ISSN 1812-2566
E-ISSN 2587-4063

MOLDOSCOPIE

Publicaţie periodică ştiinţifico-practică

Tipul B

Anul 25 (2021), nr. 4 (95)

DOMENII DE CERCETARE:

- ***Ştiinţe politice***
- ***Sociologie***
- ***Mass-media și științe ale comunicării***

CHIȘINĂU - 2021

Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare

CERTIFICAT

de recunoaștere a revistei
în calitate de publicație științifică de profil

Seria RȘP Nr. 015

Moldoscopie

ISSN 1812-2566

Fondatori: Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”
Universitatea de Stat din Moscova „M.V. Lomonosov”
Universitatea de Stat din Moldova
Universitatea Americană din Moldova

Tipul B

Profiluri: Științe politice; Sociologie; Media și comunicare

În baza Deciziei Consiliului de Conducere al Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare nr. 14 din 28 februarie 2020, pentru o perioadă de 4 ani.

Președinte Andrei CHICIUC

Eliberat la 15 iunie 2020

Chișinău

MOLDOSCOPIE

Publicaţie periodică ştiinţifico-practică

Anul 25 (2021), nr. 4 (95)

Inregistrată de Universitatea de Stat din Moldova (fondată la 1 octombrie 1946) în 1997 şi reînregistrată în 2009
Certificatul de înregistrare: nr. 1002600043325 din 28.07.1997
Acreditată de Consiliul Suprem pentru Ştiinţă şi Dezvoltare Tehnologică al Academiei de Ştiinţe a Moldovei prin Hotărârea nr. 146 din 27.06.2013, reacreditată prin Hotărârea nr. 245 din 11.11.2015
Acreditată de Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educației și Cercetare prin Decizia nr. 14 din 28.02.2020

Tipul B

FONDATORI:

- ✓ *Universitatea de Studii Politice şi Economice Europene ,,Constantin Stere*", *Republica Moldova*
- ✓ *Universitatea de Stat „M. Lomonosov" din Moscova, Rusia*
- ✓ *Universitatea de Stat din Moldova*
- ✓ *Universitatea Americană din Moldova*

ADRESA REDACŢIEI: MD 2009, Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfînt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207
Versiunea electronică: *http://uspee.md/moldoscopie/; http://americanuniversity.md/moldoscopie/; moldoscopie.revistestiintifice.md.* Pagina *web: www.moldoscopie.revistestiintifice.md*

Toate articolele sunt recenzate în sistem „double-blind peer review"

MOLDOSCOPIE
Periodical scientific-practical publication

Year 25 (2021), No. 4 (95)

Registered by the State University of Moldova in 1997 (founded on 1 October, 1946) and re-registered in 2009 under the Registration Certificate No. 1002600043325 of 07.28.1997
Accredited by the Supreme Council for Science and Technological Development of the Academy of Sciences of Moldova by Decision No. 146 of 27.06.2013 and re-accredited by Decision No. 245 of 11.11.2015
Accredited by the National Agency for Quality Assurance in Education and Research by Decision No. 14 of 28.02.2020

Type B

FOUNDERS:
- ✓ *University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere", Republic of Moldova*
- ✓ *Moscow State University „M.Lomonosov", Russia*
- ✓ *State University of Moldova*
- ✓ *American Universityof Moldova*

PUBLISHING HOUSE ADDRESS: MD 2009, Chişinău, blvd. Ştefan cel Mare şi Sfînt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207

Electronic version: *http://uspee.md/moldoscopie/; http://americanuniversity.md/moldoscopie/; moldoscopie.revistestiintifice.md.* Pagina *web: www.moldoscopie.revistestiintifice.md*

All articles are double-blind peer reviewed

The responsibility for the texts' content lies exclusively with the authors

MOLDOSCOPIE

Publication périodique scientifique et pratique

Année 25 (2021), Nº 4 (95)

Enregistré par l'Université d'État de Moldavie en 1997 (créée le 1er octobre 1946) et ré-enregistré en 2009,
Certificat d'enregistrement: Nº 1002600043325 du 28.07.1997
Accréditée par le Conseil supérieur pour la science et le développement technologique de l'Académie des Sciences de Moldova
par la Décision Nº 146 du 27.06.2013, ré-accrédité par la Décision Nº 245 du 11.11.2015
Accréditée par l'Agence nationale pour l'assurance de la qualité dans l'enseignement et la recherche par la Décision Nº 14 du 28.02.2020

Type B

FONDATEURS:

- ✓ *Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere", République de Moldova*
- ✓ *Université d'État „M.Lomonossov" de Moscou, Russie*
- ✓ *Université d'Etat de Moldovie*
- ✓ *Université Américaine de Moldovie*

ADRESSE DE LA MAISON D'ÉDITION: MD 2009, Chișinău, blvd. Ștefan cel Mare și Sfînt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207

Version électronique: *http://uspee.md/moldoscopie/; http://americanuniversity.md/moldoscopie/; moldoscopie.revistestiintifice.md.* Pagina *web: www.moldoscopie.revistestiintifice.md*

Tous les articles sont évalués en système „double-blind peer review"

La responsabilité du contenu des textes incombe uniquement aux auteurs

MOLDOSCOPIE

Научно-практическое периодическое издание

Год 25 (2021), № 4 (95)

Зарегистрировано Молдавским Государственным Университетом в 1997 и перерегистрировано в 2009,
Регистрационное свидетельство: № 1002600043325 от 28.07.1997
Аккредитовано Высшим Советом по Науке и Технологическому Развитию Академии наук Молдовы решением № 146 от 27.06.2013 и решением № 245 от 11.11.2015
Аккредитовано Национальным агентством по обеспечению качества в образовании и исследованиях по решению № 14 от 28.02.2020

Тип Б

УЧРЕДИТЕЛИ:

- ✓ *Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова*
- ✓ *Московский Государственный Университет имени М.В. Ломоносова, Россия*
- ✓ *Молдавский Государственный Университет*
- ✓ *Американский Университет в Молдове*

АДРЕС РЕДАКЦИИ: MD 2009, Кишинев, бул. Штефан чел Маре 200, 2-й этаж, офис 202. Тел / факс. (022) 241207.

Электронная версия: *http://uspee.md/moldoscopie/; http://americanuniversity.md/moldoscopie/; moldoscopie.revistestiintifice.md*. Сайт: *www.moldoscopie.revistestiintifice.md*

Все статьи рецензируются по системе „double-blind peer review"

Ответственность за содержание текстов несут исключительно авторы

CUPRINS

ȘTIINȚE POLITICE

SOCIOLOGIE

MASS-MEDIA ȘI COMUNICARE

SUMMARY

POLITICAL SCIENCE

SOCIOLOGY

MEDIA AND COMMUNICATION

TABLE DE MATIÈRES

SCIENCE POLITIQUE

SOCIOLOGIE

MEDIA ET COMMUNICATION

ОГЛАВЛЕНИЕ

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

СОЦИОЛОГИЯ

МЕДИА И КОММУНИКАЦИОННЫЕ НАУКИ

CZU 327(73)
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2021.4(95).01

THE USA NATIONAL SECURITY ARCHITECTURE AND LEADERSHIP OF XXI CENTURY

Ludmila OLEINIC
Doctor în politologie, conferențiar, Universitar, Universitatea Americană din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova, Afiliată la Universitatea George Mason, Washington DC / Arlington, SUA
e-mail: *oleynyckliuda2@yahoo.com*
https://orcid.org/0000-0002-5884-9563

As world enter the twenty-first century, USA have an unprecedented opportunity to make its nation safer and more prosperous. Nevertheless, today America faces a world of rising nationalism, receding democracy, growing rivalry with China, Russia and a technological revolution that is reshaping every aspect of lives. Created situation requires a new and broader understanding of national security, one that recognizes its strength and vitality at home. America lead with diplomacy and renew commitment to global development and international cooperation, while also making smart, disciplined investments in national defense. USA make effort to modernize national security institutions and processes, while ensuring to take advantage of the full diversity of talents required to address existing complex challenges. Building upon America's unmatched strengths, the main national security's architecture objectives are to enhance security with effective diplomacy and with military forces that are ready to fight and win, to bolster America's economic prosperity and to promote democracy abroad. Achieving these objectives, USA remains engaged abroad and work with partners, to promote peace and prosperity. America's leadership is used to harness global forces of integration, reshape existing security, economic and political structures necessary for its interests and values to thrive.

Keywords: *national security, leadership, strategic priorities, military forces, diplomatic tool, economic prosperity, democracy.*

ARHITECTURA ȘI LEADERSHIPUL SECURITĂȚII NAȚIONALE A STATELOR UNITE ALE AMERICII ÎN SECOLUL XXI

În secolul XXI, SUA are o oportunitate fără precedent de a fi mai sigură și mai prosperă. Cu toate acestea, America se confruntă cu naționalismul în creștere, democrație în regresie, rivalitatea crescândă cu China, Rusia și o revoluție tehnologică care remodelează fiecare aspect al vieții. Situația creată necesită o înțelegere nouă a securității naționale, una care să recunoască faptul că rolul SUA în lume depinde de puterea și vitalitatea sa acasă. America posedă o diplomație menită să-și reînnoiască angajamentul față de dezvoltarea globală și cooperarea internațională, făcând investiții inteligente și disciplinate în apărarea națională. SUA depune eforturi pentru a moderniza instituțiile și procesele de securitate națională. Bazându-se pe punctele forte ale SUA, principalele obiective ale arhitecturii securității naționale sunt de a spori securitatea cu o diplomație eficientă și cu forțe militare care sunt gata să lupte și să învingă, să susțină prosperitatea economică a Americii și să promoveze democrația în străinătate. Atingând aceste obiective, SUA rămâne angajată în

străinătate și lucrează cu parteneri, pentru a promova pacea și prosperitatea. Leadership-ul Americii este folosit pentru a valorifica forțele globale de integrare, pentru a remodela structurile de securitate, economice și politice existente, necesare pentru ca interesele și valorile sale să prospere.

Cuvinte-cheie: *securitate națională, leadership, priotități strategice, forțe militare, instrument diplomatic, prosperitate economică. democrație.*

ARCHITECTURE ET LEADERSHIP DE LA SÉCURITÉ NATIONALE DES ÉTATS -UNIS AU XXIe SIÈCLE

Au XXIe siècle, les États-Unis ont une opportunité sans précédent d'être plus sûrs et plus prospères. Pourtant, l'Amérique est confrontée à une montée du nationalisme, à une démocratie régressive, à une rivalité croissante avec la Chine, la Russie et à une révolution technologique qui remodèle tous les aspects de la vie. La situation créée nécessite une nouvelle compréhension de la sécurité nationale, qui reconnaît que le rôle des États-Unis dans le monde dépend de leur force et de leur vitalité au pays. L'Amérique possède une diplomatie conçue pour renouveler son engagement en faveur du développement mondial et de la coopération internationale en effectuant des investissements intelligents et disciplinés dans la défense nationale. Les États-Unis s'efforcent de moderniser les institutions et les processus de sécurité nationale. S'appuyant sur les forces américaines, les principaux objectifs de l'architecture de sécurité nationale sont d'améliorer la sécurité avec une diplomatie efficace et des forces militaires prêtes à se battre et à vaincre, à soutenir la prospérité économique de l'Amérique et à promouvoir la démocratie à l'étranger. Pour atteindre ces objectifs, les États-Unis restent engagés à l'étranger et travaillent avec des partenaires pour promouvoir la paix et la prospérité. Le leadership de l'Amérique est utilisé pour exploiter les forces mondiales d'intégration, pour remodeler les structures de sécurité, économiques et politiques existantes nécessaires à la prospérité de ses intérêts et de ses valeurs.

Mots-clés: *sécurité nationale, leadership, priorités stratégiques, forces militaires, instrument diplomatique, prospérité économique, démocratie.*

АРХИТЕКТУРА И ЛИДЕРСТВО НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СОЕДИНЕННЫХ ШТАТОВ АМЕРИКИ В 21-м ВЕКЕ

По мере того, как мир вступает в 21 век, у Соединенных Штатов Америки есть беспрецедентная возможность сделать свою страну более безопасной и процветающей. Однако, сегодня Америка сталкивается с миром растущего национализма, упадка демократии, растущего соперничества с Китаем, Россией и технологической революцией, которая меняет все аспекты жизни. Создавшаяся ситуация требует нового понимания национальной безопасности, в соответствии с которой роль Америки в мире зависит от ее силы и жизнеспособности дома. У США есть дипломатия, призванная подтвердить свою приверженность глобальному развитию и международному сотрудничеству, делая при этом разумные и дисциплинированные инвестиции в национальную оборону. Соединенные Штаты работают над модернизацией институтов и процессов национальной безопасности, необходимых для решения сложных задач. Внутренняя мощь США и координация за рубежом являются ключом к достижению цели - создания более безопасной и процветающей нации. Опираясь на беспрецедентную силу Америки, основные цели архитектуры национальной безопасности заключаются в укреплении безопасности с помощью эффективной дипломатии и вооруженных сил, готовых сражаться и побеждать, поддерживать экономическое процветание Америки и продвигать демократию за рубежом. Достигая этих целей, Соединенные Штаты сохраняют приверженность за рубежом и работают с партнерами над укреплением мира и процветания. Лидерство Америки используется для извлечения выгоды из глобальной интеграции, для изменения существующих структур безопасности, экономических и политических структур, необходимых для процветания ее интересов и ценностей.

Ключевые слова: *национальная безопасность, лидерство, стратегические приоритеты, вооруженные силы, дипломатический инструмент, экономическое процветание, демократия.*

Introduction

Today, more than ever, America's fate is inextricably linked to events beyond its shores. USA confront a global pandemic, a crushing economic downturn, a crisis of racial justice, and a deepening climate emergency. The nation faces a world of rising nationalism, receding democracy, growing rivalry with China, Russia, and other states, and a technological revolution that is reshaping every aspect of lives. Created reality requires a new and broader understanding of national security, one that recognizes that USA role in the world depends upon its strength and vitality at home. It demands creative approaches that draw on all the sources of national power: its diversity, vibrant economy, dynamic civil society and innovative technological base, enduring democratic values, broad and deep network of partnerships and alliances, and the world's most powerful military. America task is to ensure these advantages endure, by building back better at home and reinvigorating its leadership abroad.

At the moment USA demonstrate not only that democracies can still deliver for people, but that democracy is essential to meeting the challenges of time. America is strengthened and stand behind allies, work with like-minded partners, and pool collective strength to advance shared interests and deter common threats.

Only democracy holds the key to freedom, prosperity, peace, and dignity. That is why USA now demonstrate — with a clarity that dispels any doubt — that democracy can still deliver for own people and for people around the world. America proves that own model isn't a relic of history; it's the single best way to realize the promise of future. And, if USA work together with democratic partners, with strength and confidence, only so will meet every challenge and outpace every challenger.

The same, it is worth to be said that USA lead with diplomacy and renew commitment to global development and international cooperation, while also making smart, disciplined investments in national defense. Country addresses the crises of today while promoting resilience, innovation, competitiveness, and truly shared prosperity for the future. USA make effort to modernize national security institutions and processes, while ensuring to take advantage of the full diversity of talents required to address today's complex challenges.

Approaches of National Security and Leadership

Protecting the security of American nation - people, territory and way of life--is the foremost mission and constitutional duty. As world enter the twenty-first century, USA have an unprecedented opportunity to make the nation safer and more prosperous. American military might be unparalleled; a dynamic global economy offers increasing opportunities for American jobs and American investment; and the community of democratic nations is growing, enhancing the prospects for political stability, peaceful conflict resolution and greater hope for the people of the world.

At the same time, the dangers society face is unprecedented in their complexity. Ethnic conflict and outlaw states threaten regional stability; terrorism, drugs, organized crime and proliferation of weapons of mass destruction are global concerns that transcend national borders; and environmental damage and rapid population growth undermine economic prosperity and political stability in many countries.

It is premised on the belief that both American domestic strength and leadership abroad are essential to advancing goal of a safer, more prosperous nation. Building upon America's unmatched strengths, the national security's architecture three core objectives are:

- To enhance security with effective diplomacy and with military forces that are ready to fight and win.

- To bolster America's economic prosperity.
- To promote democracy abroad.

Achieving these objectives, USA remains engaged abroad and work with partners, new and old, to promote peace and prosperity. America's leadership is used to harness global forces of integration, reshape existing security, economic and political structures, and build new ones that help create the conditions necessary for its interests and values to thrive [1, p. 3].

As the XX century's end, the blocs and barriers that divided the world for fifty years largely have fallen away. Now the new responsibility is to build the world of tomorrow by embarking on a period of construction-one based on current realities but enduring American values and interests. In constructing international frameworks, institutions and understandings to guide America and the world far into the next century, the following strategic priorities advance USA core national security objectives:

First, USA must help foster a peaceful, undivided, democratic Europe. When Europe is stable and at peace, America is more secure. When Europe prospers, so does America.

NATO was created to strengthen Europe's west. Now, it can do the same for Europe's east. This means to continue the process of adapting USA alliance to new demands while enlarging it to take in new members from among Europe's new democracies. Countries that were once adversaries now can become allies. America aim to build a strong NATO-Russia partnership that provides for consultation and, when possible, joint action on common security challenges and contributes to a democratic Russia's active participation in the post-Cold War European security system. America is for to strengthen the Partnership for Peace Program and create an enhanced NATO-Ukraine relationship.

Second, America must look across the Pacific as well as across the Atlantic. Over the last period, USA have made significant progress in creating a stable, prosperous Asia Pacific community. In this endeavor, USA must reinforce close ties to Japan, the Republic of Korea, Australia and ASEAN friends and allies. As USA strengthen its security and promote prosperity, America must remain alert to the challenges that remain. America must ensure that North Korea continues to implement its agreement to freeze and dismantle its nuclear weapons program, and must fund America's contribution to this effort. Together with South Korea, USA must advance peace talks with North Korea and bridge that armed divide. And America must sustain the remarkable growth fueled by increasingly open markets and the integration that all the region's economies are attaining through the Asia Pacific Economic Cooperation forum.

USA must pursue a deeper dialogue with China. An isolated, inward-looking China is not good for America or the world. China playing its rightful role as a responsible and active member of the international community.

Third, the American people must prosper in the global economy. USA have made its mission to tear down trade barriers abroad in order to create jobs at home. Over the last period of time America have concluded more than 200 trade agreements, each one of which opened a foreign market more widely to American products. Today, America is again the world's number one exporter-leading in agriculture and aviation, automobiles and entertainment, semiconductors and software.

Now, USA must build on that momentum, especially in Asia and Latin America. If America fail to act now, these emerging economies will find their economic future with other nations. USA must continue to help nations embrace open markets, improve living standards and advance the rule of law and America must support the World Bank and other organizations that multiply country contributions to progress many times over.

Fourth, America must continue to be an unrelenting force for peace-from the Middle East to Haiti, from Northern Ireland to Central Africa. Taking reasonable risks for peace keeps America from being drawn into far more costly conflicts. It encourages other nations to focus on future hopes, not past hatreds. It creates partners willing to seize the opportunities of a new century. The habits of peace crafted in Bosnia must take hold, helped by the NATO-led Stabilization Force that is allowing reconstruction and reconciliation to accelerate.

Fifth, USA must continue to move strongly to counter growing dangers to its security: weapons of mass destruction, terrorism, international crime, drugs, illegal arms trafficking, and environmental damage. USA are acting to prevent nuclear materials from falling into the wrong hands and to rid the world of antipersonnel landmines and chemical weapons. The American people are more secure because won historic accords to end nuclear testing and to ban chemical weapons. USA are working with others, with renewed intensity, to improve civil aviation security, to defeat drug traffickers and to stop terrorists before they act-and to hold them accountable if they do. USA are protecting the global environment-managing its forests, stopping the spread of toxic chemicals, working to close the hole in the ozone layer, reducing the greenhouse gasses that challenge health as they change climate.

Finally, USA must have the diplomatic and military tools to meet all these challenges. America must maintain a strong and ready military. USA will achieve this by selectively increasing funding for weapons modernization and taking care of men and women in uniform.

USA must also renew its commitment to America's diplomacy-to ensure that USA have the superb diplomatic representation that people deserve and its interests demand. Every dollar America devote to preventing conflicts, promoting democracy, and stopping the spread of disease and starvation brings a sure return in security and savings [2, p. 6]. Yet international affairs spending today totals just one percent of the federal budget-a small fraction of what America invested at the start of the Cold War when USA chose engagement over isolation. If America is to continue to lead the world by its own example, USA must demonstrate its own commitment to these priority tasks. This is also why USA must pay its debts and dues to a reforming United Nations.

Inherent in this final priority is the need to examine overall national security posture, programs, structure and budget. Within the Department of Defense such a review is currently underway and the State Department and other international affairs agencies are reorganizing to confront the pressing challenges of tomorrow. USA need to continue looking across government to see if during this time of transition America are adequately preparing to meet the national security challenges of the XXI century.

Each of these six priorities is essential to keeping America strong, secure and prosperous and to advancing national security objectives. USA can sustain that necessary investment only with the continued support of the American people and the bipartisan support of their representatives in Congress. The full participation of Congress is essential to the success of continuing engagement and implementation of American foreign policy.

America has an unparalleled record of international leadership. Through its leadership comes rewards. The more America leads, the more willing others are to share the risks and responsibilities of forging futures.

Now is the moment to be farsighted as we chart a path into the new millennium. As borders open and the flow of information, technology, money, trade, and people across borders increases, the line between domestic and foreign policy continues to blur. USA can only preserve its security and wellbeing at

home by being actively involved in the world beyond borders.

The need for American leadership abroad remains as strong as ever. With the support of the American public, active engagement abroad in pursuit of America cherished goal is -a more secure and prosperous America in a more peaceful and prosperous world where democracy and free markets know no limits.

Characteristics of National Security Priorities

The vital national interests of the United States have endured since the founding of the Republic. Today, advancing these interests requires a new approach updated for the challenges of time. It is most solemn obligation to protect the security of the American people. This requires to meet challenges not only from great powers and regional adversaries, but also from violent and criminal non-state actors and extremists, and from threats like climate change, infectious disease, cyberattacks, and disinformation that respect no national borders. USA have an enduring interest in expanding economic prosperity and opportunity, but country must redefine America's economic interests in terms of working families' livelihoods, rather than corporate profits or aggregate national wealth. That places an imperative on an economic recovery grounded in equitable and inclusive growth, as well as investments to encourage innovation, strengthen national competitiveness, produce good-paying jobs, rebuild American supply chains for critical goods, and expand opportunities for all Americans. And USA remain committed to realizing and defending the democratic values at the heart of the American way of life. That means more than simply sustaining the status quo – it means reinvigorating democracy, living up to ideals and values for all Americans, and standing up for values abroad, including by uniting the world's democracies to combat threats to free societies.

At its root, ensuring USA national security requires to:

• Defend and nurture the underlying sources of American strength, including people, economy, national defense, and democracy at home;

• Promote a favorable distribution of power to deter and prevent adversaries from directly threatening the United States and its allies, inhibiting access to the global commons, or dominating key regions;

• Lead and sustain a stable and open international system, underwritten by strong democratic alliances, partnerships, multilateral institutions, and rules [3, p. 2].

For that reason, USA reinvigorate and modernize its alliances and partnerships around the world. Also, USA is moving swiftly to earn back its position of leadership in international institutions joining with the international community to tackle the climate crisis and other shared challenges. In advancing America's interests globally, nation make smart and disciplined choices regarding its national defense and the responsible use of military, while elevating diplomacy as tool of first resort.

Is worth to be mentioned that USA trade and international economic policies serve all Americans, not just the privileged few. At a time of multiple, intersecting crises, USA recognize that its strength abroad requires to build back better at home. A dynamic, inclusive, innovative national economy with a flourishing population is a critical American advantage that must be renewed. That starts by decisively responding to the public health and economic crises unleashed by COVID-19.

Building back better requires USA to commit themselves to revitalizing own democracy. America's ideals of democracy, equality, and diversity are a fundamental and enduring source of advantage. Embracing that advantage means living up to the founding promises of American nation, strengthening and renewing democratic processes and ideals, and

demonstrating by actions that democracy is essential to meeting the challenges of time.

America work defending democracy does not end at its shores. Authoritarianism is on the global march, and USA must join with likeminded allies and partners to revitalize democracy the world over. America will work alongside fellow democracies across the globe to deter and defend against aggression from hostile adversaries. USA stand with allies and partners to combat new threats aimed at America democracies, ranging from cross-border aggression, cyberattacks, disinformation, and digital authoritarianism to infrastructure and energy coercion.

Finally, for USA national security, it is essential to invest in national security workforce, institutions, and partnerships, inspire a new generation to public service, ensure workforce represents the diversity of country, and modernize decision-making processes. Executing an effective national security policy requires expertise and informed judgment. Yet, in recent years, the experience, integrity, and professionalism of USA national security institutions and workforce, though resilient, has been severely tested. USA acknowledge this for the national security challenge it is and act quickly to address it [4, p. 8-9].

Challenges and Opportunities

The security environment in which USA live is dynamic and uncertain, replete with numerous challenges. Ethnic conflict and outlaw states threaten stability in many regions of the world. Weapons of mass destruction, terrorism, organized crime and environmental damage are global concerns that transcend national borders. Yet, this is also a period of great promise. America's core values of representative governance, market economics and respect for fundamental human rights have been embraced by many nations around the world, creating new opportunities to promote peace, prosperity and greater cooperation among nations. Former adversaries now cooperate with USA. The dynamism of the global economy is transforming commerce, culture, communications and global relations.

USA national security architecture and leadership highlighted that the demise of communism in the former Soviet Union brought with its unprecedented opportunities in global relations as well as a host of threats and challenges with the potential to grow deadlier in a world grown closer. This situation considered the revolution in technology that not only enriches America lives, but makes it possible for terrorists, criminals and drug traffickers to challenge the safety of country citizens and the security of borders in new ways. USA national security architecture and leadership focused on the security implications for both present and long-term policy raised by transnational problems that once seemed quite distant-such as resource depletion, rapid population growth, environmental degradation and refugee migration. Faced with these circumstances, USA did not set objectives for separate and distinct foreign and domestic policies, but rather for economic and security policies that advance its interests and ideals in a world where the dividing line between domestic and foreign policy is increasingly blurred.

These principles continue to guide America and prompt to make some general observations about America's role in the world in which it lives. Because USA is a nation with global interests, it faces a variety of challenges to interests, often far beyond its shores. America must always retain superior diplomatic, technological, industrial and military capabilities to address this broad range of challenges so that country can respond together with other nations when USA can, and alone when it must. Nation have seen in the past that the international community is often reluctant to act forcefully without American leadership. In many instances, the United States is the only nation capable of providing the necessary leadership for an international response to shared challenges [ibidem, p. 14].

The Imperative of Engagement

These observations make USA strategic approach clear. First, America is prepared and willing to use all appropriate instruments of national power to influence the actions of other states and non-state actors. Second, USA have demonstrated will and capabilities to continue to exert global leadership and remain the preferred security partner for the community of states that share its interests. In short, American leadership and engagement in the world are vital for national security, and the world is a safer place as a result.

Three-quarters of a century ago, the United States squandered Allied victory in World War I when it embraced isolationism and turned inward. After World War II, and in the face of a new totalitarian threat, America accepted the challenge to lead. USA remained engaged overseas and, with allies, worked to create international structures-from the Marshall Plan, the United Nations, NATO and 42 other defense arrangements, to the International Monetary Fund and the World Bank that enabled to strengthen USA national security and prosperity and win the Cold War.

By exerting USA leadership abroad, America can become safer and more prosperous--by deterring aggression, fostering the resolution of conflicts, opening foreign markets, strengthening democracies, and tackling global problems. Without USA leadership and engagement, threats would multiply and opportunities would narrow. American national security architecture and leadership recognizes a simple truth: USA must lead abroad if America are to be secure at home, but it cannot lead abroad unless USA are strong at home.

Underpinning that international leadership is the power of democratic ideals and values. In designing national security strategy, USA recognize that the spread of democracy supports American values and enhances both its security and prosperity. Democratic governments are more likely to cooperate with each other against common threats and to encourage free and open trade and economic development-and less likely to wage war or abuse the rights of their people. Hence, the trend toward democracy and free markets throughout the world advances American interests. The United States support this trend by remaining actively engaged in the world [5, p. 26-27].

Implementing in practice the National Security

Though USA always is prepared to act alone, when necessary, or as a leader of an ad hoc coalition that may form around a specific objective, America cannot always accomplish its foreign policy goals unilaterally. An important element of nation security preparedness depends on durable relationships with allies and other friendly nations. Accordingly, a central thrust of American national security is to strengthen and adapt the security relationships USA have with key nations around the world and create new structures when necessary. Examples of these efforts include NATO enlargement, the Partnership for Peace, and the commitment by the Asia Pacific Economic Cooperation (APEC) forum and the Summit of the Americas to expand free trade and investment.

At other times USA harnesses its diplomatic, military and economic strengths to shape a favorable international environment outside of any formal structures. This approach has borne fruit in areas as diverse as the advancement of peace in the Middle East and Northern Ireland, the elimination of nuclear weapons from Ukraine, Kazakhstan and Belarus and in USA support for the transformation of South Africa, and is further exemplified through America comprehensive assistance package to Russia and other New Independent States (NIS).

In implementing USA national security architecture and leadership for a safer, more prosperous

tomorrow, America are guided by the strategic priorities:

- foster an undivided, democratic and peaceful Europe
- forge a strong and stable Asia Pacific community
- continue America's leadership as the world's most important force for peace
- create more jobs and opportunities for Americans through a more open and competitive trading system that also benefits others around the world
- increase cooperation in confronting new security threats that defy borders and unilateral solutions
- strengthen the military and diplomatic tools necessary to meet these challenges

As USA stand at the edge of a new century, its national security architecture continue to make a real difference in the lives of citizens by promoting a world of open societies and open markets that is supportive of U.S. interests and consistent with American values. USA know that there are limits to America's involvement in the world. That is why USA is selective in the use of its capabilities, and the choices America make always is guided by advancing its objectives of a more secure, prosperous and free nation. But America also recognize that if to withdraw U.S. leadership from the world today, country will have to contend with the consequences of its neglect tomorrow. In the end America cannot walk away from its global interests and responsibilities, or its citizens' security and prosperity will surely suffer [6, p. 21].

USA know that its engagement abroad rightly depends on the willingness of the American people and the Congress to bear the costs of defending U.S. interests in dollars, energy, and, when there is no other alternative, American lives. Therefore America, foster the broad public understanding and bipartisan congressional support necessary to sustain international engagement, always recognizing that some decisions that face popular opposition are ultimately be judged by whether they advance the interests of the American people in the long run.

Conclusions

The world is at an inflection point, global dynamics have shifted. New crises demand attention and in this moment of accelerating global challenges – from the pandemic to the climate crisis to nuclear proliferation to the fourth industrial revolution – one thing is certain: USA succeeds in advancing American interests and upholding its universal values by working in common cause with closest allies and partners, and by renewing own enduring sources of national strength.

That begins with the revitalization of USA most fundamental advantage: democracy. The nation is in the midst of an historic and fundamental debate about the future direction of its world. There are those who understand that democracy is essential to meeting all the challenges of changing world. The United States renew its enduring advantages so that can meet today's challenges from a position of strength. America build back better its economic foundations; reclaim its place in international institutions; lift up its values at home and speak out to defend them around the world; modernize its military capabilities, while leading first with diplomacy; and revitalize America's unmatched network of alliances and partnerships.

And as USA do this work, it demonstrates clearly that leading the world isn't an investment made to feel good. It's how USA ensure the American people are able to live in peace, security, and prosperity. When nation strengthen its alliances, is amplified the power and ability to disrupt threats before they can reach the shores.

When are invested in the economic development, USA create new markets for products and reduce

the likelihood of instability, violence, and mass migrations. When America strengthen health systems around the world, it reduces the risk of future pandemics that can threaten people and economy – all mentioned above helps ensure that those rights are protected for every child in United States.

No country is better positioned to navigate this future than America. Doing so requires USA to embrace and reclaim enduring advantages, and to approach the world from a position of confidence and strength. If America do this, working with its democratic partners, nation meet every challenge and outpace every challenger. In other words, the simple truth is, America cannot afford to be absent any longer on the world stage.

Bibliographical references

1. DuMONT, M. *Elements of National Security Strategy*. // Atlantic Council. February 28, 2019. – https://www.atlanticcouncil.org/content-series/strategy-consortium/elements-of-national-security-strategy/ seen on February 24, 2022.

2. ZEYA, U.S., Finer J. *Revitalizing the State Department and American Diplomacy*. // The Foreign Service Journal. January/February 2021. 8 P. – https://afsa.org/boosting-us-diplomacy-and-national-security-three-new-reports seen March 4, 2022.

3. National Security In Focus. // Congressional Research Service. March 29, 2021. 3 P. – https://crsreports.congress.gov/ seen on March 6, 2022.

4. President JOSEPH R. BIDEN. *Interim National Security Strategic Guidance*. White House. Washington D.C., March 2021. 15 P. – https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/03/NSC-1v2.pdf seen on March 10, 2022.

5. *A National Security Strategy for a New Century.* May 1997. 46 P. – https://clintonwhitehouse3.archives.gov/WH/EOP/NSC/Strategy/ seen on February 28, 2022.

6. American Edge Progect, National Security Policy. February 2021. 24 P. – https://americanedgeproject.org/wp-content/uploads/2021/02/American-Edge-Project-National-Security-Policy.pdf seen on March 12, 2022.

CZU 327(478):061.1EU
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2021.4(95).02

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ЭВОЛЮЦИИ ОТНОШЕНИЙ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА И ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА В КОНТЕКСТЕ ВОСТОЧНОГО ПАРТНЕРСТВА

Наталья СТЕРКУЛ
Кандидат политических наук, доцент, Молдавский Государственный Университет,
Кишинэу, Республика Молдова
e-mail: *naliast@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0001-8807-6429

Участие Республики Молдова в платформе Восточного партнерства позволило ей существенно преобразиться за прошедшее десятилетие. Расширение и углубление связей со странами-участницами Восточного партнерства и Европейским союзом, освоение и внедрение разносторонних программ и инициатив, выработанных ЕС в рамках Европейской политики соседства, принесло свои ощутимые результаты и выгоды. Подписание Соглашения об Ассоциации с ЕС стало важной составной частью конструктивного политического диалога между РМ и ЕС. Создание углубленной и всеобъемлющей зоны свободной торговли (DCFTA), благотворно повлияло на увеличение молдавского экспорта в страны ЕС, торговлю услугами, конкурентоспособность молдавской продукции и активизировало торгово-экономические отношения между сторонами. Либерализация визового режима, техническая и финансовая поддержка ЕС создали целый ряд преимуществ для Республики Молдова и ее граждан. Эволюция отношений РМ и ЕС характеризовалась - от "истории успеха" Восточного партнерства к кризисному, застойному периоду. Сложности сотрудничества были обусловлены внутриполитическими кризисами, непоследовательностью действий властных структур, низким уровнем демократического развития и высоким уровнем коррумпированности молдавских чиновников. Новый этап развития наступает с приходом к власти в Молдове в 2020-2021 годах проевропейских сил. Этот новый этап будет основываться на прагматичном диалоге и ускорении интеграционных процессов.

Ключевые слова: *вектор европейской внешней политики, реформы, модернизация, политические объединения, экономическая интеграция, общеевропейские устремления, европейское будущее.*

MAIN DIRECTIONS OF THE DEVELOPMENT OF THE RELATIONS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA WITH THE EUROPEAN UNION IN THE CONTEXT OF THE EASTERN PARTNERSHIP

The Republic of Moldova participation in the Eastern Partnership (EaP) platform has enabled to make significant progress in country's development over the past decade. The enhancing and deepening relationships with the EaP countries and the European Union (EU), along with the implementation of diverse programs and initiatives drawn up by the EU within the framework of the Eastern Neighborhood Policy has brought its tangible results and benefits. The signing of the Association Agreement with the EU has become an important integral part of the constructive political dialogue between the Republic of Moldova and EU, which cover all cooperation areas in their interest. The creation of the DCFTA had a favorable impact on the increase in Moldovan exports to the EU countries, trade in services, competitiveness of Moldovan products and intensified trade and economic relations between the parties. Visa liberalization regime,

technical and financial support from the EU has created a number of advantages for the country andits citizens. The development of relationships between the Republic of Moldova and EU has been characterized by ups and downs – from the ”success story” of the Eastern Partnership to a crises and stagnation period. The difficulties of cooperation were due to internal political crises, inconsistency of government's actions and low level of democratic development coupled with high level of corruption of Moldovan officials. The new stage of development has been emerged with the coming to power in Moldova in 2020-2021 of pro-European forces. This new phase will be based on a pragmatic dialogue and acceleration of integration processes.

Keywords: *European foreign policy vector, reforms, modernization, political associations, economic integration, common European aspirations, European future.*

DIRECȚIILE PRINCIPALE ALE EVOLUȚIEI RELAȚIILOR REPUBLICII MOLDOVA CU UNIUNEA EUROPEANĂ ÎN CONTEXTUL PARTENERIATULUI ESTIC

Participarea Republicii Moldova la platforma Parteneriatului Estic (PaE) a permis realizarea unor progrese semnificative în dezvoltarea țării în ultimul deceniu. Consolidarea și aprofundarea relațiilor cu țările Parteneriatului Estic și cu Uniunea Europeană (UE), împreună cu aplicarea diverselor programe și inițiative elaborate de UE în cadrul politicii de Vecinătate Estică au adus rezultate și beneficii tangibile. Semnarea Acordului de Asociere cu UE a devenit o parte integrantă și foarte importantă a dialogului politic constructiv dintre Republica Moldova și UE, care acoperă toate domeniile de cooperare. Crearea DCFTA a avut un impact favorabil asupra creșterii exporturilor moldovenești către țările UE, comerțului cu servicii, competitivității produselor moldovenești și intensificării relațiilor comerciale și economice dintre părți. Regimul de liberalizare a vizelor, sprijinul tehnic și financiar din partea UE au creat o serie de avantaje pentru țară și cetățenii Republicii Moldova. Dezvoltarea relațiilor dintre Republica Moldova și UE s-a caracterizat – de la "povestea de succes" a Parteneriatului Estic la o perioadă de criză și stagnare. Dificultățile de cooperare s-au datorat crizelor politice interne, inconsecvenței acțiunilor Guvernului și nivelului scăzut de dezvoltare democratică, dublat de nivelul ridicat de corupție. Noua etapă de dezvoltare a apărut odată cu venirea la putere în Republica Moldova în 2020-2021 a forțelor proeuropene. Această nouă etapă se va baza pe un dialog pragmatic și pe accelerarea proceselor de integrare.

Cuvinte-cheie: *vector de politică externă europeană, reforme, modernizare, asocieri politice, integrare economică, aspirații europene comune, viitor european.*

LES PRINCIPALES ORIENTATIONS DE L'ÉVOLUTION DES RELATIONS DE LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA AVEC L'UNION EUROPÉENNE DANS LE CONTEXTE DU PARTENARIAT ORIENTAL

La participation de la Moldavie à la Plateforme du Partenariat oriental (PAE) a fait des progrès significatifs dans le développement du pays au cours de la dernière décennie. Le renforcement et l'approfondissement des relations avec les pays du Partenariat oriental et l'Union européenne (UE), ainsi que la mise en њuvre de divers programmes et initiatives développés par l'UE dans le cadre de la Politique de voisinage oriental, ont apporté des résultats et des avantages tangibles. La signature de l'accord d'association avec l'UE est devenue une partie intégrante et très importante du dialogue politique constructif entre la République de Moldova et l'UE, couvrant tous les domaines de coopération. La création de la DCFTA a eu un impact favorable sur la croissance des exportations moldaves vers les pays de l'UE, le commerce des services, la compétitivité des produits moldaves et l'intensification des relations commerciales et économiques entre les parties. Le régime de libéralisation des visas, le soutien technique et financier de l'UE ont créé un certain nombre d'avantages pour le pays et les citoyens de la République de Moldova. Le développement des relations entre la République de Moldova et l'UE a été caractérisé-de la "réussite" du Partenariat oriental à une période de crise et de stagnation. Les difficultés de coopération étaient dues aux crises politiques internes, à l'incohérence des

actions gouvernementales et au faible niveau de développement démocratique, doublé d'un niveau élevé de corruption. La nouvelle étape de développement est venue avec l'arrivée au pouvoir en République de Moldavie en 2020-2021 des forces pro-européennes. Cette nouvelle phase sera basée sur un dialogue pragmatique et l'accélération des processus d'intégration.

Mots-clés: *vecteur de politique étrangère européenne, réforme, modernisation, association politique, intégration économique, aspirations européennes communes, avenir européen.*

Введение

Участие Республики Молдова в платформе Восточного партнерства позволило ей существенно преобразиться за прошедшее десятилетие. Расширение и углубление связей со странами-участницами Восточного партнерства и Европейским союзом, освоение и внедрение разносторонних программ и инициатив, выработанных ЕС в рамках Европейской политики соседства, принесло свои ощутимые результаты и выгоды. Подписание Соглашения об Ассоциации с ЕС стало важной составной частью конструктивного политического диалога между РМ и ЕС. Создание углубленной и всеобъемлющей зоны свободной торговли (DCFTA), благотворно повлияло на увеличение молдавского экспорта в страны ЕС, торговлю услугами, конкурентоспособность молдавской продукции и активизировало торгово-экономические отношения между сторонами. Либерализация визового режима, техническая и финансовая поддержка ЕС создали целый ряд преимуществ для Республики Молдова и ее граждан. Эволюция отношений РМ и ЕС характеризовалась - от "истории успеха" Восточного партнерства к кризисному, застойному периоду. Сложности сотрудничества были обусловлены внутриполитическими кризисами, непоследовательностью действий властных структур, низким уровнем демократического развития и высоким уровнем коррумпированности молдавских чиновников. Новый этап развития наступает с приходом к власти в Молдове в 2020-2021 годах проевропейских сил. Этот новый этап будет основываться на прагматичном диалоге и ускорении интеграционных процессов.

Политический диалог

Политический диалог Республики Молдова и ЕС остается одним из важнейших условий поступательного взаимодействия сторон, создающий основу для политического сотрудничества, поддержания безопасности, социально-экономического развития и продвижения европейских ценностей. Институциональные рамки политического диалога зафиксированы в Соглашении об Ассоциации с ЕС [4], сменившее действующее ранее Соглашение о партнерстве и сотрудничестве между Республикой Молдова и ЕС [13]. Это способствовало расширению политического диалога по всем сферам, представляющим взаимный интерес, в том числе, по вопросам укрепления демократии, политической, экономической и институциональной стабильности, безопасности границ, а также продвижения трансграничного сотрудничества и добрососедских отношений.

Тернистый путь Молдовы к европейской модели развития и углублению отношений с ЕС

Пражский саммит, состоявшийся 7 мая 2009 года, положил начало практическому воплощению польско-шведской инициативы, направленной на расширение ареала восточной политики Европейского союза. Это нашло выражение в новом амбициозном проекте ЕС – "Восточное партнерство" [7], который изначально рассма-

тривался как рамочная политика, направленная на развитие многостороннего сотрудничества стран-партнеров между собой для более успешного их продвижения к углубленным отношениям с ЕС, как это происходило в рамках Вышеградской группы. Проект предполагал ускорение политической и экономической интеграции государств посредством проведения в них радикальных преобразований и реформ, направленных на повышение благосостояния стран-участниц.

Республика Молдова, традиционно находившаяся в зоне российского влияния, переживала не простые времена. Отношения с Россией обострились после отказа Молдовы подписать "план Козака" по урегулированию Приднестровского конфликта в 2003 году [5]. Используемые Россией экономические рычаги давления и ресурсы softpower, а также запрет на импорт молдавского вина в 2006 году, крайне болезненно сказались на экономическом положении страны [2]. Нестабильность социально-политического развития Республики Молдова, бедность, низкий уровень доходов, отсутствие рабочих мест и перспектив развития государства подпитывали социальное недовольство. Назревало ощущение, что острый перманентный характер социальных проблем способен явиться мощным фактором, который высветит шаткость политической ситуации Молдовы и углубившиеся сложности экономического характера.

Идея проекта Восточного партнерства была воспринята властными структурами Молдовы достаточно прохладно, и рассматривалась в большей степени в геополитической плоскости [25, с. 172-173]. Однако понимание важности развития отношений с ЕС и продвижения по пути европейской интеграции в сложившей ситуации, обусловили принятие рационального решения. Инициатива была поддержана и Республика Молдова, наряду с Украиной, Грузией, Азербайджаном, Арменией и Беларусью становится участницей данной программы.

Регресс в политической и экономической сфере привел к приходу к власти в Молдове "Альянса за европейскую интеграцию" в сентябре 2009 года, который представлял собой коалицию национальных, либеральных и либерально-демократических политических сил, сформированную в противовес коммунистам [3]. Несмотря на то, что четырехлетний период нахождения Альянса у власти характеризовался высоким уровнем конфликтности внутри правящей коалиции, в отношениях Республики Молдова и ЕС произошли глубокие изменения. Перемены положили начало реальному, практическому уровню взаимодействия сторон, что явилось ключевым отличием от периода правления коммунистов. Сотрудничество в рамках Восточного партнерства приобретало позитивную динамику, что создавало дополнительные стимулы для укрепления политического диалога между Республикой Молдова и ЕС.

От "истории успеха" Молдовы в Восточном партнерстве к дискредитации и подрыву доверия

Новый этап в эволюции отношений Республики Молдова и ЕС обещал быть весьма перспективным, однако никто не рассчитывал, что Молдова сможет стать так называемой "историей успеха" стран Восточного партнерства. Вместе с тем, позитивная динамика сотрудничества становилась все более очевидной, участились встречи руководства Молдовы с правящей элитой западных стран, увеличилась финансовая поддержка со стороны европейских партнеров, а также со стороны Международного Валютного Фонда и некоторых западных государств – США, Германии, Румынии.

Определяющую роль в отношениях между Республикой Молдова и ЕС играли переговоры

по Соглашению об Ассоциации. Политический диалог включал три уровня переговоров: условия подписания рамочного документа Соглашения об Ассоциации; создание глубокой и всеобъемлющей зоны свободной торговли (DCFTA); либерализацию визового режима. Будучи заинтересованной в подписании данного Соглашения с ЕС, Молдове удалось добиться значительного прогресса в развитии потенциала по подготовке и проведению реформ. Были использованы предложенные ЕС современные практики, обусловившие применение новаторских подходов к решению имеющихся проблем. Приверженность обеих сторон к прогрессу благоприятно сказывалась на динамике технических переговоров по Соглашению об Ассоциации. В результате они были завершены на всех трех уровнях в 2013 году. На саммите Восточного партнерства в Вильнюсе 28-29 ноября 2013 г. Молдова подписала текст Соглашения об Ассоциации с ЕС.

Вильнюсский саммит Восточного партнерства 2013 года разделил жизнь Молдовы на "до" и "после". С 28 апреля 2014 года граждане Молдовы, имеющие биометрические паспорта, получили право безвизового въезда в Шенгенскую зону, и этим правом только в период с апреля 2014 по апрель 2018 года воспользовались более 1,4 млн. граждан страны. Молдова стала первым государством в Восточном партнерстве, которое выполнило все критерии Плана Действий по либерализации виз [13, p. 108]. 27 июня 2014 года в Брюсселе, вместе с Украиной и Грузией, Республика Молдова подписала Соглашение об Ассоциации с ЕС. Парламент Молдовы ратифицировал данное Соглашение 2 июля 2014 года [22]. Документ официально вступил в силу 1 января 2016 года после ратификации всеми государствами-членами ЕС. С момента политических переговоров и до подписания Соглашения об Ассоциации, Республика Молдова прошла через сложный период имплементации институциональных реформ и законодательных изменений, приблизивших Молдову к институциональным требованиям и стандартам ЕС.

Несмотря на то, что Молдове удалось стать "историей успеха" стран Восточного партнерства, следует заметить, что, во многом, такого результата удалось достичь благодаря вовлеченности европейских чиновников в молдавскую политику. Внутренние политические распри и конфликты могли бы подорвать значимость достигнутых достижений. Внешнеполитический фактор – подписание соглашения с ЕС об Ассоциации и DCFTA стал стабилизирующим для молдавской политики. Однако для этого ЕС пришлось вовлекаться в политику Молдовы гораздо глубже, чем на это рассчитывали европейские партнеры. В этот период и в последующем можно привести не один пример того, что принципиальные внутриполитические и внешнеполитические решения принимаются в Молдове при посредничестве и в результате консультаций с представителями ЕС. Их даже именуют "медиаторами" молдавской политики [21]. Фактически перманентный характер внутренней политической нестабильности, низкий уровень развития демократии не дают возможности в критических ситуациях обходиться без поддержки других внешнеполитических сил.

Постепенно продвигаясь по пути европейской интеграции, пытаясь превратить европейскую модель в парадигмальную модель развития страны, политическая элита Молдовы продвигает реформы. Однако, при этом, недостаточное внимание уделяется социальной демократии, основанной на принципах свободы и независимости, верховенству права и сплоченности общества, а также их суммарной значимости для продвижения политической деятельности. Именно на этих постулатах базируется европей-

ская модель развития, и только они способны стать прочным фундаментом функциональной демократии и эффективного управления. В Европе к фундаментальным политическим ценностям и базовым правовым принципам подходят крайне ответственно, усердно и кропотливо, в Молдове же предпочитают придавать демократическим преобразованиям декоративный характер, создавая "эффект видимости" определенных достижений в процессе реформирования [24, с. 80-81]. В результате страна становится заложником иллюзий собственных властных структур, руководствующихся при этом собственными интересами и сиюминутными выгодами.

Позитивная динамика эволюции отношений между Республикой Молдова и ЕС, как и история успеха Молдовы в Восточном партнерстве достаточно быстро сменились кардинально иными характеристиками. Коррумпированность высших эшелонов власти, вывод миллиарда долларов из банковской системы Республики Молдова создали беспрецедентную ситуацию и нанесли значительный урон экономической и политической стабильности государства. Это привело к подрыву доверия европейских партнеров. Негативно сказалось на популярности европейского внешнеполитического вектора развития страны и послужило толчком к еще большему размежеванию молдавского общества по принципу Восток–Запад.

В течение 2015-2016 гг. отношения между ЕС и Республикой Молдова значительно осложнились. Политический кризис, порожденный коррупционными скандалами и политической борьбой, становится ключевой характеристикой данного периода. Он высветил хрупкость государственных институтов и поверхностность проводимых демократических реформ. В течение одного года Молдова превратилась из "истории успеха" Восточного партнерства в "захваченное государство". В результате, ЕС заморозил финансовую помощь ЕС. Молдове необходимо было выстраивать политический диалог в новом формате и восстанавливать утраченный уровень доверия европейских структур.

ЕС настаивал на продвижении целенаправленной политики в решении проблем, с которыми пришлось столкнуться государству и сосредоточить усилия на реализации Соглашения об Ассоциации и выполнении Молдовой, взятых на себя обязательств. В поисках выхода из сложившейся ситуации, Правительству Молдовы пришлось разработать так называемую дорожную карту приоритетных реформ и необходимых мер для их реализации. Приближались Президентские выборы 2016 года и, хотя дорожная карта была реализована Молдовой лишь частично, ЕС принимает решение разморозить финансовую помощь. В декабре 2016 года ЕС выделил 45,3 млн. евро на поддержку четырех секторальных бюджетных программ [8].

Победа пророссийского президента на выборах 2016 года не могла не вызвать обеспокоенность европейских партнеров. После его заявлений о необходимости аннулирования Соглашения об Ассоциации с ЕС [12]и важности сосредоточения усилий на выстраивании стратегического партнерства с Российской Федерацией, стало понятно, что европейский вектор развития Молдовы будет очередной декорацией. Это еще больше усугубляло недоверие представителей ЕС. Фактически на всем протяжении пребывания у власти пророссийского президента, политический диалог ЕС выстраивал на уровне молдавского правительства.

Пытаясь доказать приверженность Европейской интеграционной повестке, Правительство разработало и приняло новый Национальный План действий по реализации Соглашения об

Ассоциациина период 2017-2019 годов [4]. В документе отражена карта приоритетов и мер властных структур, направленных на выполнение обязательств по проведению реформ, гармонизацию законодательной базы в соответствии со стандартами ЕС и продвижение европейского внешнеполитического вектора развития.

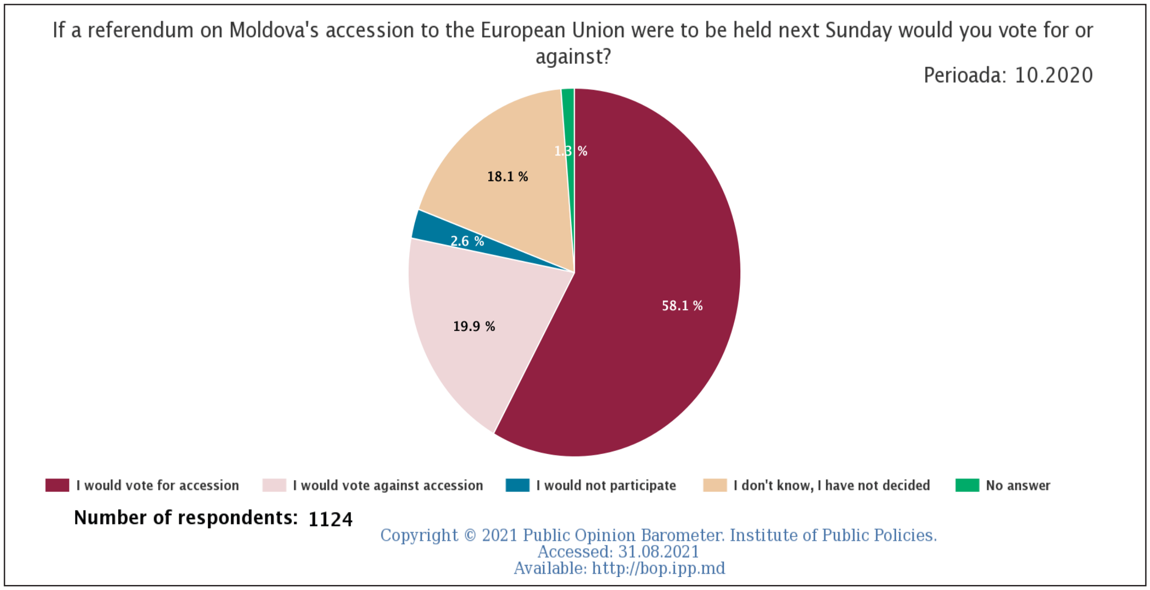
Также, ЕС и Молдова разработали проект новой Повестки дня реализации Соглашения об Ассоциации на 2017-2020 годы. В целом, диалог между ЕС и молдавским правительством начал медленно стабилизироваться. Критическая риторика ЕС в отношении властей Молдовы постепенно сменилась на прагматичный тон. Важность использования имеющихся рычагов влияния для достижения политической и экономической стабильности государства, сохранения европейского вектора развития - оказались гораздо более значимыми для ЕС, нежели какие-либо радикальные меры по сворачиванию программ и проектов. Рациональность подходов ЕС ориентирована на достижение конкретных результатов.

Однако, внутренние перепутья развития Молдовы оставались скрытыми от глаз европейских партнеров. Фактическое сосредоточение всей полноты власти в руках В. Плахотнюка – лидера Демократической партии Молдовы, который контролировал и моделировал все политическое пространство страны и имитировал достижения на пути реализации реформ, требовало безотлагательной возможности создания условий для начала демонтажа олигархической системы.

Властные структуры Молдовы пошли на компромисс, создав временную коалицию, объединившую силы пророссийской партии Социалистов и проевропейского блока ACUM. Созданное Правительство, возглавленное М. Санду, заявило о решимости деолигархизации и реорганизации системы управления государством. В ответ на это В. Плахотнюк проводит через Конституционный суд республики решение об отстранении с поста Президента И. Додона и ставит под сомнение легитимность Правительства М. Санду. В сложившейся ситуации вновь вмешались внешние силы. Впервые в истории Молдовы три внешних политических актора – ЕС, США и Россия с согласованных позиций выразили поддержку легитимному проевропейскому Правительству М. Санду. По сути, три внешнеполитические силы сыграли решающую роль в преодолении острого внутриполитического кризиса в Молдове и свержении олигархического режима.

Противоречия между политическими соперниками во временной коалиции обострялись. Апогеем противостояния явилось решение Парламента от 12 ноября 2019 года об отставке проевропейского Правительства. И хотя М.Санду подверглась критике за скромные итоги своего недолгого премьерства, все же, именно благодаря ее усилиям и репутации политика-реформатора с либеральными воззрениями, отношения Молдовы и ЕС удалось несколько сгладить.

Позитивное восприятие европейского вектора развития гражданами Молдовы существенно возросло за годы существования Восточного партнерства, что во многом явилось результатом эффективной публичной дипломатии и “мягкой силы” ЕС. И хотя Молдова все еще продолжает рассматриваться в геополитическом разрезе между Востоком и Западом [26, с. 192-193], большая часть населения страны поддерживает европейский цивилизационный выбор государства. Согласно данным Барометра Общественного мнения за 2020 год 58,1% респондентов высказались за будущее Молдовы в составе ЕС (см. Диаграмму 1).

Источник данных: [18].

Прорыв на пути к европейскому будущему Молдовы

С приходом к власти проевропейского Президента М. Санду в конце 2020 года и формированием проевропейского большинства в Парламенте обозначился не только новый этап в политическом диалоге Молдовы и ЕС, но и новый политический цикл демократического развития Молдовы. Победу проевропейских сил именуют “электоральной революцией”, высветившей разворот общественного мнения в сторону проевропейских сил, что стало возможным во многом благодаря сложившемуся имиджу М. Санду как честного и неподкупного президента. Кроме того, представленные предвыборные программы проевропейских сил отличались глубокой социальной ориентированностью, что явилось дополнительным стимулом в условиях глубокого социального недовольства населения сложившейся политической и социально-экономической обстановкой.

Регламентация отношений ЕС со странами Восточного партнерства продолжает осуществляться на основе Глобальной стратегии ЕС [1] и обновленной Европейской политики соседства [9].Вместе с тем, стремительно меняющаяся динамика региональной безопасности на пространстве Восточного партнерства высветила очевидную необходимость переформатирования данного формата. Принимая во внимание приверженность и заинтересованность трех ведущих стран Восточного партнерства - Грузии, Украины и Молдовы в продвижении европейского вектора развития, ЕС разработал весьма амбициозный план политической и экономической интеграции в рамках реализации “Стратегии Трио 2030 будущего Восточного Партнерства” [20]. Для ЕС важны не только ожидания стран-партнеров, но инициативность и готовность к интеграционным

процессам, чего не наблюдается в трех государствах, которые не отнесены к так называемой "истории успеха". Кроме того, в последнее время ситуация в них усугубляется внутренними политическими сложностями и противоречиями. Последствия армяно-азербайджанской войны, российское военное присутствие в Армении, поддержка Москвой авторитарного режима Лукашенко, заявления Президента Беларуси о выходе из Восточного партнерства - все это наложило свой отпечаток на пересмотр политики ЕС в отношении данных стран. Проведение так называемой "разделительной линии" между государствами, заинтересованным в политической ассоциации и интеграции и теми, кто отдает предпочтение сохранению сложившемуся положению дел в рамках Восточного партнерства, привело к тому, что Грузия, Украина и Молдова 17 мая 2021 года подписали меморандум о создании "Ассоциированного трио".

В данном контексте, представляется важным пояснить, что европейская интеграция многомерна по своим сущностным характеристикам. Она предполагает сближение правовых норм, возрастание объема торгово-экономического сотрудничества, разрастание транснациональных сетей, объединяющих общество, развитие человеческого потенциала и капитала, а также контактов между людьми. Такое широкое понятие интеграции предполагает, что членство в ЕС или ассоциация с ЕС могут быть как целями, этапами так и конечным состоянием процесса интеграции. Однако интеграция не только ограничивается нормативным подходом или служит исключительно мерилом гармонизации со стандартами ЕС, но и отражает фактические социальные, экономические и политические преобразования. В рамках такого рода измерений Армения, Азербайджан и Беларусь находятся на одной стадии, Грузия, Украина и Молдова сделали значительный шаг вперед, что позволило им перейти на следующую стадию интеграционных процессов. Новый формат сотрудничества по вопросам интеграции в ЕС способен ускорить интеграцию Грузию, Украины и Молдовы при условии, что государствам удастся преодолеть внутренние политические противоречия и кризисы, провести реформы в надлежащем качестве, выполнить основные требования и взятые на себя обязательства. Это явится платформой для целостной интеграции в ЕС.

Сотрудничество Республики Молдова и ЕС в сфере безопасности

Важным направлением в эволюции отношений между Республикой Молдова и ЕС в контексте Восточного партнерства выступает сотрудничество в сфере безопасности. Безопасность стала одной из важнейших составляющих в данном проекте с самого начала его запуска с фокусом на управление границами, противодействие нелегальной миграции и преступности. Контекст региональной безопасности стремительно изменялся, обозначились новые вызовы и обострились прежние, имеющие общий знаменатель для всех стран региона.С географической точки зрения Восточное партнерство это гетерогенная, контактная зона, что во многом определяет характер конфликтов, сосредоточенных в регионе. Замороженные и вооруженные конфликты, усиление милитаристских настроений продолжают тормозить развитие региона и подрывать безопасность стран Восточного партнерства. Отсутствие ясности в отношении планов России и ее последующих действий значительно дестабилизируют ситуацию, углубляют турбулентную обстановку и создают небеспочвенные основания для опасений о разрастании конфликтных очагов. В нынешних условиях необходима синергия действий стран региона, а также поддержка Запада в противодействии политике России.

Вооруженное противостояние на Востоке Украины стало, своего рода, фоновым фактором, препятствующим любому процессу мирного урегулирования в регионе. Это отвечает интересам России, пытающейся сохранить здесь свое традиционное влияние. Наличие локальных конфликтов в Абхазии, Южной Осетии, Нагорном Карабахе, Приднестровском регионе дают России дополнительные преимущества контроля и влияния на ход событий. Эскалация конфликта на Донбассе и напряженности на Востоке Украины оказывают влияние на динамику этих конфликтов и оттягивает процесс урегулирования, деоккупации территорий и вывода российских воск. Это является ключевым препятствием для обеспечения безопасности и стабильности на восточных границах ЕС.

Мобилизация совместных усилий государств региона, направленных на поддержание мира, безопасности и стабильности, являются приоритетными в нынешних условиях. Углубление сотрудничества в области безопасности и обороны должно основываться на синхронизации совместных действий в вопросах оперативно-стратегического взаимодействия и реагирования.

Достижения Молдовы в выполнении задач по поддержанию безопасности в рамках Восточного партнерства

Республика Молдова за последние годы существенно расширила свое участие в различных структурах и инициативах в сфере национальной и региональной безопасности. В 2014 году были начаты консультации между Молдовой и ЕС об ее участии в Общей политике в сфере безопасности и обороны, защиты гражданского населения (CSDP). Содействие региональной безопасности и субрегиональным усилиям по поддержанию безопасности в целях продвижения международной стабильности, включая сотрудничество и участие в миссиях CSDP, выступают для Молдовы в роли приоритетных направлений. С 2019 рассматриваются возможности и условия участия Молдовы в оборонном союзе ЕС PESCO, который рассматривается как один из новых инструментов европейской интеграции.

Стремление интегрироваться в европейское пространство безопасности требовало пересмотра национальной законодательной базы и обеспечения синергии действий в этом вопросе с соседними государствами и странами Восточного партнерства. В частности, это касается Стратегии национальной безопасности Республики Молдова, Стратегии национальной обороны и Плана действий по внедрению Национальной стратегии обороны на период 2018-2020 гг., Военной стратегии и Плана действий по ее реализации на период до 2022 года. Особое внимание в рамках Восточного партнерства отводится борьбе с гибридными угрозами, дезинформацией, фейковыми новостями и пропагандой. Созданная Оперативная рабочая группа по стратегическим коммуникациям EastStratComTaskForce явилась проводником стратегических коммуникаций ЕС в Восточном соседстве, усилия которой направлены на противодействие продолжающейся кампании дезинформации со стороны России [18]. Приоритетные меры в области стратегических коммуникаций сосредоточены на укреплении медиа-пространства стран региона поддержки свободы средств массовой информации и независимых СМИ, усовершенствование механизмов реагирования на дезинформацию со стороны внешних субъектов. Новые угрозы безопасности, в частности, рост киберпреступности, кибератаки, увеличение технологических рисков подтолкнули власти Молдовы к разработке и реализации Национальной программы по обеспечению кибербезопасности на период 2016-2020 гг. [14].

Сложности реформы сектора безопасности в Республике Молдова сопровождались отсутствием целостного видения внедрения интегративных подходов, недостаточным уровнем развития технических возможностей, слабостью ресурсного потенциала и уязвимостью критической инфраструктуры к вызовам и угрозам безопасности. Стремительно развивающаяся цифровизация и появление новых информационно-технических возможностей создают дополнительные трудности адаптации Молдовы к новым реалиям и защиты национальной безопасности государства. Нынешние проевропейские власти в рамках выработанного Плана действий Правительства на 2021-2022 гг. продолжат начатые реформы и модернизацию сектора безопасности. В рамках новой повестки важно отойти от неудач и промахов прежних лет и сосредоточить усилия на поступательной модернизации структур безопасности и повышении уровня устойчивости к современным вызовам и угрозам. Необходимость поддержания стабильности и безопасности восточных соседей ЕС продолжает оставаться приоритетным направлением взаимодействия ЕС и стран Восточного партнерства.

Торгово-экономические отношения Республики Молдова и ЕС

Торгово-экономические отношения Республики Молдова и ЕС стали занимать одну из ключевых позиций во всей системе внешнеэкономических связей страны. За последние годы между сторонами существенно увеличился общий внешнеторговый оборот. Роль сотрудничества в сфере экономики, энергетики и инвестиционном сотрудничестве значительно возросла. ЕС является основным торговым партнером Молдовы, доля экспорта составляет почти 70%, а импорта - около 50%. Среди ведущих стран-членов ЕС, в которые экспортируются молдавские товары, следует выделить: Румынию, Италию, Германию, Польшу. За последние 10 лет, объем молдавского экспорта в страны ЕС значительно вырос (Таблица 1).

Таблица 1. Динамика торгового оборота между Республикой Молдова и ЕС, 2009-2021

Год	Экспорт млн. долларов США	Импорт млн. долларов США
2009	678,5	1422,5
2010	746,5	1704,2
2011	1087,0	2256,6
2012	1013,4	2318,7
2013	1140,9	2472,8
2014	1246,0	2567,7
2015	1217,6	1954,1
2016	1332,4	1973,7
2017	1596,9	2389,1
2018	1862,1	2851,7
2019	1830,5	2889,9
2020	1640,3	2470,7

Источник данных: [17, p. 13]

DCFTA, будучи инструментом, который стимулирует и создает необходимые условия для роста молдавского экспорта в страны ЕС, оказывает, в том числе, и положительное влияние на повышение качества молдавской продукции. Применение стандартов способствует повыше-

нию конкурентоспособности и диверсификации перечня продукции и товаров, поставляемые на рынки ЕС. Согласно данным Индекса Восточного партнерства, который отображает успехи, достигнутые шестью странами в деле интеграции с ЕС, одним из основных практических успехов Молдовы за годы существования Восточного партнерства, явился рост доли стран Евросоюза в молдавском экспорте до 70% [23].

Основными проблемами в торгово-экономическом сотрудничестве сторон продолжают оставаться наличие определенных барьеров, не позволяющих наращивать объемы экспорта, малое разнообразие молдавских товаров, экспортируемых в ЕС, медленное внедрение тарифных квот на некоторые виды продукции, низкий технологический уровень развития агрокультурного и текстильного секторов.

Содействие экономическому развитию стран Восточного партнерства оказывали и программы трансграничного сотрудничества, выступавшие в роли инструментов развития приграничных территорий и усиления экономического взаимодействия государств региона. Основное внимание было сосредоточено на жизнедеятельности населения и преодолении барьеров, сдерживающих развитие трансграничного взаимодействия. Это позволило реализовать инфраструктурные и логистические проекты, привлечь участие большего числа предпринимателей и общественных организаций к проблемам приграничных территорий, открыло новые возможности для развития навыков совместного планирования трансграничного сотрудничества.

В июле 2021 года ЕС объявил о новом инвестиционно-экономическом плане для Восточного партнерства, разработанным в соответствие с пятью долгосрочными целями политики Восточного партнерства до 2025 года [7]. План направлен на стимулирование экономического роста, увеличение количества рабочих мест и расширение торговли. Для оказания экономической поддержки и реализации поставленных задач предусматривается смешанное финансирование, гранты и государственно-частные инвестиции. Особое внимание будет уделено социально-экономическому восстановлению стран-участниц после пандемии COVID-19.

В данном контексте, необходимо подчеркнуть, что ЕС является крупнейшим донором финансовых ресурсов и технической помощи для внешнего содействия устойчивому развитию, модернизации, а также повышения благосостояния государства и населения Республики Молдова [17, p. 13]. Большинство программ финансового и технического содействия находятся в ведении Генерального директората Европейской комиссии по европейской политике соседства и направлены на поддержку реформ, социально-экономические пробразования и демократическую консолидацию.

За последние годы ЕС значительно увеличил ресурсное обеспечение стран Восточного партнерства. Инструменты и индикаторы распределения этого ресурсного обеспечения, в частности, кредитная, грантовая поддержка и гуманитарная работа, во многом зависели от характера отношений ЕС с целевой страной. Общий вклад ЕС в развитие ресурсного потенциаластран региона, их экономической стабильности и привлекательности позволил ускорить трансформационные процессы в регионе и усилил взаимодействие между странами-членами Восточного партнерства.

Содействие ЕС проведению реформ в энергетическом секторе

Энергетическая безопасность выступает определяющим фактором обеспечения стабильности региона, политической и экономической

устойчивости, а также независимости. Энергетическая проблематика это, прежде всего, вопрос большой политики, где пересекаются интересы Российской Федерации и ЕС. Учитывая намерение Молдовы снизить уровень энергетической зависимости от России, а также стремление к освоению европейских рынков, сотрудничество Молдовы и ЕС в энергетической отрасли становится особенно актуальным и требует комплекса мер, направленных на обеспечение энергетической безопасности Молдовы и государств Восточного партнерства.

На сегодняшний день доминирующим трендом в европейском энергетическом сотрудничестве является имплементация Третьего энергопакета, предполагающего конкретные принципы функционирования внутреннего рынка газа и электроэнергии в ЕС.В настоящее время ведутся работы по разделению вертикально-интегрированного предприятия «Молдовагаз», которое не соответствует требованиям Третьего энергопакета, так как владеет газопроводом, используемым для транспортировки газа, а также сетями распределения газа и, одновременно с этим, занимается торговлей. Анбандлинг сопряжен с рядом сложностей, связанных с тем, что основной акционер «Молдовагаз» российская кампания «Газпром» не прилагает необходимые усилия для завершения данного процесса. Вместе с тем, это необходимо для формирования рынка, поскольку «Газпром» является владельцем газопровода и представляет собой интегрировано-вертикальное предприятие, а, следовательно, может создавать проблемы длядругих экономических агентов, желающих поставлять газ на молдавский рынок.

ЕС оказывает содействие Молдове в проведении реформ в энергетическом секторе. Сумма инвестиций ЕС в энергетический сектор за период 2009-2018 составила 78.8 млн. леев [19]. На сегодняшний день первостепенными задачами в сфере энергетики являются: развитие инфраструктуры иобеспечение государства линиями электропередач; регламентация правил рынка, в томчисле, существующих технических и экономических проблем; поиск возможностей дляобеспечения равных условий конкуренции.

Сотрудничество в области культуры и образования в условиях европейской интеграции и продвижения европейских ценностей

Европейская интеграция, будучи неиерархическим, сетевым процессом предполагает включенность гражданского общества, неправительственных организаций, общественных объединений и бизнес структур в политическую жизнь государства. Такой подход объясняет пристальное внимание ЕС к вопросам развития социально-культурной сферы, гражданского общества, молодежи и образования в странах Восточного партнерства.

За время существования данного формата сотрудничества внедрены различные программы ЕС, способствующие развитию этих областей, направленных на повышение привлекательности региона и благосостояния граждан стран-участниц. ЕС финансировал целый ряд социально-экономических, культурных и образовательных проектов для стран Восточного партнерства [10]. Среди них: Программа Erasmus +, объединившая семь программ ЕС в области образования, обучения, молодежи и спорта на период 2014-2020 гг.; Горизонт 2020; EU4Youth; Региональный механизм поддержки гражданского общества стран Восточного партнерства; Креативная Европа и другие. Особое внимание уделялось поощрению участия молодежи в жизни государства и общества. Все это позволило повысить уровень гражданского активизма в странах Восточного партнерства и усилило вовле-

ченность населения в социально-политические процессы.

ЕС рассматривает общие европейские ценности в качестве ключевого элемента процесса углубления политической и экономической интеграции. Построение общего европейского будущего стран Восточного партнерства предполагает развитие принципов демократии, верховенства права, неукоснительное соблюдение прав человека, борьбу с дискриминацией и различными формами ее проявления. Это является одной из фундаментальных основ поступательного продвижения по пути построения общего европейского будущего стран региона.

Выводы и рекомендации

Таким образом, основные направления отношений Республики Молдова и ЕС в контексте Восточного партнерства значительно расширились и углубились. Рациональность и прагматичность характерные для подходов ЕС применительно к выстраиванию политического диалога с Республикой Молдова явились залогом конструктивной динамики отношений. Несмотря на наличие нерешенных проблем, удалось добиться ясности и определенности внешнеполитического вектора развития Молдовы. Региональная солидарность стала определяющим фактором, объединившим страны "Ассоциированного трио" в вопросах поддержания безопасности и борьбе с новыми вызовами и угрозами. Повысился уровень торгово-экономического сотрудничества, что открыло новые возможности для освоения европейских рынков, повышения качества производимой продукции и уровня конкурентоспособности ассоциированных стран Восточного партнерства. Углубилось взаимодействие сторон в сфере энергетики, активизировались действия по обеспечению энергетической безопасности посредством диверсификации источников и снижению зависимости от одного поставщика. Расширилось сотрудничество в области культуры, науки и образования. Для последующего конструктивного и прагматического развития отношений между Республикой Молдова и Европейским союзом в контексте Восточного партнерства важным видится выделить следующие рекомендации:

- Политический диалог между Республикой Молдова и ЕС должен в большей степени быть сфокусирован на усилении контрольных механизмов проведения внутригосударственных реформ, а также на эффективности политического курса и политики безопасности, выстроенных на принципе достижения практических результатов в вопросах обеспечения и поддержания безопасности на европейском континенте.
- В преддверии Саммита Восточного партнерства в 2021 году странам "Ассоциированного трио" следует определиться с перечнем совместных усилий государств, направленных на практическую реализацию амбициозных, долговременных и мотивированных целей, обозначенных в рамках данного формата сотрудничества и тех инициатив, которые были направлены представителями данных государств на согласование в ЕС. В частности, это касается участия данных государствах в рамках EDF и PESCO.
- Повышенное внимание следует уделять развитию устойчивой и интегрированной экономики, преодолению имеющихся барьеров, препятствующих более полной интеграции молдавской продукции на европейский рынок, а также расширение ее многообразия и надлежащее распределение объемов тарифных квот на отдельные виды продукции.Необходимо создание инфраструктуры с соответствующими технологическими возможностями, что позволит расширить перечень продуктов питания экспортируемых в ЕС.По-прежнему чувствительными

остаются вопросы регулирования финансового сектора, денежно-кредитной и валютной политики. Особое внимание необходимо отводить развитию иусилению экономического взаимодействия между государствами Восточного партнерства.

- Острым продолжает оставаться вопрос о снижении уровня энергетической зависимости Молдовы от Российской Федерации. Реформирование сектора энергетики в соответствии со стандартами ЕС осуществляется крайне медленно. Необходимым, в этой связи, остается завершение процесса анбандлинга, согласование позиций о стоимости и тарифах по транспортировке газа и завершение строительства новых линий с целью обеспечения страны альтернативными источниками энергии.

- Следует детально проработать согласование механизмов регионального сотрудничества с учетом различного уровня прогресса в политических преобразованиях и надлежащего уровня функционирования демократических институтов и верховенства права. Важной видится выработка новых подходов к трансграничному сотрудничеству и более интенсивному развитию приграничных территорий.

- В условиях нарастающей цифровой трансформации, ставшей одним из трендов нынешнего этапа мирового развития, чрезвычайно полезным выступает опыт и практика ЕС в процессе модернизации цифровой инфраструктуры и укреплении ее функционирования, защитыи устойчивости.

- В контексте продвижения европейских устремлений и ценностей, весьма важным видится расширение форумов и форматов для диалога с гражданским обществом и молодежью, совместных образовательных проектов, научно-технического сотрудничества и привлечение большего числа молодых исследователей к совместным программам и проектам в рамках Восточного партнерства.

Библиографические ссылки

1. *A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy,* December 2019. – https://eeas.europa.eu/topics/eu-global-strategy/17304/global-strategy-european-unions-foreign-and-security-policy_en (visited 20.07.21).

2. AMONTE, D. *Wine warfare at the doorstep – nothing new just business for Russia. Moldova's Foreign Policy Statewatch.* – https://www.files.ethz.ch/isn/121707/IDIS_8.pdf (visited 21.08.21).

3. *Assessing the State of European Integration and Potential for Transatlantic Cooperation in the Post-Soviet Space: The Case of Moldova*. – http://iep-berlin.de/wp-content/uploads/2017/02/Assessing-the-State-of-European-Integration-and-Potential-for-Transatlantic-Cooperation-The-Case-of-Moldova.pdf (visited 20.07.21).

4. *Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and the Republic of Moldova, of the other part*. – https://gov.md/sites/default/fil https://mfa.gov.md/en/content/moldova-eu-relations (visited 16.09.21).

5. *Beyond Frozen Conflict. Scenarios for Separatist Disputes of eastern Europe.* – https://www.ceps.eu/wp-content/uploads/2020/03/Frozen-Conflicts-_final.pdf (visited 20.07.21).

6. *Cabinet approved national action plan to implement Moldova-EU Association Agreement in 2017-2019.* – https://gov.md/en/content/cabinet-approved-national-action-plan-implement-moldova-eu-association-agreement-2017-2019 (visited 16.09.21).

7. *Eastern Partnership.* – https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eastern-partnership/ (visited 07.11.21).

8.*Eastern Partnership Index 2015-2016*. – https://eap-csf.eu /wp-content/uploads/index-2015-6-web.pdf (visited 20.07.21).

9. *Eastern Partnership: a renewed agenda for recovery, resilience and reform underpinned by an Economic and Investment plan*. – https://www.euneighbours.eu/en/east/stay-informed/news/eastern-partnership-re-

newed-agenda-recovery-resilience-and-reform (visited 13.11.21).

10. *European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations.* – https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/index_en (visited 07.11.21).

11. MOSNEAGA, V., MOSNEAGA, G. *Visa-free regime of the Eastern Partnership countries with the EU: effects and policies.* // In: Modoscopie. 2018. №2 (LXXXI). p. 108.

12. *Moldovan president wants association agreement with EU annulled*. – https://agenceurope.eu/en/bulletin/article/11705/26 (visited 07.11.21).

13. *Moldova-EU relations.* – https://mfa.gov.md/en/content/moldova-eu-relations (visited 18.11.21).

14. *National Cyber Security Program of the Republic of Moldova for the years 2016-2020*. – https://mei.gov.md/sites/default/files/raport_evaluare_hg_811_2015_-_07.06.2021.pdf (visited 07.11.21).

15. *Recommendations by the Eastern Partnership Civil Society Forum (EaP CSF) on Combating Disinformation and Propaganda*. – https://eap-csf.eu/wp-content/uploads/EaP-CSF-Recommendations_February-2017.pdf (visited 07.11.21).

16. *Republic of Moldova Public Opinion Barometer.* – http://bop.ipp.md/en (visited 17.11.21).

17. TABIRȚA I. *The western development vector of the Republic of Moldova (between 2009-2019). The relationship with the EU and Romania*. // In: Policy brief about the foreign policy evolution of the Republic of Moldova during the period of 2009-2019. Chisinau: APE. 2019. p. 13.

18. T*he platform of EU-funded technical assistance projects in the Republic of Moldova.* – www.eu4moldova.md/ro (visited 13.11.21).

19. *EU neighbours east.* – https://www.euneighbours.eu/en/region/25/eu-in-action/projects/Ongoing?page=1 (visited 19.10.21).

20. *Trio Strategy 2030*. – https://tsajunga.lt/wp-content/uploads/2019/10/LT-EPP-Trio-Strategy-2030.pdf (visited 18.09.21).

21. *Восточное партнерство до и после Вильнюса.* – http://www.instituteofeurope.ru/images/uploads/doklad/301.pdf (visited 29.07.21).

22. *Закон № 112 от 02.07.2014 о ратификации Соглашения об ассоциации между Республикой Молдова, с одной стороны, и Европейским Союзом, и Европейским сообществом по атомной энергии и их государствами-членами, с другой стороны.* – http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=353829 (visited 07.11.21).

23. *Индекс Восточного Партнерства 2015-2016.* – https://eap-csf.eu/23573-2-rus/. (visited 12.07.21).

24. САКА, В. *Тенденции и проблемы консолидации демократии в Республике Молдова в контексте политики европейской интеграции.* / Детерминанты и перспективы политики Европейской интеграции Республики Молдова. Под ред. П. Байора. – Краков: Societas.

25. СОЛОМОН, К. *Восточное партнерство и европейская перспектива Республики Молдова.* / Восточное партнерство: цели-опыт-вызовы. Краков. 2013.

26. ЦУРКАН, В., МОШНЯГА, Г. *Республика Молдова на перепутье Европейский Союз VS Таможенный Союз.* / Восточное партнерство: цели-опыт-вызовы. Краков. 2013.

CZU 342.8
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2021.4(95).03

ALEGERILE ŞI PLURIPARTITISMUL. STUDIU COMPARAT AL CAMPANIILOR ELECTORALE PARLAMENTARE DIN 2001 ȘI 2005

Radj CĂRBUNE
Doctorand, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *radjcarbune0@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0002-0028-3990

Partidele politice sunt instituţii indispensabile epocii contemporane. Ele sunt prezente sub diferite forme în majoritatea absolută a statelor, indiferent de forma de guvernare sau regimul politic. Pentru Republica Moldova, democrația liberală este o modalitate de guvernare care a început nu chiar de mult. Afirmarea acesteia este caracterizată de apariţia altor formaţiuni politice în paralel cu Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, care în perioada de până la 1988-89, deţinea de unul singur întreaga putere politică din societatea noastră ca şi, de altfel, în întreaga Uniune Sovietică. Activitatea politică în societate se realizează nu numai prin intermediul statului, a instituţiilor şi organizaţiilor ce ţin de acestea, ci şi printr-o vastă şi complexă reţea de organizaţii şi instituţii extrastatale. Dintre acestea cele mai vechi şi importante sunt partidele politice. Existenţa partidelor politice, a partidismului ca fenomen politic reprezintă un fenomen esenţial al vieţii democratice. Partidele politice sunt unele din elementele de bază a sistemului politic contemporan, fără care nu poate funcţiona democraţia reprezentativă.

Cuvinte-cheie: *partid politic, democratie, alegeri, campanie electorală, comportament politic, alegători, deputați.*

ELECTIONS AND MULTIPARTISM. COMPARATIVE STUDY ON THE 2001 AND 2005 PARLIAMENTARY ELECTION CAMPAIGNS

Political parties are indispensable institutions for the contemporary era. They are present in various forms in the vast majority of states, regardless of the form of government or the political regime. For the Republic of Moldova, liberal democracy is a way of governing that started not long ago. Its assertion is characterized by the emergence of other political formations in parallel with the Communist Party of the Soviet Union, which in the period up to 1988-89, alone held the entire political power in our society as well as in the entire Soviet Union. Political activity in society is achieved not only through the state, institutions and organizations related to them, but also through a vast and complex network of extraterrestrial organizations and institutions. Of these, the oldest and most important are the political parties. The existence of political parties, of partisanship as a political phenomenon is an essential phenomenon of democratic life. Political parties are some of the basic elements of the contemporary political system, without which representative democracy cannot function.

Keywords: *political party, democracy, elections, election campaign, political behavior, voters, deputies.*

ÉLECTIONS ET MULTIPARTISME. ÉTUDE COMPARATIVE DES CAMPAGNES ÉLECTORALES PARLEMENTAIRES DE 2001 ET 2005

Les partis politiques sont des institutions indispensables de l'époque contemporaine. Ils sont présents sous diverses formes dans la majorité absolue des États, quelle que soit la forme de gouvernement ou de régime politique. Pour la République de Moldova, la démocratie libérale est une façon de gouverner qui a commencé il n'y a pas si longtemps. Son affirmation est caractérisée par l'émergence d'autres formations politiques en parallèle avec le Parti communiste de l'Union Soviétique, qui jusqu'en 1988-89 détenait à lui seul l'ensemble du pouvoir politique dans notre société ainsi que dans toute l'Union Soviétique. L'activité politique dans la société se fait non seulement à travers l'État, ses institutions et organisations, mais aussi à travers un réseau vaste et complexe d'organisations et d'institutions extra-étatiques. Parmi eux, les plus anciens et les plus importants sont les partis politiques. L'existence de partis politiques, de la fête en tant que phénomène politique est un phénomène essentiel de la vie démocratique. Les partis politiques sont quelques-uns des éléments de base du système politique contemporain, sans lesquels la démocratie représentative ne peut fonctionner.

Mots-clés: *parti politique, démocratie, élections, campagne électorale, comportement politique, électeurs, députés.*

ВЫБОРЫ И МНОГОПАРТИЙНОСТЬ. СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ПАРЛАМЕНТСКИХ ИЗБИРАТЕЛЬНЫХ КАМПАНИЙ 2001 И 2005 ГГ.

Политические партии являются незаменимыми институтами современности. Они присутствуют в различных формах в подавляющем большинстве государств, независимо от формы правления или политического режима. Для Республики Молдова либеральная демократия – это форма правления, возникшая не так давно. Ее утверждение характеризуется возникновением параллельно с Коммунистической партией Советского Союза, которая в период до 1988-89 годов единолично обладала всей полнотой политической власти в нашем обществе, как и во всем Советском Союзе, других политических образований. Политическая деятельность в обществе осуществляется не только через государство, его учреждения и организации, но и через обширную и сложную сеть негосударственных организаций и учреждений. Из них, самыми старыми и важными являются политические партии. Существование политических партий, партийность как политическое явление есть существенное явление демократической жизни. Политические партии представляют собой один из основных элементов современной политической системы, без которого представительная демократия не может функционировать.

Ключевые слова: *политическая партия, демократия, выборы, избирательная кампания, политическое поведение, избиратели, депутаты.*

Introducere

Una dintre cele mai elocvente forme de manifestare a democraţiei pluraliste o constituie alegerile multipartite ale organelor puterii. În anul 2001 cetăţenii Republicii Moldova au fost încadraţi într-o nouă campanie electorală. Preşedintele ţării a declarat dizolvarea Parlamentului de legislatura a XIV-a, fixând pentru 25 februarie 2001 alegeri parlamentare anticipate.

Campania alegerilor parlamentare anticipate care a demarat la 12 ianuarie, odată cu intrarea în vigoare a decretului prezidenţial despre dizolvarea Legislativului, urma să se desfăşoare sub noi aspecte.

De campania electorală a depins şi alegerea Preşedintelui statului, întrucât, începând cu 5 iulie 2000, în Republicii Moldova a fost instituit regimul parlamentar.

Situaţia social-politică în republică la acel momentul era una mai mult decât complicată, iar situaţia economică ajunsă în adânc declin, cunoştea o agravare constantă. Criminalitatea şi corupţia au devenit şi ele elemente indispensabile ale imaginii ţării noastre.

Majoritatea cetățenilor nu ştiau cui să dea crezare, cu care formaţiune politică să se solidarizeze, deoarece toate înaintează, şi nu pentru prima dată, lozinci sterile, promisiuni deşarte. Puţine din ele s-au străduit să facă gospodăreşte câte ceva pentru a scoate ţara şi poporul din impas şi nevoi.

Reflecții asupra campaniilor electorale parlamentare din 2001 și 2005

Alegerile din februarie 2001 s-au deosebit printr-un număr impunător de partide, blocuri politice şi candidaţi independenţi care, nefiind deloc dezinteresate, s-au antrenat activ în campania electorală, având însă puţină experienţă de activitate pe arena politică.

La 12 ianuarie 2001 Comisia Electorală Centrală (CEC) a adoptat Hotărârea "Cu privire la constituirea circumscripţiilor electorale în unităţile administrativ-teritoriale de nivelul doi ale Republicii Moldova", prin care au fost constituite 13 circumscripţii electorale, inclusiv circumscripţia electorală pentru localităţile din stânga Nistrului**.** În republică au fost constituite 2000 secţii de votare, inclusiv 7 secţii de votare speciale pentru alegătorii din localităţile de est ale republicii [1].

La 11 ianuarie 2001 Preşedintele CEC Dumitru Nidelcu a declarat că printr-o hotărâre de Guvern pentru susţinerea activităţilor legate de desfăşurarea scrutinului parlamentar au fost alocate 7 milioane de lei**.**

Prin Hotărârea Comisiei Electorale Centrale nr. 1404 din 19 ianuarie 2001 a fost aprobat şi publicat în presă Regulamentul CEC privind reflectarea în mijloacele de informare în masă a campaniei electorale pentru alegerea Parlamentului Republicii Moldova**.**

Ţinând cont de importanţa alegerilor parlamentare pentru soarta ţării şi respectând prevederile Codului Electoral, în perioada electorală (12 ianuarie-25februarie 2001) mijloacele de informare în masă au reflectat pe larg campania electorală. Radioul, Televiziunea Naţională şi presa din republică au pus în lumină declaraţiile şi materialele prezentate de CEC, consiliile electorale, programele preelectorale ale concurenţilor electorali şi alte materiale referitoare la alegeri, inclusiv cele ce ţin de educaţia civică şi informarea alegătorilor despre alegeri.

O misiune a Institutului European pentru Mass-Media (EIM) a început la 11 februarie, monitorizarea reflectării campaniei electorale în mediile de informare. În acest scop, experţii EIM au selectat cinci canale TV, cinci posturi de radio şi nouă ziare. Institutul European pentru Mass-Media a încercat să evalueze dacă mass-media relatează imparţial şi echitabil mersul alegerilor, precum şi modalităţile în care autorităţile şi candidaţii recunosc normele democratice cu privire la mass-media**.**

La alegeri au participat: Partidul Popular Creştin Democrat, Blocul electoral "Credinţă şi Dreptate", Partidul Comuniştilor din Republica Moldova, Partidul Naţional Liberal, Mişcarea social-politică "Pentru Ordine şi Dreptate", Partidul Renaşterii şi Concilierii din Moldova, Partidul Democrat din Moldova, Partidul Ţărănesc Creştin Democrat din Moldova, Blocul electoral "Alianţa Juriştilor şi Economiştilor", Blocul electoral "Edinstvo", Mişcarea social-politică republicană "Равноправие", Partidul Naţional Ţărănesc Creştin Democrat din Moldova, Partidul Forţelor Democratice, Partidul Democrat Agrar din Moldova, Blocul electoral "Alianţa Braghiş", Blocul electoral "Plai Natal", Partidul Socialist-Democrat din Moldova şi 10 candidaţi independenţi. Astfel, la cele 101 locuri din Parlamentul Republicii Moldova au candidat 5 blocuri electorale, 12 partide şi formaţiuni social-politice, precum şi 10 candidaţi independenţi**.**

Presa din republică a publicat şi rezultatele sondajelor de opinie. Astfel, la 13 februarie 2001 în ziarele guvernamentale "Moldova Suverană" şi "Независимая Молдова", apare un sondaj de opinie privind alegerile parlamentare anticipate realizat

de Serviciul Independent de Sociologie şi Informaţii "Opinia" în perioada 01-08 februarie pe un eşantion naţional-reprezentativ pentru întreg teritoriul republicii cu participarea a 1473 de respondenţi, domiciliaţi în 56 tipuri de localităţi, situate în toate regiunile ţării (cu excepţia Transnistriei). La întrebarea: "Dacă alegerile parlamentare ar avea loc mâine, Dvs. pentru care partid (bloc) politic aţi vota?", răspunsurile au fost grupate după cum urmează: pentru Partidul Comuniştilor – 33,1%; pentru Blocul electoral "Alianţa Braghiş" – 27,3%; pentru Partidul Popular Creştin Democrat – 5,5%. Acestea sânt succedate în ordinea descrescândă de celelalte partide (blocuri) politice şi candidaţi independenţi. Analizând rezultatele acestui sondaj, de altfel, şi ale celorlalte sondaje de opinie publicate în broşuri aparte sau în alte ziare, am constatat că ele sânt mult prea departe de realitate, adevăr, prost gândite şi, din anumite interese politice, falsificate. Nu e bine să prezinţi publicului larg dorinţele anumitor forţe politice drept realitate.

În ce priveşte sumele care s-au cheltuit în această campanie electorală, menţionăm că ele au fost enorme (şi aceasta în realitatea social-economică atât de tristă din ţară). Astfel, Agenţia Moldpress a relatat că de la începutul campaniei electorale până la 23 februarie 2001 concurenţii electorali au cheltuit circa 4 milioane 265 mii de lei. Potrivit datelor CEC, cele mai mari cheltuieli le-a suportat Blocul electoral "Alianţa Braghiş" – peste 762 mii de lei, urmat de Partidul Popular Creştin Democrat – 577 mii, Partidul Comuniştilor din Moldova – 514 mii, Partidul Renaşterii şi Concilierii din Republica Moldova – peste 498 mii de lei. Sume sub 400 mii de lei au cheltuit Partidul Democrat şi Blocul electoral "Plai Natal". Peste 200 mii de lei au cheltuit: Mişcarea social-politică "Pentru Ordine şi Dreptate" şi Partidul Democrat Agrar din Moldova. Partidul Naţional Liberal şi Partidul Forţelor Democratice au cheltuit câte 140 mii de lei. Blocul electoral "Credinţă şi Dreptate" – circa 86 mii de lei. Sume cuprinse între 60 şi 30 de mii de lei au folosit Mişcarea social-politică "Равноправие", Partidul Naţional Ţărănesc Creştin Democrat, Blocul electoral "Alianţa Juriştilor şi Economiştilor", Partidul Social-Democrat şi Blocul electoral "Edinstvo". Dintre cei 10 candidaţi independenţi cel mai mult au cheltuit Valeriu Ghileţki – 47 mii de lei şi Iacob Mogoreanu – 32 mii de lei [7].

De altfel, în campania electorală din Republica Moldova au fost înregistrate cazuri de finanţare ilegală a concurenţilor. Mass-media din republică accentuează asupra faptului că transparenţa financiară prin care să fie informaţi alegătorii cu privire la cei care sprijină financiar n-a fost asigurată. Drept confirmare, sunt prezentate un şir de cazuri de finanţare ilegală a campaniei electorale. Corupţia parlamentară a servit drept teren rodnic pentru finanţarea ilegală a partidelor politice, fapt ce antrenează cheltuieli serioase din resurse de stat şi împiedică funcţionarea normală a instituţiilor democratice. Aceasta are loc din cauza lipsei unei legislaţii care ar permite un control riguros al finanţării participanţilor la scrutinele electorale. S-a constatat, de asemenea, că Tipografia Centrală din Chişinău a tipărit 25 milioane de buletine, în care scop s-a cheltuit 600 mii de lei.

Cetăţenii republicii au participat activ la aceste alegeri. Comisia Electorală Centrală a constatat: la 25 februarie 2001, pe listele electorale figurau 2 295 288 cetăţeni, iar la votare au participat 1 605 853 de alegători, sau 69,96% din numărul total al cetăţenilor cu drept de vot din Republica Moldova, un indiciu destul de înalt.

Potrivit rezultatelor definitive ale Comisiei Electorale Centrale, 50,2% din alegători şi-au dat voturile pentru Partidul Comuniştilor din Republica Moldova, 13,45% au optat pentru Blocul electoral "Alianţa Braghiş", iar 8,18% au susţinut Partidul Popular Creştin Democrat. Restul alegătorilor (28,17%) au votat pentru 14 formaţiuni şi 10 candidaţi independenţi care nu au acumulat suficiente voturi pentru a

trece pragul electoral de 6%. Din numărul total de buletine, 40310 au fost declarate nevalabile.

Numărul de mandate obţinute de concurenţii electorali a fost stabilit în felul următor:

a) Partidul Comuniştilor din Republica Moldova – 71 mandate;

b) Blocul electoral "Alianţa Braghiş" – 19 mandate;

c) Partidul Popular Creştin Democrat – 11 mandate.

Celelalte blocuri electorale, partide şi formaţiuni social-politice participante la maratonul electoral n-au putut depăşi pragul de 6% şi au rămas în afara Parlamentului. N-au reuşit să obţină sprijinul necesar al alegătorilor nici candidaţii independenţi.

De menţionat că 30,4% din alegători nu s-au prezentat la alegeri – dovadă a faptului că oamenii sunt dezamăgiţi în alegeri, în promisiunile lipsite de temei ale concurenţilor electorali.

Opinia generală, mărturisită de cei 211 observatori străini, 411 observatori locali din partea organizaţiilor obşteşti şi de reprezentanţii concurenţilor electorali, care au monitorizat scrutinul, e că atât CEC, cât şi consiliile electorale de circumscripţie şi blocurile electorale de la secţiile de votare au activat în strictă corespundere cu cerinţele constituţionale, cu Codul Electoral, cu standardele internaţionale şi angajamentele statului nostru în faţa OSCE privind respectarea principiilor democratice. Cu toate acestea, observatorii internaţionali din partea OSCE şi Adunării Parlamentare a Consiliului Europei au remarcat că alegerile nu au putut să se desfăşoare în Transnistria "din cauza lipsei de cooperare din partea autorităţilor". Potrivit lor, autorităţile separatiste de la Tiraspol au împiedicat accesul cetăţenilor din stânga Nistrului la secţiile de votare, oprind fără motive autobuzele care transportau alegătorii. Şi totuşi, 4925 de cetăţeni din stânga Nistrului şi-au exercitat dreptul de vot.

La 13 martie 2001 Curtea Constituţională a validat mandatele deputaţilor. După alegerea speakerului şi vicespeakerilor, Legislativul şi-a constituit structurile interne.

Rezultatele alegerilor parlamentare anticipate din 25 februarie 2001 din Republica Moldova au demonstrat că încrederea poporului s-a consumat, că nu-l mai interesează sentimentalismul politic şi că nu mai crede în tot felul de slogane ideologice. Aduşi la mizerie şi jefuiţi, oamenii au căutat să se agaţă ca de un fir de pai de programele electorale în care se întrezăreşte măcar un pic de speranţă întru depăşirea calvarului social-economic. Votând pentru comunişti, electoratul i-a condamnat pe cei care atâția ani l-a înşelat. În concepţia omului de rând, politica trece prin stomac, iar foamea nu-l determină să se orienteze cât de cât în haosul politic, să opereze cu raţiuni la nivel de stat sau de neam, să înainteze argumente logice de ordin istoric.

Săptămânalul "Făclia" din 28 februarie 2001 în articolul "Votul basarabenilor – unul sinucigaş?" scrie: "După ziua de 25 februarie, ziua alegerilor parlamentare anticipate, a urmat ziua de 26 februarie, zi de luni, prima zi a Postului Mare. Din această zi vor începe să postească Mircea Snegur, Anatol Plugaru, Valeriu Matei, Alexandru Moşanu, Nicolae Andronic, Vasile Nedelciuc, Mircea Rusu, Valentin Dolganiuc, Alecu Reniţă, Nicoale Dabija şi o droaie de mulţi alţi "politicieni". Ei vor posti nu numai 7 săptămâni, ci mulţi, mulţi ani înainte..."

Referitor la reflectarea campaniei electorale în mass-media se cere de menţionat, că a fost una dintre cele mai murdare, vulgare şi dezgustătoare. Mass-media s-a lansat într-o competiţie unde măiestria de defăimare a concurenţilor electorali a atins apogeul, permiţându-şi de multe ori chiar un limbaj nedemn, incorect în adresa concurenţilor electorali şi a alegătorilor.

Pentru a evalua la justa valoare doar anumite aspecte ale unui proces atât de complex cum sunt campaniile electorale, în care sunt angajate un număr impunător de cetăţeni şi forţe politice, atât interne cât

şi externe (eminamente diferite după gradul de influenţă) este extrem de important să reflectăm care din evenimentele derulate au avut un impact serios asupra declanşării campaniei electorale anticipate 2001. În calitate de motiv pentru semnarea Decretului Preşedintelui Republicii Moldova P.Lucinschi din 31 decembrie 2000 privind dizolvarea Parlamentului de legislatura a XIV-a - a fost invocat incapacitatea lui de alegere a Preşedintelui RM. "Având în vedere că Parlamentul nu a reuşit să aleagă Preşedintele RM, în conformitate cu procedura constituţională şi în termenele stabilite de legislaţia în vigoare, şi ţinând cont de Avizul Curţii Constituţionale nr.4 din 26 decembrie 2000 privind constatarea circumstanţelor care justifică dizolvarea Parlamentului, în temeiul art.78 alin.(5) din Constituţia RM şi al art.76 alin.(3) din Codul electoral, Preşedintele RM dictează: art.1. – Parlamentul de legislatura a XIV-a se dizolvă pe data de 12 ianuarie 2001. art.2. – Se stabileşte data de 25 februarie 2001 pentru desfăşurarea alegerilor în noul Parlament." Acest act al Preşedintelui semăna mai mult cu acordul final al "simfoniei confruntării", care s-a perpetuat în ultimii ani, iar consecinţele se vor face simţite încă mult timp înainte.

Confruntarea dintre ramurile puterii iniţiat cu dibăcie de preşedintele în exerciţiu P.Lucinschi pe parcursul anului 1999-2000 au contribuit în mod esenţial la declanşarea puţin inspiratei contraofensive a Parlamentului, fără o analiză amplă a consecinţelor generale ale schimbării Constituţiei efectuate la 5 iulie 2000. Aceste măsuri conjugate cu schimbarea pragului de trecere în Parlament de la 4% la 6% au apropiat şi mai mult catastrofa partidelor de dreapta, care şi fără aceste perturbaţii se măcinase serios cu mult înainte de campania electorală, care de fapt era prea puţin aşteptată şi nici prea dorită. Mai degrabă se aşteptau la un alt scenariu, cel al alegerilor prezidenţiale. Până la urmă după schimbările constituţionale de la 5 iulie 2000, s-a sperat la găsirea unei persoane potrivite care ar fi putut satisface doleanţele tuturor partidelor de centru, centru-dreapta, urmând a fi promovată. Şi, cum era de aşteptat, o astfel de candidatură până la urmă nu a fost găsită. Figura preşedintelui Curţii Constituţionale P.Barbalat, care pe parcursul perioadei sale de activitate n-a manifestat tendinţe de lider politic şi aparent provoca senzaţia că se încadrează în această cursă doar de dragul participării.

Alegerile parlamentare din RM de la 25 februarie 2001 au evidenţiat elemente distincte faţă de campaniile electorale anterioare din 1994 şi 1998. Le vom reliefa pe cele mai importante:

1. Alegerile anticipate denotă o criză profundă a societăţii moldoveneşti.

Criza politică s-a manifestat atât la nivelul eşalonului superior al puterii între Preşedinte şi Parlament, cât şi între Parlament şi Guvern. Iniţiativa Preşedintelui P.Lucinschi de a iniţia referendumul din 1999 l-a detaşat substanţial de formaţiunea politică care l-a susţinut în 1996. Crearea mai multor partide pe care a dorit să se sprijine în viitoarea confruntare nu a reuşit să devină o adevărată forţă politică. Nici "Alianţa Bragiş" alcătuită din mai multe grupări nesemnificative (Partidul Democraţiei Sociale "Furnica", Partidul Socialiştilor din Moldova, Uniunea Muncii din Moldova, Mişcarea politică "Speranţa", Uniunea Centristă din Moldova, Mişcarea politică "Forţa Nouă") nu are suficiente mandate pentru a influenţa procesul politic.

2. Faptul că de "culoarea" noului Parlament depindea şi cea a viitorului Preşedinte al RM, deci alegerile erau pe undeva şi parlamentare, şi prezidenţiale concomitent.

Acest fapt oferit de noua realitate nu a fost sesizat şi conştientizat de majoritatea clasei politice de la Chişinău şi, în special, de centrul şi de centrul dreptei a eşichierului politic moldovenesc. După adoptarea schimbărilor în Constituţia RM, majoritatea liderilor politici, se pare, uitaseră de acest proces politic important ori din inerţie, ori din lipsă de experienţă.

Doar preşedintele în exerciţiu se pregătea de această confruntare.

3. Concomitent cu criza politică continua să se agraveze şi cea economică, prăbuşită după 1998, a crizei din Rusia şi cu toate realizările oferite de Guvernul Braghiş cel puţin afişate în calitate de argument în campania electorală nu s-a reuşit o schimbare radicală a situaţiei.

Nici pe parcursul anului 2000 şi nici la începutul lui 2001 Guvernul investit cu noi prerogative nu a fost în stare să amelioreze situaţia, să întreprindă paşi radicali întru realizarea reformelor economice. A crescut coşul minim de consum la 900-1000 lei. A continuat să scadă nivelul de trai. Faptul că 53% se declarau puţin mulţumiţi de nivelul de viaţă, 35% - deloc mulţumiţi, denotă eficienţa guvernării, modalitatea de soluţionare a problemelor sociale.

4. Puternica fragmentare atât a spectrului de dreapta cât şi a celui de stânga, ceea ce e impropriu tradiţiei existenţei în RM şi demonstrează, o dată în plus, agonia (partidelor istorice).

Din cele 18 blocuri, mişcări şi partide înregistrate pentru campania electorală 2001- nouă se luptau pentru cucerirea electoratului de centru-dreapta, dispersat şi el în mare măsură, decepţionat de activitatea şi comportamentul fracţiunilor parlamentare ce reprezentau propriile interese. Dacă încercăm să facem o simplă comparaţie a campaniilor electorale pentru alegerile parlamentare din 1998 cu cea din 2001 apoi este suficient să menţionăm că prima din cele nominalizate a fost suficientă ca durată în timp (90 de zile) şi a permis concurenţilor electorali să constituie câteva alianţe ce a favorizat în ultima instanţă depăşirea fragmentării eşichierului politic de dreapta. În 1998 forţele s-au concentrat în Convenţia Democrată din Moldova care a întrunit PRCM, FPCD, PEM, PŢCD şi LCDFM, devenind o forţă puternică şi avându-i ca protagonişti pe M.Snegur, N.Andronic, Iu.Roşca. Trei din aceste componente la electorala 2001 au participat în calitate de concurenţi independenţi – PRCM 5,72%, FPCD (PPCD), PŢCD 0,27% şi doar PPCD a acumulat un total de 8,31% şi a depăşit bariera electorală. Partid important de dreapta care nu a depăşit noua barieră electorală a fost şi PFD a lui V.Matei.

5. Un număr destul de mare de alegători la momentul alegerilor se aflau înafara hotarelor republicii şi nu au participat la scrutin.

6. Pentru prima dată a fost pus în aplicare pragul de 6% pentru partidele politice, care de fapt nu este acceptabilă pentru statele cu democraţii în devenire.

Încercarea de a "salubriza" scena politică prin aplicarea unui prag mai înalt decât cel precedent s-a dovedit a fi gropar chiar pentru partidele care au propus această schimbare a Codului electoral. Şi Consiliul Europei a manifestat anumite dubii faţă de acest prag înalt, care nu favorizează penetrarea în Parlament a forţelor de diferite coloraturi politice.

7. Campania a fost extrem de insalubră, atât prin conţinutul materialelor oferite, publicităţii, amploarea lor, cât şi prin diversitatea metodelor aplicate (clipuri, broşuri, publicaţii în ziarele de partid etc.).

Campania alegerilor parlamentare din RM din 25 februarie 2001 a fost pe larg reflectată în presa periodică din ţară. Actualmente pe piaţa informaţională autohtonă activează zece agenţii informaţionale, care, pe drept cuvânt, pot fi considerate principalii furnizori de ştiri ai presei scrise. În RM la începutul anului 2001 se editau 174 ziare cu un tiraj anual de peste 32 milioane exemplare. Pe parcursul celor 45 zile cât a durat campania electorală 2001 (12 ianuarie-25 februarie) numai ziarele guvernamentale "Moldova Suverană" şi "Независимая Молдова" au publicat 160 şi respectiv 140 de materiale, care se refereau, în linii generale sau la concret la campania electorală.

Considerăm oportun să subliniez că aprecierile alegătorilor la capitolul activitatea mijloacelor de informare în masă sunt diferite.

Presa străină de asemenea a acordat spaţii largi alegerilor parlamentare din RM câştigate de comunişti. Majoritatea ziariştilor occidentali scriu că V.Putin va încerca acum să domine Moldova şi că ruşii şi-ar putea crea o bază militară în stânga Nistrului.

Ziarul "International Herald Tribune" a publicat un articol întitulat "Moldova votează revenirea comuniştilor" în care se scrie: "Revenirea comuniştilor la putere în RM va alimenta încercarea Preşedintelui rus V.Putin de aşi reafirma influenţa în fostele teritorii sovietice, în special în ţările considerate din apropiata vecinătate". În continuare ziarul subliniază: "Prin noul Guvern de la Chişinău, Rusia nu numai că nu şi-ar mai respecta promisiunea de aşi retrage trupele de pe teritoriul Moldovei, dar ar putea chiar să-şi creeze aici o bază militară permanentă".

Un alt ziar influent din Occident, "Washington Post", apreciază că victoria comuniştilor a fost surprinzătoare nu doar pentru concurenţii lor electorali, dar chiar şi pentru ei însuşi. Citindu-l pe analistul Charles King, care este şi autorul unei cărţi despre Moldova, "Washington Post" scrie: "Este un sfârşit trist pentru ceea ce a fost realizat în anii '90. Moldova era cel puţin pe calea dreaptă şi se descurca bine în procesul de democratizare. Aceste alegeri au fost reale din cauza rezultatului şi nu din cauza procesului."

Trecând în revistă datele tehnice ale scrutinului legislativ moldovenesc şi reamintind motivele pentru care s-a ajuns la alegeri parlamentare anticipate, ziarul elveţian "New Zurher Zaitung" constată că : "dacă într-adevăr ceva poate fi considerat un succes, atunci câştigătorul unic este Parlamentul, care s-a ales cu o majoritate".

Cotidianul german "Suddeutche Zaitung" subliniază că intenţia lui V. Voronin de a alipi ţara la Uniunea Rusia-Belarus este "un vis mai vechi al Transnistriei, regiune care aparţine de jure Moldovei, însă, care de facto, este condusă cu sprijinul Kremlinului de un grup de foşti ofiţeri KGB".

Scrutinul parlamentar din RM a fost mediatizat pe larg şi în presa rusească. Aceasta a calificat rezultatele alegerilor drept "revanşa roşie" a comuniştilor. "Victoria comuniştilor în Moldova este rezultatul unei crize interne profunde", consemnează ziarul rus "Известия".

Şi presa românească a avut ca obiectiv-ţintă modul în care a derulat campania electorală pentru alegerile Parlamentului RM şi rezultatele acesteia. Ziarul "Azi" din 28 februarie 2001, în articolul "Voronin se împrieteneşte cu cine "dă mai mult"", scrie: "liderul comuniştilor de la Chişinău a declarat că Moldova va avea relaţii strânse cu statul care va face cele mai avantajoase oferte economice: Rusia, România, Turcia sau altă ţară". Ziarul mai scrie, că V.Voronin a accentuat, că în nouă ani de la izbucnirea războiului din Transnistria, nici oficialii moldoveni şi nici autorităţile separatiste nu au fost interesate ca acest conflict să fie soluţionat**.**

Cotidianul "Cronica Română" în articolul "Comuniştii victorioşi în RM" scrie: "După anunţarea rezultatelor parţiale ale scrutinului V.Voronin a declarat că PC este dispus să acorde limbii ruse statut de a doua limba de stat, ca să poată fi instituită pacea socială".

Apreciind rezultatele alegerilor, ziarul "România Liberă", în articolul "Final în alegerile parlamentare anticipate", scrie: "Concluzia nu poate fi decât una singură: la aproape zece ani de la obţinerea independenţei, Republica Moldova se află în faţa pericolului de a fi supusă din nou dominaţiei ruse".

Astfel, constatăm că presa străină a acordat o atenţie deosebită şi spaţii largi alegerilor parlamentare din RM. Cele mai multe articole plasate în ziarele străine semnalează faptul că alegătorii moldoveni au votat pentru o apropiere de Rusia şi nu de România.

În legătură cu expirarea, la 26 februarie 2005, a mandatului Parlamentului de legislatura a XV-a a fost adoptată Hotărârea Parlamentului nr. 444-XV

din 24 decembrie 2004 prin care s-a stabilit data de 6 martie 2005 pentru desfăşurarea alegerilor Parlamentului.

Comisia Electorală Centrală şi-a desfăşurat activitatea în strictă conformitate cu prevederile Constituţiei Republicii Moldova, Codului electoral, Regulamentului cu privire la activitatea Comisiei Electorale Centrale şi alte acte legislative şi normative în vigoare.

Alegerile parlamentare din 6 martie 2005 au fost cele mai disputate din istoria politică a Republicii Moldova. În primul rând, pentru că determinau calea pe care o va alege: către Vest şi Uniunea Europeană sau către Est şi o relaţie strânsă cu Federaţia Rusă. În al doilea rând, s-a observat foarte bine accentuată amprenta evenimentelor „revoluţionare" din Georgia şi Ucraina, în campaniile electorale ale majorităţii formaţiunilor implicându-se, sub diferite aspecte, factorul extern [2].

Alegerile parlamentare din 6 martie 2005 au fost cea de a IV-a competiţie electorală de acest fel după proclamarea independenţei Republicii Moldova. La scrutinul parlamentar au participat 23 de concurenţi electorali, inclusiv 2 blocuri electorale, 9 partide sau mişcări social-politice şi 12 candidaţi independenţi. Rata de participare la scrutin a fost de 64.84%.

În ajunul alegerilor situaţia din ţară era imprevizibilă, în mare parte datorită evenimentelor cu elemente revoluţionare de la Tbilisi şi Kiev. Politicul moldovenesc, divizat în două tabere clare – Partidul Comuniştilor şi opoziţia care-şi construia mesajul de pe poziţii anticomuniste – au încercat să utilizeze factorul „revoluţionar". Comuniştii aflaţi la guvernare pledau pentru o „revoluţie internă", bazată pe stabilitate, continuitate şi modernizarea partidului. Tactica opoziţiei, în special Partidul Popular Creştin Democrat (PPCD), punea accent pe elementele externe ale evenimentelor din Ucraina. În special, exportul „revoluţionar" a lui Iurie Roşca se axa pe culorile şi sloganele ucraineano-româneşti. Culoarea oranj a lui Iuşcenco şi sloganul „DA" a lui Băsescu au constituit capul de afiş al campaniei electorale a creştin-democraţilor. Blocul electoral „Moldova Democrată" (BMD) a încercat şi el să folosească elemente „revoluţionare", în special, culoarea galbenă şi mesajul ultra anticomunist. O tactică a campaniei electorale a PCRM a fost personificarea alegătorilor, împărțirea lor în categorii sociale şi „prelucrarea" acestora prin majorarea pensiilor, burselor, salariilor. Pornind de la popularitatea atestată şi de sondaje, comuniştii au reuşit acest lucru. Totodată se evidenţiază personalitatea puternică a lui V. Voronin care a reuşit să tempereze spiritele în interiorul partidului. În plus, V. Voronin a modernizat Partidul Comuniştilor, a schimbat mentalitatea membrilor de la opţiunea uniunea Rusia-Belarus spre Uniunea Europeană, de la conservatism la liberalizarea economiei şi dezvoltarea businessului mic şi mijlociu. Pe lângă modernizarea şi europenizarea tacticii electorale, PCRM şi-a modificat vizibil şi lista candidaţilor în deputaţi, propunându-le alegătorilor un spectru larg de opţiuni – de la comunişti cu viziuni tradiţionale, conservatiste până la adepţi ai liberalismului în economie – punând, totuşi, accent pe întinerirea echipei. Anterior, un exemplu evident al schimbării de tactică şi strategie, M. Lupu, a fost ales în calitate de preşedinte al legislativului.

Blocul „Moldova Democrată" a fost lansat în campania electorală mizând pe electoratul anticomunist, proeuropean. În plus, se preconiza crearea lui S. Urechean a unei imagini de politician puternic. Alianţa creată la 10 mai 2004, avea trei componente: Alianţa „Moldova Noastră" cu trei lideri: primarul de Chişinău S. Urechean, ex-premierul din perioada 1999-2001, D. Braghiş şi ex-viceministrul de interne V. Untilă, Partidul Democrat, condus de fostul preşedinte al Parlamentului în perioada 1998-2001, D. Diacov şi Partidul Social Liberal în frunte cu O. Serebrean. Cu excepţia lui O. Serebrean, ceilalţi lideri ai BMD au fost în trecut aliaţi politici ai preşedinţilor

M. Snegur şi P. Lucinschi. De altfel, strategia formării BMD reflecta eşecul în alegerile din 2001 al partidelor susţinute de foştii şefi ai statului. Atunci, doar „Alianţa Braghiş” 13 la sută şi 19 mandate în Parlament. De atunci, 7 partide care obţinuseră separat un total de 32 la sută din voturi, nici unul nereuşind trecerea baremului de 6 % au fuzionat, dând naştere unui bloc centrist. La capitolul politică externă tactica BMD era integrarea europeană. În paralel BMD se expunea pentru ameliorarea relaţiilor cu Rusia, dar şi cu România şi Ucraina.

PPCD, condus de la înfiinţare de Iu. Roşca, s-a prezentat în alegeri cu un program radical, în care îşi propunea eradicarea sărăciei, combaterea corupţiei, încetarea stării de „ocupaţie” a ţării de către trupele ruseşti. Spre deosebire de mijlocul anilor ‘90, tactica PPCD s-a schimbat. Nu se mai vorbea de unirea cu România, ci de realizarea unui parteneriat special în vederea elaborării unei strategii de preaderare a RM la UE şi de integrarea economică, socială, culturală şi spirituală cu România. PPCD fixa ca obiectiv strategic aderarea la UE, dar propunea şi abandonarea statutului de neutralitate, prin aderarea la NATO. Cel mai eficient protestatar al Moldovei, Iu. Roşca şi-a modificat tactica electorală, renunţând la acţiuni stradale. Serialul Marilor Adunări Naţionale care i-au dat nişte dividende politice nu mai avea nici un rost şi, spre deosebire de BMD, care nu a sesizat la timp schimbarea conjuncturii politice, PPCD a renunţat la tactica sa din precedentele campanii, poziţionându-se ca formaţiune constructivă.

De fapt, tensionarea situaţiei politice din Moldova a fost cauzată în mare parte de implicarea Kremlinului în campania parlamentară. Opoziţia a mai demonstrat odată în plus că în Republica Moldova, de fapt, nu există opoziţie reală, ci doar un fel de parodie la aceasta erau gata să sacrifice interesele naţionale în numele strategiei sale în lupta pentru putere. La Chişinău strategia Kremlinului nu a avut susţinere din partea populaţiei. Din totalul de circa 25 procente de alegători alolingvi, doar o parte a reacţionat la apelurile Kremlinului de a boicota Partidul Comuniştilor.

Fiecare campanie electorală din RM a fost însoţită de o strategie de şantaj din partea Kremlinului. Situaţia s-a schimbat radical odată cu respingerea memorandumului Kozac de către conducerea comunistă a RM. Preşedintele V. Voronin şi-a dat seama că Rusia nu are nici de gând să-şi retragă regimul-marionetă din regiunea transnistreană în pofida cedărilor maxime la care era gata să meargă conducerea Moldovei (introducerea limbii ruse în calitate de o a doua limbă de stat şi aderarea la uniunea Rusia-Belarus). Acceptarea Memorandumului Kozac ar fi însemnat nu numai „moartea politică” a PCRM, dar şi a statalităţii moldoveneşti. În asemenea condiţii, V. Voronin a fost nevoit să aleagă strategia „vectorul integrării europene”.

Rezultatele scrutinului, deşi erau previzibile, au fost totuşi caracterizate ca surprinzătoare. Unii analişti considerau că prea puţin a obţinut PCRM, prea puţin PPCD şi prea mult BMD. Alţii menţionau rezultatul surprinzător al BMD care avea un potenţial de 30-35% de votanţi. Oricum, scrutinul a demonstrat stabilizarea sistemului politic în Moldova, dar şi slăbiciunea opoziţiei care aşa şi nu a elaborat un mesaj coerent şi durabil.

Totodată, s-a confirmat legitatea că candidatul independent nu are nici o şansă de a ajunge în fotoliul de parlamentar. Se pare că majoritatea dintre aceştia aveau strategii şi tactici diferite de cel de a accede în Legislativ, mai mult simplificate. Partidul Comuniştilor a obţinut 56 de mandate, Blocul „Moldova Democrată”- 34, iar PPCD – 11. Partidul Comuniştilor şi-a păstrat pârghiile de control, care-i permit să administreze ţara fără suspans deosebit – să aleagă conducerea Parlamentului şi să formeze Guvernul. Singura problemă care putea să apară, alegerea preşedintelui Moldovei. Cinci voturi care nu ajungeau PCRM, pentru a alege preşedintele au fost realizate

prin consens parlamentar. Ca rezultat, fiind votat de 75 de deputaţi, V. Voronin a obţinut mai multe voturi decât în 2001, când formaţiunea sa domina autoritar Legislativul. Susţinerea a venit din partea Partidului Democrat (8 deputaţi), Partidul Popular Creştin-Democrat (11 deputaţi) şi grupul social-liberal a lui O. Serebrian (3 deputaţi). Astfel această turnură procedurală a cauzat scindarea şi dezmembrarea BMD. O tactică postelectorală a PD a fost ieşirea din BMD şi constituirea propriei fracţiuni şi aripei social-liberale. Astfel fracţiunea BMD, care şi-a modificat titulatura, revenind la tradiţionala Alianţa „Moldova Noastră", a avut de suferit nu doar o criză de imagine, ci şi un eşec postelectoral. PPCD, chiar dacă a obţinut mai puţine mandate decât intenţiona, a reuşit prin manevre postelectorale, inclusiv prin realizarea consensului parlamentar, să obţină câteva funcţii importante.

În urma alegerilor din 6 martie 2005, din cei 23 de concurenţi electorali, doar trei – Partidul Comuniştilor, Blocul „Moldova Democrată" şi Partidul Popular Creştin-Democrat au depăşit pragul electoral urmând să fie reprezentaţi în noul Parlament al RM. Ceilalţi 20 de concurenţi electorali au acumulat împreună 16,42% din voturile alegătorilor, voturi care au fost distribuite celor trei învingători în mod proporţional, în conformitate cu formula lui Victor d'Hondt.

La alegerile parlamentare din 2005 Blocul „Moldova Democrată" (BMD), condus de primarul general de Chişinău, S. Urechean a acumulat 28,53% din voturile participanţilor, obţinând 34 de mandate din 101 în Parlament. În conformitate cu articolul 70 din Constituţia RM „calitatea de deputat este incompatibilă cu exercitarea oricărei altei funcţii retribuite, cu excepţia activităţii didactice şi ştiinţifice". La 18 aprilie 2005, în ultima zi a termenului de o lună de la validarea mandatului, prevăzut pentru a decide dacă accepta funcţia pentru care fusese ales, S. Urechean a decis să renunţe la funcţia de primar de Chişinău în favoarea celei de deputat în Parlamentul Republicii Moldova. În conformitate cu articolul 109 al Constituţiei şi interpelărilor acestuia de către Curtea Constituţională, vacanta funcţie de primar nu poate fi suplinită decât prin alegeri noi [12].

Cu regret, opoziţia nu prea are personalităţi cu care ar putea jongla în scrutine. Aceleaşi feţe, aceeaşi replică, aceeaşi tactică simplistă – criticistă.

În vederea organizării scrutinului, pe întreg teritoriul Republicii Moldova şi peste hotarele acesteia au fost deschise 1970 de secţii de votare, arondate la 37 de circumscripţii electorale de nivelul doi. Din întreg numărul secţiilor de votare, 9 dintre acestea au fost deschise pentru cetăţenii moldoveni din regiunea transnistreană, în localităţi subordonate administrativ autorităţilor de la Chişinău, iar 23 de secţii de votare — pe lângă misiunile diplomatice şi oficiile consulare ale Republicii Moldova din străinătate.

La scrutinul parlamentar din 2005 au participat 23 de concurenţi electorali, inclusiv 2 blocuri electorale, 9 partide sau mişcări social-politice şi 12 candidaţi independenţi. În urma modificării Codului electoral în 2002, la alegerile parlamentare din 2005, pentru prima dată în istoria electorală a Republicii Moldova, a fost aplicat pragul electoral succesiv de 6% pentru o formaţiune politică, de 9% pentru un bloc electoral format din două formaţiuni şi de 12% pentru o alianţă electorală din trei şi mai multe formaţiuni. Pentru candidaţii independenţi a fost menţinut acelaşi prag electoral de 3%, utilizat şi la alegerile parlamentare din 2001 [4].

La scrutin au participat 64,84% din alegătorii incluşi în listele electorale. Cea mai mare rată de participare la alegeri a fost înregistrată în raionul Basarabeasca, iar cea mai mică rată de participare — în municipiul Chişinău.

Concluzii

Scrutinul electoral din 2005 a fost monitorizat de 817 observatori internaţionali, de 158 jurnalişti din

străinătate, precum şi de peste 2300 observatori locali independenţi. Misiunea Internaţională de Monitorizare a Alegerilor (MIMA), care a reunit observatori din partea BIDDO/ OSCE, Adunării Parlamentare a OSCE, Adunării Parlamentare a Consiliului Europei şi Parlamentului European, a conchis că alegerile parlamentare din 6 martie 2005 s-au desfăşurat în general în conformitate cu standardele internaţionale în materie de alegeri.

În conformitate cu datele Comisiei Electorale Centrale (CEC), la alegeri au participat 1 576 203 alegători din cei 2 430 537 incluşi în listele de bază şi în cele suplimentare, adică 64,84%. În listele suplimentare au fost incluşi aproximativ 7% din cetăţenii cu drept de vot.

Pentru comparaţie vom menţiona că la alegerile parlamentare din 2001 au participat 1 607 095 de alegători, cu aproximativ 30 000 mai mult, rata de participare fiind de 67,52%. Atunci în listele electorale suplimentare au fost incluşi 5,5% din alegători.

Merită menţionat faptul că pentru participarea la recentele alegeri parlamentare, în listele de alegători au fost incluse cu 53 429 mai multe persoane, iar rata de participare a fost cu aproximativ 3% mai joasă. Diferenţa dintre numărul de buletine eliberate cetăţenilor şi numărul de buletine găsite în urnele de vot a fost de 124. În 2001 această diferenţă a fost de 392. Numărul de voturi nevalabile a fost de 18 251 sau 1,16%, fiind foarte aproape de cel din 2001 — 19 446 (1,21%).

Cercetătorul V. Moşneaga, consideră că formaţiunile politice „vechi" au închis calea partidelor „noi" de a accede la putere şi de a obţine susţinerea din partea electoratului. Procesul de explozie a partidelor politice a luat sfârşit şi s-a produs consolidarea pluripartidismului în contextul configuraţiei actorilor politici şi a salubrizării de outsideri. Dar formaţiunile politice ce posedă experienţă bogată de participare la alegerile parlamentare şi locale au obţinut mandate în organul Legislativ.

În final, concluzionăm că, în perioada de independenţă, Republica Moldova a înregistrat anumite progrese în modernizarea instituţiilor democratice în conformitate cu standardele europene.

Referinţe bibliografice

1. Alegerile parlamentare din 2001. http://www.e-democracy.md (accesat – 20.02.2021).

2. Alegerile Prezidenţiale din 4 aprilie 2005. http://www.e-democracy.md (accesat – 24.02.2021).

3. BOŢAN, I. *Rezultatele alegerilor 2005.* Alegeri 2005. Chişinău, ADEPT, 2005, p.143-144.

4. BOŢAN, I. *Constatări postelectorale.* http://www.alegeri2005.md/comments/20050314/. 14 martie 2005 (accesat – 15.06.2021).

5. CSOP, Barometrul de Opinie Publică, Chişinău, Republica Moldova, ianuarie 2001.

6. Comuniştii victorioşi în RM. Cronica Română, 27 februarie 2001.

7. International Herald Tribune. 26 february, 2001. www.iht.com (accesat – 18.01.2020).

8. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.166-168, 31 decembrie 2000, p.48.

9. SAVIN, A. Rusia şi electoralele-2005 din Republica Moldova. Centrul de Monitorizare şi Analiză Strategică. 11 martie, 2005.

10. VARZARI, P. Elita politică din Republica Moldova: realităţi şi perspective. CEP, USM, Chişinău, 2008.

11. Победа коммунистов в Молдове – результат внутреннего кризисса. Известия 27 февраля 2001.

12. http://www.alegeri2005.md/cecdocs/raportdesfasurareaalegerilor/ (accesat – 02.03.2022).

CZU 321.01(478)
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2021.4(95).04

PREMISELE DETERMINĂRII CURSULUI POLITIC AL REPUBLICII MOLDOVA SPRE INSTITUIREA STATULUI DE DREPT

Igor SOROCEANU
Doctorand, Academia „Ştefan cel Mare" a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *soroceanu94igor@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0002-8719-0454

De la proclamarea independenţei şi până-n prezent, Republica Moldova a cunoscut diverse perioade: de aderare la principalele organisme internaţionale, de promovare a politicii spre Vest, de apropiere a relaţiilor de cooperare cu partenerii spre Est, etc. Toate aceste „idei" de dezvoltare, au depins în mare parte de voinţa politicului, fie din proprie iniţiativă, fie cu sprijinul simplilor cetăţeni, care le-au oferit această posibilitate prin exercitarea dreptului constituţional – dreptul la vot. Prin urmare, în cadrul cercetării, ne propunem ca cerinţă esenţială să analizăm principalele etape de dezvoltare a statului prin analiza cursului politic al Republicii Moldova spre instituirea statului de drept. În procesul elaborării articolului științific ne-am ghidat de mai multe și diverse metode de cercetare științifică care au făcut posibilă investigarea corespunzătoare a subiectului titulativ, dintre care putem enumera: metoda analizei, metoda sintezei, metoda deducției, metoda sistemică, metoda istorică, precum și metoda comparativă. Baza teoretico-juridică a demersului științific cuprinde legislația primordială de rigoare şi literatura de specialitate atât autohtonă, cât şi străină – care, direct sau indirect, abordează esența și conținutul generic al tematicei supuse analizei.

Cuvinte-cheie: *proclamarea independenţei, relaţii bilaterale, cooperarea internaţională, voinţa poporului, curs politic.*

THE PREMISES FOR DETERMINING THE POLITICAL COURSE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA TOWARD THE ESTABLISHMENT OF THE RULE OF LAW STATE

The Republic of Moldova has had various periods since the proclamation of independence: accession to the main international bodies, promotion of policy toward the West, closer cooperation with partners toward the East, etc. All these 'ideas' of development, they largely depended on the will of politics, either on their own initiative or with the support of the citizens who offered them this possibility by exercising their constitutional right – the right to vote. Therefore, in the content of the research we propose as an essential requirement to analyze the main stages of state development by analyzing the political course of the Republic of Moldova toward the establishment of the rule of law. In the process of writing the scientific article, we have been guided by several and various methods of scientific research, which have made it possible to properly investigate the subject, among which we can list: the method of analysis, the synthesis method, the method of deduction, the systemic method, the historical method, as well as the comparative method. The theoretical-legal basis of the scientific approach includes the relevant primary legislation and the specialized literature, both local and foreign - which directly or indirectly addresses the essence and generic content of the topic under analysis.

Keywords: *proclamation of independence, bilateral relations, international cooperation, will of the people, political course.*

LES PRÉMISSES DE LA DÉTERMINATION DE LA TRAJECTOIRE POLITIQUE DE LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA VERS L'ÉTABLISSEMENT DE L'ÉTAT DE DROIT

Depuis la proclamation de l'indépendance jusqu'à présent, la République de Moldova a connu diverses périodes: adhésion aux principaux organes internationaux, promotion de la politique à l'égard de l'Occident, rapprochement des relations de coopération avec des partenaires à l'Est, etc.toutes ces "idées" de développement ont largement dépendu de la volonté des politiques, soit de leur propre initiative, soit avec le soutien des citoyens qui leur ont offert cette possibilité en exerçant le droit constitutionnel-le droit de vote. Par conséquent, dans le contenu de la recherche, nous proposons comme exigence essentielle d'analyser les principales étapes du développement de l'état en analysant le cours politique de la République de Moldova vers l'établissement de l'état de droit. Dans le processus de développement de l'article scientifique, nous avons été guidés par plusieurs et diverses méthodes de recherche scientifique qui ont permis d'enquêter correctement sur le sujet titulaire, parmi lesquelles nous pouvons énumérer: la méthode d'analyse, la méthode de synthèse, la méthode de déduction, la méthode systémique, la méthode historique, ainsi que la méthode comparative. La base théorique et juridique de l'approche scientifique comprend la législation primordiale de rigueur et la littérature spécialisée nationale et étrangère – qui aborde directement ou indirectement l'essence et le contenu générique du sujet analysé.

Mots-clés: *proclamation de l'indépendance, relations bilatérales, coopération internationale, volonté populaire, cours politique.*

ПРЕДПОСЫЛКИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПОЛИТИЧЕСКОГО КУРСА РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА НА СОЗДАНИЕ ПРАВОВОГО ГОСУДАРСТВА

С момента провозглашения независимости до настоящего времени Республика Молдова прошла через различные периоды: присоединение к основным международным организациям, продвижение политики в отношении Запада, более тесные отношения сотрудничества с партнерами на Востоке и др. Все эти ,,идеи" развития во многом зависели от воли политиков либо по их собственной инициативе, либо при поддержке рядовых граждан, которые предоставили им эту возможность, воспользовавшись конституционным правом – правом голоса. Поэтому, в содержании исследования, мы предлагаем в качестве необходимого требования проанализировать основные этапы развития государства путем анализа политического курса Республики Молдова по созданию основ правового государства. В процессе разработки данной статьи мы руководствовались несколькими и разнообразными методами научного исследования, позволяющими правильно исследовать предмет, основные из которых - методы анализа, синтеза, дедукции, а также системный, исторический и сравнительный методы. Теоретико-правовую основу научного подхода составляют соответствующее первичное законодательство и специализированная литература, как отечественная, так и зарубежная, напрямую или косвенно затрагивающая смысл и суть анализируемой темы.

Ключевые слова: *провозглашение независимости, двусторонние отношения, международное сотрудничество, воля народа, политический курс.*

Introducere

Destrămarea Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste (URSS) şi falimentul ideologiei comuniste a adus la apariţia pe arena internaţională a 15 noi subiecţi de drept internaţional - republicile ex-sovietice. Reacţia antitotalitară, susţinută şi alimentată de statele occidentale, îmbinată cu pornirile pro-naţionale, au provocat un proces ambiguu de reprofilare a tuturor sferelor vieţii, de tranziţie spre economia de piaţă şi pluralismul politic, în vederea instaurării regimului democratic al statului de drept. Urmărind instituirea valorilor inerente fiinţei umane, ce presu-

pune un sistem cizelat de guvernare, au fost iniţiate diverse programe naţionale şi internaţionale (practic erau mixte, deoarece realizarea revenea factorilor locali, iar finanţarea celor internaţionali). Procesul s-a dovedit a fi destul de anevoios, deoarece crearea unei noi baze sociale s-a confruntat cu lipsa unui cadru juridic adecvat, corupţia şi umbrele vechiului regim: stereotipuri de gândire, birocratism, lipsa unui control din partea societăţii civile, intransparenţa.

Materiale utilizate și metode aplicate. În procesul elaborării articolului științific ne-am ghidat de mai multe și diverse metode de cercetare științifică care au făcut posibilă investigarea corespunzătoare a subiectului titulativ, dintre care putem enumera: metoda analizei, metoda sintezei, metoda deducției, metoda sistemică, metoda istorică, precum și metoda comparativă.

Baza teoretico-juridică a demersului științific cuprinde legislația primordială de rigoare și literatura de specialitate atât autohtonă cât şi străină – care direct sau indirect, abordează esența și conținutul generic al tematicei supuse analizei.

Rezultate obţinute şi discuţii

Secolul XX-a e calificat ca secolul căderii imperiilor. La sfârșitul anilor ‘80 dispare ultimul imperiu – URSS. Sub aspect geopolitic, ţinând cont de configurarea hotarelor, potenţialul uman, resurse naturale, aspectele civilizaţionale, statul creat în 1917 pe bun merit s-a plasat printre primele în lume. Teroarea, antiumanismul, negarea valorilor general recunoscute, promovarea unor ambiţii utopiste, au dus însă la zdruncinarea din temelie şi distrugerea acestuia după 72 ani de existenţă[1].

Lovitura de stat din 1917, a adus la ruperea bolşevică a partidului comunist şi a creat condiţii implementării concepţiilor leniniste. Acesta neglija din start posibilitatea instaurării regimului democratic, considerând că este un atribut la societăţile capitaliste, ce asigură egalitatea doar de *iure* a claselor. Cel mai puternic determinant al naturii statului este lupta de clasă, de aceea dictatura proletariatului era concepută ca unică soluţie.

Ideea de disociere a structurilor de stat şi înlocuirea lor cu conducerea comunistă (de comună) a dat naştere la alte structuri – partidul comunist. Continuatorul funcţiilor (I.V. Stalin) s-a dovedit a fi şi mai radical, considerând aparatul de stat ca mijloc de oprimare a altor clase, grupuri sociale, persoane [9, p. 638].

Totalitarismul instaurat însemna o criză a valorilor civilizației. Acesta, fără a fi perfect asemănător, are numeroase trăsături comune cu regimul lui Hitler sau Mussolini. Fenomenul totalitar poate fi caracterizat prin: universalism (toţi la fel, calapoade, standarde pentru toţi); participarea forţată la anumite activităţi (un mecanism puternic de control); desfiinţarea organizaţiilor şi asociaţiilor neoficiale (monopolul unei organizaţii); violenţa militară şi paramilitară; incertitudinea, imprevizibilitatea şi insecuritatea normelor (aceasta s-a atenuat în perioada post-stalinistă, când s-a promovat legalitatea socialistă); scop unic-comunismul.

Cea mai mare parte a teritoriului actual al Republicii Moldova n-a fost implicat în construirea „bazei socialismului”, deoarece din 1918 a revenit la România Mare. Însă, după alipirea forțată a Basarabiei la URSS, la 28 iunie 1940, ca efect al Pactului Molotov-Ribbentrop, în câteva luni s-a instaurat un regim totalitar, caracterizat prin: interzicerea partidelor de opoziţie, monopolul asupra puterii şi contopirea partidului de guvernământ cu aparatul de stat, transformarea Parlamentului în fricţie, încălcarea gravă a drepturilor fundamentale, represiuni sângeroase, gulaguri,

[1] Formal, URSS a apărut la 31.12.1922. Regimul însă a fost iniţiat din 1917, la crearea Rusiei Sovietice. URSS şi-a încetat existența de *iure* la 08.12.1991, când Rusia, Ucraina şi Belarus au semnat un acord, prin care desfiinţau URSS şi constituiau CSI. De *facto*, însă, regimul a încetat a exista in 1989 (deci, în realitate, el a existat 72 de ani).

lagăre de concentrare, demagogie, control exagerat a tuturor sferelor vieţii, dictatura personală şi cultul personalităţii [1, p. 215]. Acesta însemna anihilarea tuturor valorilor şi bazei constituţionale, care a reuşit a fi preluate pe parcursul anilor 1918-1940.

Armata ocupantă împuşca fără nici un temei populaţia (deşi aceştia n-au opus o rezistenţă armată la venirea regimului deoarece nu puteau şi nici nu aveau cu ce se opune, dar nici nu i-au întâlnit cu flori, cum se practica a induce în eroare istoriografia sovietică). Deportarea a sute de mii de locuitori, politica de denaționalizare în masă [1, p. 243], au constituit crime de cea mai mare gravitate, un genocid adevărat al poporului.

Nu s-a schimbat cu nimic situaţia prin adoptarea în 1977 a Constituţiei URSS, iar în 1978 cea a RSSM (o copie a celei unionale). Deşi se lărgea sfera drepturilor cetăţenilor prin dreptul la asistenţa socială (art.43), locuinţă (art.44), de a se folosi de realizările culturii (art.46), de a participa la conducerea treburilor de stat şi obşteşti (art.48), de a face propuneri (art.49 al Constituţiei URSS), acestea nu se aplicau de către instanţa de judecată, iar toate declaraţiile trebuiau să fie în deplină concordanţă cu politica partidului comunist al URSS, nucleul politic al societăţii sovietice (art. 6 al Constituţiei URSS) [6].

Astfel trecerea de la democraţia proletară la cea ”atotnorodnică”, declarate de Congresul XXII al PCUS (1961) nu însemna abolirea tiraniei, iar mecanismele Constituţiei URSS din 1977 şi RSSM din 1978 nu se deosebeau de cele existente anterior. Dreptul era un instrument ce legitima sistemul şi crimele acestuia. Guvernanţii erau separaţi de voinţa poporului, axându-și actul de conducere pe ideile marxism-leninismului [6].

Totalitarismul, deficienţele economice (iraţionalitatea explorărilor, caracterul extensiv al activităţii) şi imperialismul rus (cheltuieli enorme pentru înarmare în vederea „balanţei cortinei de fier”, intervenţiile sub genericul „datoriilor internaţionale”) au dus la disfuncționalitatea sistemului.

Astfel, în mijlocul anilor ‘80 au apărut primele crize deschise ale regimului. Se manifesta tot mai mult incompetenţa centrului de a conduce şi menţine imperiul, în condiţiile unor tendinţe centrifuge incipiente ale republicilor. Pentru a depăşi conjunctura, M. Gorbaciov a iniţiat „Perestroika”, ce prevedea: ridicarea tehnologiilor, introducerea transparenţei politicii, renunţarea la goana înarmărilor, iar după 1989 şi instituirea democraţiei parlamentare în funcţionarea instanţelor puterii, anularea monopolului partidului unic şi acceptarea pluralismului politic, condamnarea netă a politicii totalitare staliniste, reconstituirea raporturilor interetnice, refacerea economiei după modelele celei de piaţă, deci era un start bun al democratizării [3]. Restructurarea, însă, a fost întâlnită rece de demnitarii comunişti, iar cei ce-au acceptat-o iau depăşit mult limitele planificate. În perioada 1987-1991, situaţia economică s-a agravat considerabil, împletindu-se cu o criză a raporturilor interetnice, inter-republicane şi cu o criză profundă de activitate a centrului.

Tentativa de lovitură de stat anticonstituțională din 19-21 august 1991 a fost printre altele o expresie a acestei crize a puterii centrale, dovedind că aceasta a fost subminată de principalul centru de decizie.

În economie se crease o disproporţie totală între industria armelor ce era de ultima oră şi celelalte ramuri ale economiei rămase mult în urmă. Reforma economică ar fi adus la o integrare mai strânsă a URSS. Era nevoie nu de o implementare bruscă a valorilor democraţiei, ci de un proces lung de asimilare a acestor valori de către toţi actorii politici ai societăţii.

În contextul acestor cauze, trebuie de menţionat drept cauză de importanţă primară a destrămării URSS – mişcarea de independenţă şi de separare a republicilor din cadrul URSS şi tendinţa de autodeterminare naţională.

La 23 iunie 1990, ulterior unor acţiuni anti-unionale (Cenaclul A. Mateevici, Revenirea limbii de stat la grafia latină, restabilirea legăturilor culturale cu România), Marilor Adunări Naţionale[2], RSSM şi-a declarat suveranitatea. Conducerea de la Chişinău s-a declarat drept deţinător unic şi necondiţionat al puterii de stat în RSSM, în baza dreptului popoarelor la autodeterminare, fixat în mai multe acte internaţionale (art.l paragraful I din Carta ONU, Actul Final de al Helsinki din 1975, art.l paragraful I al Pactului Internaţional cu privire la Drepturile Omului din 1966). Era un prim pas de debarasare de calitatea de membru al URSS, iar prin aceasta şi de regimul existent.

Perioada imediat declarării suveranităţii a fost urmată de o incertitudine pronunţată. Era dificil de a determina năzuinţele poporului, în condiţiile când acesta nu conştientiza ceea ce se petrece. Totuşi, se mergea cu siguranţă pe filiera debarasării de vechile metode.

Depăşind cu succes piedicile puse de Moscova, iniţiind primele contacte cu democraţiile occidentale, la 27 august 1991, după puciul de la Moscova, după ce poporul a votat în Piaţa Marii Adunări Naţionale, Republica Moldova se declara independentă.

Parlamentul proclama Moldova ca stat suveran, independent şi democratic, liber să-şi hotărască prezentul şi viitorul, fără nici un amestec dinafară, în conformitate cu idealurile şi năzuinţele poporului, în spaţiul istoric şi etnic al devenirii naţionale [4]. Conţinutul declaraţiei avea un pronunţat caracter de perspectivă, deoarece suveranitatea şi independența trebuiau să parcurgă o perioadă de recunoaştere internaţională, idealurile şi năzuinţele poporului nu erau încă concret determinate (era cert numai că nu doresc să mai rămână în componența URSS), iar democraţia ce se declara trebuit instituită. Dificultatea problemei se manifesta sub două aspecte:

- necesitatea de instituire a unui absolut nou sistem;
- se începea nu de la zero, dar de la negativ, deoarece trebuiau eradicate umbrele vechiului regim, înrădăcinate puternic în conştiinţa populaţiei.

În asemenea condiţii, cu sprijinul statelor occidentale, energia pozitivă antitotalitară s-a reuşit a o îndrepta spre promovarea reformelor, crearea bazelor economiei de piaţă, instituirea pluralismului politic şi crearea statului de drept.

La destrămarea URSS, occidentul s-a pomenit în faţa mai multor probleme. Pe de o parte, colosul comunist s-a sfărâmat, rezultând 15 noi state, imprevizibile ca comportament politic (puteau reveni la totalitarism sau puteau fi susţinute pentru a alege calea firească a democraţiei). Sub un alt unghi de vedere, a recunoaşte prematur un stat putea însemna complicarea relaţiilor cu URSS (care de *iure* încă nu-şi încetase existenţa şi nu se ştia ce întorsătură puteau lua lucrurile) şi nu mai puţin erau, deranjaţi de problema datoriilor externe a URSS.

Autorităţile de la Chişinău, în scopul demonstrării ataşamentulului faţă de valorile democratice, s-au declarat responsabile de respectarea drepturilor omului în teritoriu, aderând la principalele instrumente internaţionale privind protecţia drepturilor omului, cum ar fi Convenţia de la Viena asupra măsurilor de întărire a Securităţii, Tratatul de Neproliferare a Armelor Nucleare, Tratatul de la Paris privind Forţele Convenţionale în Europa. Prin Legea RM cu privire la partide şi alte organizaţii social politice [5], s-au pus primele baze ale programelor de reformare a sistemului economic, politic, social al Republicii Moldova. Occidentul a preferat însă a trece cu tăcerea problema, până când asupra ei se va pronunța Rusia. Fiind cert că URSS nu mai există şi Rusia nu se mai opune, contactele sporadice ale Republicii Moldova cu statele occidentale

[2] Prima Mare Adunare Naţională a avut loc la 27 august 1989, la care s-a decis revenirea la grafia latină. A doua - la 16 decembrie 1990. A treia - la 27 august 1991, unde s-a votat independenţa.

au devenit mai stabile, acestea având posibilitatea de a se implica fără rezerve în promovarea valorilor democratice, în pofida diferenţelor civilizaţionale (comportamentul economic al populaţiei e diferit, în Est autonomia dreptului lui Kant e înţeleasă ca „fă ce vrei", în Vest – este „legea proprie – nu fă altuia ceea ce nu doreşti să ţi se facă ţie", îmbrăţişarea ramurii greco-ortodoxe a creştinismului, teama organizată propagandistic de contaminare cu habitudini şi idei străine, stereotipuri, confundarea aspectelor economice ale reformelor cu mobilizările naţionaliste), Europa de Vest are nevoie de cealaltă Europă (piaţa de desfacere, materie primă ieftină, evitarea crizelor politice).

Securitatea continentului (şi a omenirii prin derivare) nu poate fi concepută fără stabilitatea politică şi prosperitatea economică a statelor. De aceea (s-ar părea că-i o motivaţie negativă, fără porniri altruiste) din partea civilizaţiei vestice au venit numeroase mijloace şi ajutoare, pentru determinarea corectă a cursului politic. Unii radicalişti susţin că occidentalii ne ajută doar până la limita de potenţiali cumpărători ale produselor lor, iar asistenţa financiară internaţională este un amestec în treburile interne ale statului. Oricum ar fi, acestea sunt mijloace puse la dispoziţie, ce trebuie folosite în mod raţional.

Au fost iniţiate numeroase programe şi proiecte pentru a duce şi implementa acele mecanisme şi algoritme, recunoscute valide în protecţia drepturilor omului, promovării economiei de piaţă, pluralismului politic şi edificarea statului de drept.

Au fost iniţiate cele mai diverse instrumente şi mijloace de interacţiune: de la pregătirea individuală (inclusiv peste hotare) a profesioniştilor necesari, până la implementarea unor programe de talie republicană în toate sferele vieţii.

Ținând cont de caracterul avansat al integrării interstatale, aportul statelor occidentale s-a manifestat preponderent prin prisma implicării organizaţiilor internaţionale în promovarea reformelor şi rezolvarea problemelor de ordin intern a Republicii Moldova. Dintre acestea, o contribuţie substanţială o revine Consiliului Europei, OSCE, UE şi instituţiilor specializate.

Consiliul Europei a fost creat în 1949, ca organizaţie menită să aprofundeze integrarea interstatală, cooperarea, înţelegerea mutuală, consolidarea democraţiei, respectarea drepturilor omului. Schimbările radicale politice şi economice, instituţionale ce au avut loc în Europa de Est, conştientizându-se că problemele securităţii Europei nu vin din exteriorul Europei dar din interiorul ei, au dus la sporirea numărului de membri şi au conturat noi sarcini.

Republica Moldova a înaintat cererea de a deveni membru la 20.04.1993. Consiliul Europei ca oricare altă organizaţie, „a studiat solicitantul" prin intermediul intervenţiei statului în procesele ce aveau loc pe teritoriul republicii. La 27 iunie 1995, Consiliul Europei a votat unanim primirea RM ca al 35-lea membru, primul din cadrul CSI (uneori se face abuz de acest fapt, atribuindu-i rolul de certificat al democraţiei). La 12 iulie, Parlamentul RM a ratificat Statutul Consiliului Europei.

Fiind o organizaţie ce promovează democraţia pluralistă, supremaţia legii, respectul drepturilor fundamentale, Consiliul Europei a creat terenul pentru extinderea UE.

La aderare, RM şi-a asumat anumite angajamente: articolele 54 şi 55 din Constituţie să nu fie aplicate pentru restrângerea drepturilor omului, prevăzute în Pactele Internaţionale, prelungirea perioadei de însuşire a limbii de stat de către guvernanţi, un nou cod penal şi procesual penal după standardele Consiliului Europei (în vara anului 2003 a fost adoptat noile coduri de procedură penală şi drept penal), adoptarea Cartei Europene de Autoadministrare locală, semnarea Convenţiei Europene a Drepturilor Omului, abolirea pedepsei capitale pe timp de pace (protocolul VI a CEDO), dreptul de a apela la Curtea Europeană (Protocolul XI), semnarea Convenţiei contra torturii

şi pedepselor inumane şi degradante, Convenţia Cadru privind protecţia Minorităţilor Naţionale, Convenţia privind extrădarea, transferul condamnaţilor, privilegii şi imunităţi, rezolvarea problemei bisericii ortodoxe şi Mitropoliei Basarabiei.

După alegerile parlamentare, mai multe delegaţii ale Consiliului Europei au vizitat RM, în vederea soluţionării diverselor probleme. Experţii au rămas satisfăcuţi de modul în care s-a soluţionat problema Găgăuziei, menţionând că Republica Moldova a dat un exemplu demn de urmat şi de către alte state, sperând că astfel se va proceda şi la soluţionarea problemei transnistrene.

Cu referire la Transnistria, Consiliul Europei a menţionat nu odată că aceasta este o problemă de ordin intern, aşa cum e Cecenia pentru Rusia. Un aport considerabil 1-au adus experţii Consiliului Europei la Adoptarea Constituţiei, Codului Funciar şi modificărilor ulterioare.

Astfel Consiliul Europei, care îşi propune ca scop promovarea democraţiei şi a drepturilor omului, are o importanţă principială pentru RM, în primul rând prin prisma racordării legislaţiei RM la standardele europene. Din numeroasele Convenţii adoptate de Consiliul Europei, Moldova a ratificat «nucleul dur» şi unele convenţii de importanţă primordială [2]. Multe din cerinţe apăreau inacceptabile la moment. Pentru mare parte din documente deşi se dorea de a le adopta, nu există garanţii social-economice şi politice că vor fi respectate.

La 3 martie 1997 a fost deschis al 13-lea Centru de Informare şi Documentare al Consiliului Europei la Chişinău. Pentru Republica Moldova e importantă transparenţa: informarea populaţiei, respectarea legilor, în acest scop se organizează seminare şi conferinţe cu invitarea experţilor naţionali şi internaţionali, în organizarea şi desfăşurarea activităţilor, se colaborează cu diferite organizaţii internaţionale, instituţii publice din RM, ONG-uri,etc.

Astfel, Consiliul Europei, prezintă o modalitate eficientă de racordare a legislaţiei RM la nivelul cerut pentru integrarea în UE. Asistenţa acordată de experţi în «democratizarea spiritului legii» este binevenită, constituind o condiţie indispensabilă liberei iniţiative, subordonării legii dreptului, în ultimă instanţă – statului de drept.

Conform Cartei de la Paris din 1990, ***OSCE*** – ca organizaţie ce pledează pentru democraţie, respectarea drepturilor omului, semnalarea, prevenirea şi administrarea crizelor de orice ordin, facilitarea instaurării democraţiei, are un rol deosebit în diplomaţia preventivă, fiind mai mult politică şi diplomatică, decât acţiune şi experienţă militară. Principalele aspecte ale activităţii OSCE în Republica Moldova fiind implicarea în reglementarea conflictului transnistrean şi în procesul de retragere a Armatei XIV-a a Federaţiei Ruse, precum şi alte aspecte ce ţin de securitatea statului, ca o condiţie indispensabilă pentru prevenirea violărilor colective ale drepturilor omului.

Republica Moldova a aderat la OSCE la 30 ianuarie 1992. La 26 februarie al aceluiaşi an, M. Snegur, preşedintele în exerciţiu, a semnat Actul Final de la Helsinki. Din momentul aderării, RM s-a bucurat de o susţinere permanentă din partea statelor membre ale organizaţiei, mai ales în timpul conflictului armat.

În 1993 Consiliul permanent al OSCE a decis deschiderea unei misiuni permanente la Chişinău şi a fost semnat memorandumul despre misiunea OSCE în Moldova.

OSCE a aşezat părţile conflictului transnistrean la masa de tratative. Astfel la 28 aprilie 1994 a fost semnată înţelegea de la Paşcani, punând începutul negocierilor privind statutul special al Transnistriei. OSCE a subliniat şi documentat încă odată principiul integrităţii teritoriale a Moldovei, de care s-a ţinut cont şi la semnarea la Moscova a Convenţiei privind retragerea armatei a 14-a şi monitorizarea acestui proces.

Pe lângă încălcările flagrante a drepturilor omului (un regim care prin caracterul său se aseamănă cu cel din 1917: neconstituţional şi funcţionează în baza deciziilor arbitrare, nebazate pe nici o lege), autorităţile autoproclamatei formaţiuni susţinute de Rusia (deşi aceasta avea o atitudine agreabilă faţă de OSCE, unde are putere de decizie în probleme de securitate, spre deosebire de rolul în NATO, aici s-a dovedit a fi ostilă, motivând prin aceia că Convenţia din 1994 este bilaterală şi vizează doar două state), s-au dovedit a fi nemulţămite de activitatea OSCE, condiţionând apariţia unor divergenţe între ei şi misiunea OSCE. În condiţiile când insistenţa OSCE s-a mărit, conflictul a obţinut un caracter deschis. Autorităţile zonei de Est a Republicii nu s-au sfiit să reţină maşinile Misiunii, interzicând accesul experţilor OSCE în zonă în martie 1997, autorităţile transnistrene 1-au declarat pe şeful de atunci a misiunii persona non-grata, refuzând orice colaborare cu OSCE.

În ultimul timp, tot mai mult cresc interferenţele politicii externe a Republicii Moldova cu cea a ***Uniunii Europene***, ca organizaţie internaţională ce a atins organizarea unui suprastat, pentru a stabili fundamentul unei uniuni mai strânse între popoarele Europei [8, p.7]. Pentru Moldova şi alte state din exteriorul arealului supus procesului, integrarea europeană apare într-un sens mai larg, ca un scop, o prioritate, spre care se tinde, în atingerea căreia urmează a fi parcurse mai multe etape şi îndeplinite anumite condiţii, însuşit anumit nivel, ca un impact al valorilor vestice asupra condiţiilor estice, prin intermediul programelor iniţiate. Pentru RM, la moment, apare şi ca o modalitate de soluţionare a problemelor de ordin intern şi extern. La 28.01.1994, a fost acreditat primul ambasador în Belgia, ca şef al misiunii RM pe lângă Comunităţile Europene. La 28 noiembrie 1994, Moldova şi 12 state membre a UE au semnat Acordul de Parteneriat şi Colaborare (APC), ce-şi propunea drept scop dezvoltarea viitoare a relaţiilor între RM şi UE, iniţierea unui dialog politic constructiv. Practic, APC este primul document semnat între RM şi UE, care a depăşit nivelul curtoaziei şi a avut careva efecte concrete. Referitor la aspectul economic al colaborării, prin dispoziţiile APC, a fost fixată clauza naţiunii celei mai favorizate, stabilirea mediului economic de activitate, investiţiile (promovarea, protecţia, evitarea dublei impuneri, informări reciproce), mişcarea liberă a capitalurilor (investiţiile şi repatrierile, limitări pot fi operate doar în cazul unor crize financiare), stabilirea regimului forţei de muncă staţionate legal pe teritoriul unui stat, apropierea legislaţiei ce ţine de domeniile economice (dreptul vamal, comercial, bancar, muncii, proprietatea intelectuală, drepturile consumatorului, etc.), colaborarea în domeniul industrial (managementul, modernizarea), vamal (metodele, parametrii, simplificarea procedurilor vamale), educaţiei şi ştiinţei, tehnologiei (schimb de experienţă, promovarea investiţiilor), criminalităţii economice (evaziuni fiscale, falsul monetar, falsul producţiei, migraţia ilegală), alte domenii. Ținând cont de caracterul de tranziţie al economiei Moldovei, s-au admis careva limitări din partea acesteia.

De la 2 martie 1992, când Moldova a devenit membră ***ONU***, a fost un for pentru prezentarea ţării şi soluţionarea problemelor generale ale societăţii. Convenţiile ONU în diverse domenii constituie factor de configurare a dreptului intern. Instituţiile specializate şi-au trimis experţii, pentru a reprofila relaţiile sociale sub diverse aspecte. După semnarea Memorandumului de înţelegere reciprocă, RM a devenit beneficiară a PNUD (circa 20 de proiecte în domeniul economiei). Având caracter de universalitate[3], importanţa ONU nu trebuie calificată după numărul de proiecte iniţiate. Chiar şi în condiţiile crizei de credibilitate (după criza din Cosovo), experienţa ONU continua a fi solicitată. Prin intermediul ONU

[3] ONU este Organizaţia Internaţională cu caracter de universalitate.

s-a început monitorizarea problemei Armatei XIV-a, s-au făcut primele tentative da a prezenta comunității internaţionale adevărul istoric cu referire la Transnistria, contra războiului informaţional rus.

Concluzii

Astfel, din cele relatate anterior, putem conchide că, pentru Republica Moldova, problema statului de drept are o conotaţie specială. Apărut ca alternativă şi reacţie contra totalitarismului sovietic, implementarea regimului democratic al statului de drept şi-a găsit rapid justificarea.

Pentru Republica Moldova, statul de drept este antipodul voluntarismului şi totalitarismului, o alternativă a dictaturii. Un stat de drept, *de facto* ,se formează din totalitatea instituţiilor publice noi şi trebuie să fie rezultatul unor schimbări fundamentale în natura relaţiilor dintre stat, societate şi personalitate. Este un stat uman, care respinge practicile rigide, opresive împotriva societăţii în condiţiile în care membrii societăţii respectă legislaţia ţării şi standardele etice, elaborate de-a lungul anilor de către omenire, în general şi de către poporul moldovenesc, în special. Drepturile şi libertăţile omului într-un asemenea stat sunt cu adevărat recunoscute şi consolidate legislativ.

Continuarea procesului de democratizare în Republica Moldova este posibilă numai în cazul, în care dreptul va deveni una din pârghiile cele mai eficiente de reglementare a activităţii oamenilor şi a relaţiilor lor sociale. Vorbim aici de o nouă calitate a societăţii moldoveneşti, unde este realizată supremaţia legislaţiei, de care este legată activitatea tuturor organelor guvernamentale, inclusiv şi cele de nivel înalt. Aceasta este esenţa unui stat de drept, în care fiecare cetăţean şi persoană juridică este protejată de legea în vigoare, care reglementează la rândul său folosirea acesteia de către organele de stat.

Statul de drept este un stat, în care nu prin vorbe, ci în fapte este realizat principiul dezvoltării libere a tuturor. Drepturile şi libertăţile cetăţenilor, care respectă legile statului şi a societăţii în statul de drept sunt considerate ca fiind fundamentul pentru construirea relaţiei dintre cetăţean şi autorităţi, al cărui obiectiv principal este de a asigura respectarea drepturilor şi libertăţilor, crearea condiţiilor necesare pentru realizarea lor plenară.

Cea mai importantă caracteristică a statului de drept este declararea drepturilor omului şi cetăţeanului ca valori dominante − de respectare a legilor statului şi tradiţiilor societăţii. Punerea în aplicare a justiţiei este scopul principal al unui stat de drept. Un astfel de stat creează condiţiile necesare pentru realizarea drepturilor fundamentale ale omului şi cetăţeanului, care funcţionează în întregime în conformitate cu principiile juridice, organizate conform legislaţiei. Organizarea statului în baza legislaţiei îi conferă calitatea de stat de drept.

Drept momente semnificative ale reformelor democratice din Republica Moldova pot fi numite reforma judiciară şi juridică, în rezultatul cărora în ţară a fost format un sistem judiciar relativ independent, dar şi asemenea structuri noi ale sale, precum ar fi Curtea Constituţională. Totodată, a fost introdus controlul asupra legitimităţii anchetei preliminare a crimelor săvârșite, au fost adoptate: noul Cod de procedură penală, Codul contravenţional, mai nou Codul administrativ şi alte legi relevante. În acelaşi timp, este clar că mişcarea de mai departe în direcţia reformelor este imposibilă fără reforma acelor mecanisme juridice cu ajutorul cărora este realizat fenomenul unui stat democratic şi legal.

O parte componentă de bază a întregului concept de stat democratic este confirmarea ideilor, principiilor şi predominarea instituţiilor de drept la construcţia statalităţii Republicii Moldova. Crearea unui stat de drept, bazat pe legi şi norme de drept, care pune în centrul activităţilor sale respectarea drepturilor şi libertăţilor omului, examinându-le în strânsă legătu-

ră cu drepturile şi libertăţile tuturor membrilor societăţii va permite încadrarea relaţiilor sociale într-un cadru legal [7].

Referinţe bibliografice

1. ARAMĂ, Elena. *Controlul constituţionalităţii legilor: Istorie şi actualitate*. Chişinău, 2000.

2. COSTIN, I. Gr. *Imaginea noastră în Europa*. // În: Moldova suverană din 14.03.1998.

3. Decretul Preşedintelui Republicii Moldova nr. 201 din 27.07.1990 cu privire la puterea de stat // Publicat în Veştile, nr. 8 din 11.12.1990.

4. Legea privind Declaraţia de independenţă a Republicii Moldova nr. 691 din 27.08.1991 // În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 11-12 din 30.12.1991.

5. Legea privind partidele şi alte organizaţii social-politice nr. 718 din 17.09.1991 // În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 11-12 din 30.12.1991.

6. Constituția (Legea Supremă) Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste din 1977 (la cea de-a VII-a sesiune specială a Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice în cea de-a IX-a legislatură din 7 octombrie 1977 a fost adoptată în unanimitate a patra și ultima dintre constituțiile sovietice, cunoscută și sub denumirea de „Constituția Brejnev”).

7. Strategia de dezvoltare a unui stat de drept în Republica Moldova. – http://www.moldovenii.md/md/section/529 (vizualizat la 28.08.2021).

8. DANI, R. *Concepția politicii de cadre juridice*. // În: Revista naţională de drept, nr. 11, 2002.

9. НЕРСЕСЯНЦ, В. С. *Философия права*. Москва: Норма, 1999.

CZU 352/354(478)
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2021.4(95).05

ASPECTE TRANZITORII ALE AUTONOMIEI LOCALE ÎN CONTEXTUL REFORMĂRII ADMINISTRAȚIEI PUBLICE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Anastasia ȘTEFANIȚA
Doctorandă, Academia de Administrare Publică, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *anastasia.stefanita@gmail.com,*
https://orcid.org/0000-0002-4390-104X

Autonomia locală se înscrie în șirul principiilor definitorii în contextul tranziției societății moldovenești spre un nou model de organizare. Prioritățile naționale, dar și aspirațiile europene ale Republicii Moldova determină programarea și realizarea reformelor administrației publice. Scopul prezentului articol reprezintă identificarea etapelor de tranziție a autonomiei locale în context reformator, în perioada 1990 – 2020. Studiul are la bază dimensiunea legală a autonomiei locale și cadrul instituțional de afirmare a autonomiei locale în Republica Moldova. Analiza cadrului legal relevă carențe, în special, pe latura autonomiei financiare și distribuirea competențelor între nivelurile administrației publice locale. Reforma sistemului administrativ a înregistrat progrese la capitolul administrației centrale, iar la nivel local, reforma organizării teritorial–administrative, care ar trebui să ofere un cadru propice de manifestare a autonomiei locale. reprezintă principala restanță. În aceste circumstanțe, sistemul instituțional actual nu permite o exercitare adecvată a autonomiei locale, conform prevederilor Cartei Europene a Autonomiei Locale ratificată de Republica Moldova. Evoluția istorică și tentativele de reformă scot în evidență un șir de lecții învățate, dar și bune practici. Cadrul strategic de reformă a sistemului administrativ a expirat în 2020, acum fiind un moment potrivit pentru o planificare și asumare a unor acțiuni integrate de modernizare a administrației publice locale.

Cuvinte-cheie*: autonomie locală, tranziție, reforma administrației publice, administrație publică locală, Republica Moldova.*

TRANSITIONAL ASPECTS OF LOCAL AUTONOMY IN THE CONTEXT OF PUBLIC ADMINISTRATION REFORM IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Local autonomy is part of the defining principles in the context of the transition of Moldovan society to a new state model. The national priorities, but also the European aspirations of the country determine the implementation of public administration reforms. The purpose of this article is to identify the stages of transition of local autonomy between 1990 - 2020. The study is based on the legal dimension of local autonomy and the institutional framework. The analysis of the legal framework reveals shortcomings, in particular, in terms of financial autonomy and the distribution of competencies between local government layers. The administrative reform has made progress in terms of central administration, but at the local level the reform of the administrative-territorial organization, which should provide a favourable framework for the manifestation of local autonomy, is the main backwardness. The current institutional system does not allow an adequate exercise of local autonomy, in accordance to the provisions of the European Charter of Local Self-Government. Previous attempts of reforming highlight a number of lessons learned, and good practices. The strategic framework for administrative reform has expired in 2020, now is the right time to plan and take on integrated actions to modernize local government.

Keywords: *local autonomy, transition, public administration reform, local public administration, Republic of Moldova.*

ASPECTS TRANSITOIRES DE L'AUTONOMIE LOCALE DANS LE CONTEXTE DE LA RÉFORME DE L'ADMINISTRATION PUBLIQUE EN RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

L'autonomie locale fait partie des principes déterminants dans le contexte de la transition de la société moldave vers un nouveau modèle d'État. Les priorités nationales, mais aussi les aspirations européennes du pays déterminent la mise en њuvre des réformes de l'administration publique. L'objet de cet article est d'identifier les étapes de transition de l'autonomie locale entre 1990 - 2020. L'étude s'appuie sur la dimension juridique de l'autonomie locale et le cadre institutionnel. L'analyse du cadre légal révèle des insuffisances, notamment en termes d'autonomie financière et de répartition des compétences entre les couches de l'administration locale. La réforme administrative a fait des progrès au niveau de l'administration centrale, mais au niveau local la réforme de l'organisation administrative-territoriale, qui devrait offrir un cadre favorable à la manifestation de l'autonomie locale, est le principal retard. Le système institutionnel actuel ne permet pas un exercice adéquat de l'autonomie locale, conformément aux dispositions de la Charte européenne de l'autonomie locale. Les précédentes tentatives de réforme mettent en évidence un certain nombre de leçons apprises et de bonnes pratiques. Le cadre stratégique pour la réforme administrative a expiré en 2020, c'est maintenant le bon moment pour planifier et entreprendre des actions intégrées pour moderniser l'administration locale.

Mots-clés*: autonomie locale, transition, réforme de l'administration publique, administration publique locale, République de Moldova.*

ПЕРЕХОДНЫЕ АСПЕКТЫ МЕСТНОЙ АВТОНОМИИ В КОНТЕКСТЕ РЕФОРМЫ ПУБЛИЧНОГО УПРАВЛЕНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Местная автономия является частью определяющих принципов в контексте перехода молдавского общества к новой организационной модели. Национальные приоритеты, а также европейские устремления Республики Молдова определяют программирование и реализацию реформ государственного управления. Цель данной статьи - определение этапов перехода местной автономии в контексте реформы между 1990 и 2020 годами. Исследование основано на правовом измерении местной автономии и институциональных основах утверждения местной автономии в Республике Молдова. Анализ законодательной базы выявляет недостатки, в частности, в сфере финансовой самостоятельности и распределения полномочий между уровнями местного публичного управления. Реформа административной системы продвинулась вперед в плане центрального управления, а на местном уровне реформа административно-территориального устройства, которая должна обеспечить благоприятные условия для проявления местной автономии, осуществляется с отставанием. В этих условиях, существующая институциональная система не позволяет адекватно осуществлять местную автономию в соответствии с положениями Европейской хартии местного самоуправления, ратифицированной Республикой Молдова. Исторические события и попытки реформ подчеркивают ряд извлеченных уроков, а также передовой опыт. Стратегические рамки административной реформы истекли в 2020 году, сейчас самое подходящее время для планирования и принятия комплексных мер по модернизации местного самоуправления.

Ключевые слова*: местная автономия, переход, реформа публичного управления, местное публичное управление, Республика Молдова.*

Introducere

Republica Moldova se află continuu într-o perioadă de tranziție spre un nou model de administrație publică, încercându-se pe parcursul istoriei realizarea a mai multor reforme, probându-se diferite mecanisme care ar fi trebuit să amelioreze procesul de administrație, dar care până la urmă nu au reușit întru totul, înregistrându-se astfel devieri considerabile de la implementarea principiilor autonomiei locale,

descentralizării şi subsidiarităţii. Problemele constituirii unui sistem administrativ modern, care ar corespunde standardelor europene au fost şi sunt mereu pe agenda autorităților publice. Autonomia locală a devenit o prioritate și o provocare pentru teoreticieni, dar mai ales pentru practicieni, în mod special în contextul reformei administrației publice locale care se discută tot mai mult în țara noastră, în ultima perioadă. O autonomie locală funcţională reprezintă succesul unei reforme eficiente a administrației locale.

Scopul prezentului articol constă în identificarea „etapelor de hotar" care determină procesele de transformare din perspectiva autonomiei locale, încadrat în ciclul reformelor administrației publicei din Republica Moldova în perioada 1990 – 2020. Prin urmare, studiul relevă impactul proceselor de reformare a administrației publice asupra dezvoltării autonomiei locale.

Elemente conceptual-metodologice privind tranziția autonomiei locale din Republica Moldova

Pornind de la conceptul analizat de către Huntington S.P. privind faptul că tranzițiile către democrație au loc în primul rând în țările aflate la un nivel mediu de dezvoltare economică, deducem că Republica Moldova se află în așa zisa „zonă de tranziție politică". Această categorie de state trăiesc fenomenul „bulgărului de zăpadă" sau efectul demonstrativ al tranzițiilor de la începutul celui de-al treilea val în stimularea și furnizarea de modele pentru eforturile ulterioare de democratizare, demarat în mod evident în anii 1990 în Europa de Est. Ca și celelalte state în proces de tranziție spre democrație, Republica Moldova are nevoie, în mod special, de abilitățile necesare pentru a realiza acest proces complex de transformare, luând în calcul obstacolul major în traseul democratizării din Europa de Est reprezentat de controlul Sovietic [8, p. 26].

Sintagma „tranziție a autonomiei locale" reflectă procesele de transformare a fenomenelor administrative care determină schimbări esențiale ale autonomiei locale prin depășirea componentelor vechi și însușirea elementelor de noutate. Din punct de vedere tranzitoriu ne referim la o consecutivitate de etape de trecere și adaptare a autonomiei locale în contextul proceselor de reformare a sistemului administrativ din Republica Moldova.

În contextul prezentului studiu, sunt formulare două criterii de bază pentru determinarea etapelor de tranziție a autonomiei locale din Republica Moldova: dimensiunea legală a autonomiei locale și cadrul instituțional de afirmare a acesteia.

Cadrul legal privind autonomia locală reprezintă totalitatea normelor legale și regulilor normative care definesc principiile de bună guvernare, stabilesc cadrul de aplicare și realizare a autonomiei locale, reglementează organismele abilitate în domeniu și competențele acestora, și care prevăd metodele de protecție a autonomiei. Cadrul legal raportat la autonomia locală constituie ansamblul de legi, dar și alte acte conexe privind drepturile, limitele și condițiile de aplicare și respectare a principiului autonomiei locale în Republica Moldova, pornind de la prevederile Cartei Europene și ale altor documente europene și internaționale relevante în domeniu. De asemenea, un accent major este pus pe setul de norme privind procesul de reformare a sistemului de administrație publică din Republica Moldova, context în care sunt evaluate progresele sau, din contra, regresele privind aplicarea și respectarea principiului de autonomie.

Iar, cadrul instituțional poate fi definit drept ansamblul organelor ale căror activitate are la bază principiul autonomiei locale, precum și raporturile dintre aceste autorități, reglementate de legislația națională prin prisma normelor europene care definesc democrația locală. Când vorbim despre cadrul instituțional raportat la autonomia locală, ne referim categoric și la funcționarii respectivi – potențialul uman, competențele acestora, contextul de activitate,

regulile și limitele legale, circumstanțele de acțiune, setul de resurse disponibile, modul de organizare și gestiune. Cadrul instituțional ține atât de autoritățile publice locale care dispun de autonomie ca un drept și o exercită în calitate de capacitate, cât și de organele de stat abilitate cu atribuții în sensul reglementării autonomiei locale, protecției și asigurării acesteia. În acest sens, cadrul instituțional este abordat în mod extins, o atenție deosebită fiind oferită, de asemenea, structurilor cu funcții specifice în procesul de reformare a sistemului de administrație.

Etape de tranziție a autonomiei locale în contextul proceselor de reformare a administrației publice din Republica Moldova

După cum menționează Sîmboteanu A., iniţierea tranziţiei administrative coincide cu iniţierea transformărilor politice. [10, p.10] Tranziția administrativă avea ca obiectiv crearea unui sistem care să se încadreze în normele unui stat de drept. Studiul realizat scoate în evidență cinci perioade din intervalul anilor 1990 – 2020, a procesului tranzitoriu al autonomiei locale (Figura 1).

Figura 1. Axa tranziției autonomiei locale din Republica Moldova (perioada 1990 – 2020)

Sursa: *elaborat de autor*

Schimbările care au afectat viața social-politică în Republica Moldova în perioada imediat de după 1991 au produs modificări considerabile în gândirea administrativă şi a furnizării de servicii publice. Statul se retrage din funcţia de principal furnizor de bunăstare în sensul că el va avea doar rolul de a coordona activitatea unor agenții care vor lucra direct în comunitate. Astfel, Republica Moldova se angajează într-un proces de descentralizare, opțiune ce a necesitat inclusiv o reformare a structurilor instituționale.

Prima etapă de tranziție a autonomiei locale (1990 – 1994) se caracterizează prin incertitudini și tentative ale legiuitorului de a defini „autoadministrare locală" în sensul tratării administrației publice locale ca un sistem de autorități. Adoptarea unui set complex de legi în perioada 1991 – 1993 a consemnat stabilirea bazei pentru demararea unui proces de decentralizare economică ulterioară de o importanță deosebită pentru această etapă. Astfel, încep a fi puse bazele autonomiei din perspectiva dimensiunii operaţionale a autonomiei locale, cu accent pe elementele patrimoniale. Eforturile pe plan național în afirmarea autonomiei locale în Republica Moldova este însoțit și de imboldul actelor internaționale în materie. Prin urmare, în această primă perioadă, mai exact în anul 1992 Carta Națiunilor Unite intră în vigoare, prin care, adițional angajamentelor privind pacea și securitatea, statul Republica Moldova și-a asumat și respectarea principiilor fundamentale ale bunei guvernări [1].

Constituția din 1994 a marcat cursul dezvoltării generale a țării, astfel realizându-se instituirea jurisdicției constituționale, inclusiv consfințirea

principiilor de organizare și funcționare a administrației publice locale. Acest eveniment a inițiat a doua etapă de tranziție a autonomiei locale (august 1994 – octombrie 1998). Analizând textul constituțional observăm faptul că o importanță deosebită se oferă organizării administrației locale, inclusiv autonomiei locale, care sunt reglementate prin lege organică, conform Constituției. Mai mult, legea supremă stabilește expres, în art. 109, principiile de bază ale administrării publice locale, primul fiind autonomia locală, urmat de descentralizarea serviciilor publice, eligibilitatea autorităţilor locale şi consultarea cetăţenilor în problemele locale de interes deosebit. [3] Așadar, autonomia locală obţine un loc central în sistemul principiilor de administrare publică. Este relevant faptul că „autonomia priveşte atât organizarea şi funcţionarea administraţiei publice locale, cât şi gestiunea colectivităţilor pe care le reprezintă". Prezența acestor articole anume în titlul dedicat ,,Administrația publică" indică asupra caracterului exclusiv administrativ al autonomiei locale, care nu poate afecta caracterul unitar al statului, conform alin. (3) al art.109. Caracterul complex al principiului autonomiei locale este redat prin multitudinea normelor legale, care reglementează procesul administrativ, în corespundere cu art. 2 din Carta Europeană a Autonomiei Locale [2].

Tentativele legislative din 1994 de a reglementa autonomia locală sunt definite de contradicții evidente, întrucât anumite norme promovau principiul autonomiei, în timp ce altele păstrau modul organizării teritoriale a puterii locale, caracteristic pentru sistemul administrativ de comandă [11, p. 178].

Prin adoptarea Constituitei, în 1994, a fost fixat, de fapt un sistem nou de administrație publică locală în țară, iar statul nu mai reprezintă unicul gestionar al afacerilor publice recunoscând dreptul comunităților locale de a-și administra treburile publice de sine stătător. Instituirea în 1994 a comisiei permanente parlamentare cu rolul de restructurare radicală a autoadministrației locale, reformată ulterior în Comisia administrație publică, a determinat conturarea rolului legiuitorului în reglementarea activității administrației locale și a relațiilor sistemului administrativ. Încercările de instituire a unei noi organizări teritorial-administrative în 1994 se caracterizează prin abordări contradictorii: eşuarea tentativei de instituire a județelor, urmată de măsuri de autorizare a imixtiunii autorităților centrale în stabilirea cadrului instituțional raional.

Tot în această perioadă, se înființează o formă specială de autonomie Găgăuziei, în care dimensiunea relațională a autonomiei locale este incertă. De asemenea, relațiile Republicii Moldova cu Uniunea Europeană sunt formalizate și se inițiază o serie de măsuri de suport în diverse domenii de dezvoltare cu scopul democratizării ţării. Iar un pas important în reglementarea garanțiilor privind independența politică, administrativă și financiară a autorităților locale a fost realizat în 1996 prin semnarea Cartei Europene a Autonomiei Locale [2].

În consecință, inspirându-se din Cartă și din practicile altor state avansate în democrație, legiuitorul național aprobă în 1998 două legi relevante care delimitează cea de a treia etapă de tranziție a autonomiei locale (noiembrie 1998 – mai 2003). Noul cadru legal prin care s-au instituit județele, a impulsionat descentralizarea administraţiei publice locale în sensul transferului de împuterniciri privind luarea deciziilor şi reconcentrarea responsabilităților administrative pentru implementare. Acest sistem răspunde ideii de libertate și conceptual se încadrează în esența principiului autonomiei locale. Transformările sistemului administrativ din per-

spectivă legală au avut o influență pozitivă asupra autonomiei locale, întrucât au completat normele cu reguli clare privind contextul aplicării și asigurării autonomiei, creând mecanisme mai concrete din punct de vedere financiar, patrimonial, al distribuirii resurselor, a competențelor. Un element de noutate este introducerea în legislația națională noțiunea de ales local, definind poziția și rolul special al acestuia [5].

Un aspect relevant al dimensiunii instituționale a autonomiei locale îl reprezintă delimitarea clară a competențelor autorităților locale, realizată de reforma din 1998. Iar relaţiile dintre autorităţile publice locale deliberative şi executive și Prefect ca reprezentant al Guvernului se bazau pe colaborare și legalitate. Conform opiniei lui Popa V., reglementările noi, în linii generale, cuprindeau toate elementele necesare pentru implementarea autonomiei locale, efectuându-se stricta delimitare de competenţe între diferite niveluri de autorităţi publice [9, p. 24]. Apreciem că organizarea instituită în urma reformei a creat premisele edificării unui nou sistem de funcţionare a puterii publice în baza principiilor autonomiei locale şi statului democratic de drept.

Revenirea la raioane prin reglementările din 2001, în urma alegerilor locale din 2003 reprezintă schimbări de recentralizare a sistemului administrativ și marchează a patra etapă de tranziție: mai 2003 – septembrie 2009, în care autonomia locală a fost redusă, în special în primii ani, prin centralizarea finanțelor publice, suprapunerea competențelor și atribuțiilor. Această schimbare a implicat redefinirea sistemului instituțional, probându-se scenarii cu implicarea procurorului cu funcție de control al legalității actelor locale, a Preşedintelui comitetului executiv raional, cu o dublă calitate, implicarea nivelului superior în măsurile fiscale locale și altele. Schimbarea din 2003 nu a consolidat organizarea administrativ-teritorială a țării, dar a revenit la un model pre-reformă moștenit de la sistemul sovietic.

Rolul exclusiv al unei structuri ministeriale dedicate sistemului administrativ local determină conştientizarea importanţei autonomiei locale şi intenția de a oferi suport printr-o instituție specializată, cum a fost Ministerul Administrației Publice Locale în 2006. Acest pas major ar fi fost apreciat pozitiv dacă nu ar fi fost implicat factorul politic care a condiționat exercițiul democratic să dureze doar 3 ani. Iar prin instituirea, în 2009 a Cancelariei de Stat, a fost stabilit modul de coordonare a serviciilor publice desconcentrate de către oficiile teritoriale, dar și a implementării politicilor de descentralizare administrativă, inclusiv controlul legalității actelor locale, monitorizarea executării de către autoritățile locale a atribuţiilor delegate. În așa mod, Guvernul își exercită prerogativele ce ţin de relaţiile sale cu nivelul local.

Așadar, în procesul tranziţiei autonomiei locale, Republica Moldova a trecut prin trei reforme administrativ-teritoriale, fiecare dintre ele având anumite influențe asupra gradului de autonomie la nivel local (Tabelul 1).

Tabelul 1. Impactul reformelor administrativ-teritoriale asupra funcționării autonomiei locale în Republica Moldova

Anul	1994	1998	2001/ 2003
Specificul reformei	Sistem sovietic de organizare Nivelul II: 38 de raioane (tip sovietic) Nivelul I: 912 localități	UAT de tip nou Nivelul II: 10 județe (nivel european NUTS III) Nivelul I: 662 localități ** numărul minim al populației comunelor de 2500 de locuitori*	Model cvasi-sovietic Nivelul II: 32 raioane, mun. Chișinău, UTA Găgăuzia Nivelul I: 898 localități ** o primărie se formează dacă are cel puțin 1500 de locuitori*
Dimensiunea legală a autonomiei locale	Au fost aprobate legal modificările în sistemul sovietic de organizare administrativă, fără schimbări esenţiale. ✓Reglementarea constituțională a principiilor administrației publice locale.	Cadru legal complex: ✓ reglementarea finanțelor publice locale ✓ și a relaţiilor inter-bugetare ✓ delimitarea proprietății publice a unităților administrativ teritoriale ✓ conferirea statutului special alesului local	S-a renunțat la un set de norme din perioada 1998-2001, iar altele au fost ajustate la sistemul de raioane, privind competenţele administrației publice locale de nivelul I şi nivelul II, relațiile financiare, distribuirea de resurse etc.
Dimensiunea financiară a autonomiei locale	Sistem centralizat de distribuire a resurselor financiare. Surse financiare proprii la nivel local limitate. Dependență financiară a administrației publice locale de nivelul central – dependență politică.	Sporirea autonomiei financiare: ✓ structura surselor de venituri locale (tipurile de impozite și taxe locale) ✓ împuternicirea consiliilor locale privind managementul resurselor financiare proprii, colectarea taxelor	Autonomie financiară redusă: - raioanele decid cu privire la transferuri către administrația locală din finanțele disponibile - dependența financiară a unităților administrativ-teritoriale (fiind un sistem fragmentat) de nivelul central
Impactul general asupra autonomiei locale	- Grad redus de autonomie locală, conform moștenirilor sovietice. - A fost creată Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia, cu o formă specială de autonomie. - Control excesiv al administrației publice locale. - Lipsa specialiștilor cu pregătire în sectorul public / administrația publică locală.	Consolidarea autonomiei locale prin mecanisme clare: ✓ redistribuirea competenţelor şi resurselor ✓ capacitate administrativă și umană mai mare ✓ reglementări legale bazate pe Carta Europeană ✓ infrastructură socio-economică, tehnică bună ✓ abilitare decizională	Autonomie redusă: - distribuirea incertă a atribuțiilor între nivelurile administrației publice locale - lipsa acoperirii financiare pentru competențele delegate - capacitate administrativă redusă - potențial uman scăzut, remunerare slabă posibilități limitate de a rezolva eficient necesităţile populaţiei

Sursa: *elaborat de autor.*

În Republica Moldova, descentralizarea a devenit un obiectiv al reformelor sistemului administrativ şi organizării administrativ-teritoriale, însă inconsecvenţa acestora a încetinit procesul. Un accent sporit a fost pus pe reformarea nivelului central lipsind acțiuni corelate cu reformarea administrației locale. Reformele legate de procesul de descentralizare au fost relansate în 2006 prin adoptarea unui cadru legal complex în materie. Acestea reprezintă un pas evolutiv în procesul de reglementare conexă autonomiei locale, clarificarea rolurilor și atribuțiilor în sistemul administrativ, care reprezintă elemente-cheie din punct de vedere metodologic.

După cum analizează și autorul Cornea S., descentralizarea demarată printr-un cadru strategic complex, în condiţiile existenţei unor colectivităţi teritoriale locale mici ca dimensiuni şi slabe din perspectivă patrimonială şi financiară, nu reprezintă decât o formă subtilă de a menţine sistemul centralizat de exercitare a puterii publice în Republica Moldova [7, p.85]. Sinteza cadrului de atribuții ale autorităților de nivelul I și II, scoate în evidență suprapunerea domeniilor de intervenție. Studiul realizat demonstrează că în domenii esențiale care se leagă natural de nivelul I, acestea nu au competențe deloc – de ex. în școlarizare, poliție și ordine publică, protecția mediului și resurse naturale. Multe competențe sunt fragmentate, limitate sau partajate, nepermițând exercitarea deplină a mandatelor locale în conformitate cu Carta Europeană a Autonomiei Locale, cum e în cazul dezvoltării economice, educație, sănătate.

A cincea etapă de tranziție (octombrie 2009 – 2020) debutează prin recunoașterea descentralizării și autonomiei locale drept prioritate guvernamentală, în contextul schimbărilor de putere și a evenimentelor social-politice din acea perioadă.

De asemenea, în sensul democrației locale, constituirea Congresului Autorităţilor Locale din Moldova în 2010, a fost de fapt un act de asumare a angajamentului tuturor autorităților locale, pentru a urma spiritul şi principiile bunei guvernări stipulate în Carta Europeană a Autonomiei Locale. În aşa mod este valorificat în mod practic, pentru prima dată în istoria ţării dreptul puterilor locale la asociere. Astfel CALM a devenit vocea unificată a autorităților locale și principalul partener în discuțiile privind autonomia locală, atât pe plan național cât și în relație cu instituțiile europene.

Trebuie de remarcat faptul că în această perioadă, sistemul de norme în domeniul administrației locale este completat în baza standardelor democratice, inclusiv datorită monitorizărilor din exterior şi în baza noului cadru de cooperare cu Uniunea Europeană. Ciclul strategic complex privind descentralizarea din 2012 și reforma administrației publice din 2016 determină mecanismele naţionale în domeniul descentralizării şi asigurării unei autonomii locale autentice pentru autorităţile locale. Impactul implementării strategiilor din domeniu se reflectă prin modificări legale în sensul sporirii autonomiei financiare, fiscale şi operaționale. De asemenea, au fost consolidate garanţiile juridice ale autonomiei locale, inclusiv instituirea dreptului autorităților locale de a face apel pe problemele autonomiei locale la Curtea Constituțională începând cu 2016.

Studiul analitic scoate în evidență faptul că fragmentarea administrativ-teritorială şi întârzierea reformelor în domeniul descentralizării în Republica Moldova creează dificultăţi pentru funcţionarea adecvată a autorităţilor locale. Teoretic, cadrul legal privind autonomia locală este unul complex, conform standardelor europene și internaționale, cu un accent pe principiile democratice de administrare publică. În practică însă, lipsa unor mecanisme adecvate de implementare determină ineficiența sistemului finanţelor locale, distribuirea neclară a competenţelor, organizarea administrativ-teritorială inadecvată, dialogul interinstituţional slab dezvoltat. Iar procesele de reformă testate în mod

incoerent pe parcursul anilor a îngreunat transformarea sistemului administrativ în unul democratic și transparent.

Observăm caracterul repetitiv priorităților strategice regăsite atât în cadrul Strategiei Naționale de Descentralizare din 2012, cât și în contextul implementării Strategiei de Reformă a Administrației Publice. [4, 6] Cadrul temporal de realizare a Strategiei Reformei a fost planificat pentru intervenții la nivel central și ulterior la nivel local, fiind realizate doar componentele ce țin de administrația publică centrală (Tabelul 2).

Tabelul 2. Componentele Reformei Administrației Publice, conform Strategiei Reformei Administrației Publice 2016-2020 și nivelul de realizare

Etape	Componentele reformei	Nivelul de realizare
Etapa I: din iulie 2017	Reforma guvernului	Realizat: - reducerea numărului de ministere; - optimizarea numărului și funcțiilor autorităților administrative și instituțiilor publice; - creșterea salariilor angajaților din administrația publică centrală.
Etapa II: 2017 - 2019	Optimizarea structurilor centrale	
Etapa III: până în vara 2019	Reforma administrației publice locale	Nerealizat. Procesul nu a fost inițiat, decât la nivel de discuții generale.

Sursa: *elaborat de autor.*

Realitatea demonstrează o dependență pronunțată dintre capacitatea fiscală, precum și dintre cheltuielile administrative și mărimea unităților administrativ-teritoriale. Doar 10% din acestea își pot acoperi cheltuielile administrative din contul veniturilor proprii, ceea ce limitează dimensiunea de dezvoltare a autonomiei locale. Deși în multe localități nu sunt livrate servicii publice elementare, apropierea autorităților locale de cetățeni, accesul mai ușor la aleșii locali comparativ cu alte autorități asigură un grad destul de înalt de încredere în acestea.

Din perspectivă instituțională și procedurală, în perioada anilor 2017-2019 se înregistrează o serie de controverse privind statutul aleșilor locali: modalitatea de alegere a președintelui raionului, cazul de suspendare a primarului general al Chișinăului [12]. Condițiile actuale de funcționare a angajaților la nivel local nu permit autorităților locale să recruteze personal de înaltă calitate; și nu există oportunități de formare adecvate, nici remunerare și perspective de carieră, ceea ce ar asigura capacitatea administrativă corespunzătoare. Acest lucru se explică prin limitările legale ale autorităților administrative, în special de nivelul I, ale căror competențe sunt reduse doar la câteva proceduri prestabilite, lipsind mecanisme practice de management al resurselor umane. Cu toate că se înregistrează anumite progrese privind extinderea competențelor și drepturilor autorităților locale, reforma administrativ-teritorială programată nu a fost realizată, care ar avea un impact considerabil asupra cadrului instituțional la nivel local, prin sporirea capacității personalului și realizării eficiente a atribuțiilor, și a capacității administrative în sensul prestării calitative a serviciilor publice.

În același context, remarcăm complexitatea și instabilitatea cadrului instituțional național privind

procesele de reformare a sistemului administrativ din ultimii zece ani. Acest lucru se explică prin lipsa viziunii integrate privind reforma, dar și inconsecvența creării structurilor instituționale, în care nivelul local nu este reprezentat corespunzător.

Concluzii

Procesul tranzitoriu al autonomiei locale din Republica Moldova în contextul acțiunilor de reformare a administrației publice cuprinde cinci etape din perspectiva cadrului legal, care includ caracteristici privind evoluția cadrului instituțional conex. Implementarea măsurilor de reformă în domeniu este lipsită de o monitorizare transparentă și coerentă, majoritatea acțiunilor având un caracter nesistemic, ceea ce atestă inclusiv capacitățile instituționale reduse, dar și carența unei viziuni ample. Transformările înregistrate în intervalul anilor 1990 – 2020 din punct de vedere al autonomiei locale în Republica Moldova indică existența unui cadru legal complex, aliniat în mare parte la normele și principiile europene. Deficiențele legale accentuate țin de reglementarea competențelor dintre cele două niveluri ale administrației publice locale, a drepturilor și atribuțiilor în materie de finanțe publice, în special taxele și impozitele locale, sistemul de control al autorităților locale.

Sistemul instituțional de afirmare a autonomiei locale înregistrează mai multe lacune privind buna gestionare a finanțelor publice locale în vederea realizării eficiente a atribuțiilor autorităților locale. La nivel operațional și funcțional există dificultăți în recrutarea, motivarea și perfecționarea personalului din structurile publice locale, ceea ce determină o capacitate redusă de răspuns a autorităților locale și de prestare a serviciilor publice de calitate. Instituțiile testate în diverse perioade de reformă indică asupra necesității reorganizării administrativ-teritoriale prin reducerea fragmentării și consolidarea capacităților administrative și financiare la nivel local.

Cadrul strategic al Republicii Moldova relevant autonomiei locale, precum și cel conex a avut termenul de implementare anul 2020. Multe dintre obiectivele ambițioase rămân valabile, iar un nou cadru strategic de programare este necesar la nivel național.

Referinţe bibliografice

1. Carta Naţiunilor Unite: nr. 06 din 26.06.1945. // În: Tratate Internaționale, 30.12.2001, nr. 26 art. 06.
2. Carta Europeană a Autonomiei Locale: nr. 15 din 15.10.1985. // În: Tratate Internaţionale, 30.12.1999, nr. 14, art. 15.
3. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. // În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.08.1994, nr. 1.
4. Legea pentru aprobarea Strategiei naţionale de descentralizare şi a Planului de acţiuni privind implementarea Strategiei naţionale de descentralizare pentru anii 2012–2018: nr. 68 din 05.04.2012. // În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 13.07.2012, nr. 143-148.
5. Legea privind statutul alesului local: nr. 768-XIV din 2.12.2000. // In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 24.03.2000, nr. 34.
6. Hotărârea Guvernului privind Strategia de reformă a administrației publice 2016-2020: nr. 911 din 25.07.2016. // În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.08.2016, nr. 256-264.
7. CORNEA, S. *Fundamentele conceptuale ale reformării organizării teritoriale a puterii locale în Republica Moldova*. Cahul: US Cahul, Tipogr. Centrografic. 2018. 250 p. ISBN 978-9975-88-033-6.
8. HUNTINGTON, S. P. *Democracy's Third Wave.* // In: Journal of Democracy Vol. 2. No. 2 Spring 1991, National Endowment for Democracy. Baltimore: Johns Hopkins University Press. ISSN 1086-3214.
9. POPA, V. *Efectele descentralizării: Rolul reprezentantului Guvernului în unitățile administrativ teritoriale*. // In: Politici Publice, IDIS "Viitorul", Chișinău: TISH, 2008. 72 p. ISBN 978-9975-9553-7-9.
10. SÎMBOTEANU, A. *Dilemele tranziției administrative în contextul edificării statului de drept*. // În: Ca-

iet științific nr. 3 Administrația publică în statul de drept: Materiale ale ses. de comunicări şt., 27-28 sept. 2008. Institutul de Științe Administrative din Republica Moldova, Chișinău: „Elena-V. I.” SRL. 2009, pp. 8-15. ISBN 978-9975-106-34-4.

11. SÎMBOTEANU, A. *Administrația publică locală.* // În: Republica Moldova pe calea modernizării. Studiu enciclopedic, 1 ianuarie 2015. Chișinău, Republica Moldova: F.E.-P. Tipografia Centrală, 2015, pp. 173-199. ISBN 978-9975-3073-0-7.

12. Report CG36 (2019) on the situation of local democracy in the Republic of Moldova. Council of Europe: Congress of Local and Regional Authorities. 4.04.2019.

CZU 37.091(478+662.6):004
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2021.4(95).06

IMPACT OF COVID-19 ON PSYCHO-PEDAGOGICAL ISSUES OF REMOTE TEACHING. A COMPARATIVE STUDY MOLDOVA - NIGERIA

Elena RAILEAN
Doctor of pedagogy, Associate Professor, American University of Moldova,
University of Political and Economic European Studies „Constantin Stere"
e-mail: *elenarailean32@gmail.com*
http://orcid.org/0000-0002-7893-9742

Ayo GOODNESS
Graduate in Psychology, American University of Moldova
e-mail: *luzgstar@gmail.com*
http://orcid.org/0000-0002-9435-3768

With the emergence of the COVID-19 pandemic, both teachers and students were forced to acquire competence remotely through online learning environments. This article aims to investigate how COVID-19 influenced the learning outcomes in Moldova and Nigeria from the perspective of educational psychology. Based on the complexity of the questions of the online survey, developed in Romanian and English, the scale for measuring learning outcomes in distance learning is established. The scale is composed of eight dimensions (i.e. the best teaching format, the best teaching method for a contemporary student, the most affordable category of methods, the most important method of learning, the most used digital resources, the most used method to evaluate students' knowledge, the most appropriate statement of assessment and balance of assessment, measurement, and testing tools). It was concluded that respondents from both countries (N=182), choice face-to-face as the best teaching format and paper tests photographed and transmitted, as the most used method to evaluate students' knowledge. The differences are in the perception of learning strategies and the best teaching methodology for achieving lifelong outcomes. Future research could improve understanding of these psycho-pedagogical issues.

Keywords: *COVID-19 pandemic, education, distance teaching, psycho-pedagogical problems, knowledge.*

IMPACTUL COVID-19 ASUPRA PROBLEMELOR PSIHO-PEDAGOGICE ALE PREDĂRII LA DISTANȚĂ. STUDIU COMPARAT MOLDOVA - NIGERIA

Odată cu apariția pandemiei COVID-19, atât profesorii, cât și elevii au fost obligați să dobândească competențe de la distanță prin medii de învățare online. Acest articol își propune să investigheze modul în care COVID-19 a influențat rezultatele învățării în Moldova și Nigeria din perspectiva psihologiei educaționale. În baza complexității întrebărilor sondajului online, elaborat în română și engleză, este stabilită scala de măsurare a rezultatelor învățării în predarea la

distanță. Scala este compusă din opt dimensiuni (cel mai bun format de predare, cea mai bună metodă de predare pentru un elev contemporan, cea mai abordabilă categorie de metode, cea mai importantă metodă de învățare, cele mai utilizate resurse digitale, cea mai utilizată metodă de evaluare a cunoștințelor elevilor, cea mai adecvată declarație de evaluare și echilibrul instrumentelor de evaluare, măsurare și testare). În sumar, respondenții din ambele țări (N = 182), aleg metoda față în față ca cel mai bun format de predare și testele pe hârtie, fotografiate și transmise, ca cea mai utilizată metodă de evaluare a cunoștințelor elevilor. Diferențele constau în percepția strategiilor de învățare și în metodologia de predare pentru obținerea rezultatelor pentru tot parcursul vieții. Cercetările viitoare ar putea îmbunătăți înțelegerea acestor probleme psihopedagogice.

Cuvinte-cheie: *pandemie COVID-19, educație, predare la distanță, probleme psihopedagogice, cunoștințe.*

L'IMPACT DU COVID-19 SUR LES PROBLÈMES PSYCHO-PÉDAGOGIQUES DE L'ENSEIGNEMENT À DISTANCE. ÉTUDE COMPARATIVE MOLDOVA - NIGÉRIA

Avec l'avènement de la pandémie de COVID-19, les enseignants et les élèves ont été contraints d'acquérir des compétences à distance grâce à des environnements d'apprentissage en ligne. Cet article vise à étudier comment COVID-19 a influencé les résultats d'apprentissage en Moldava et au Nigeria du point de vue de la psychologie de l'éducation. Sur la base de la complexité des questions de l'enquête en ligne, élaborées en roumain et en anglais, l'échelle de mesure des résultats d'apprentissage dans l'enseignement à distance est établie. L'échelle est composée de huit dimensions (le meilleur format d'enseignement, la meilleure méthode d'enseignement pour un étudiant contemporain, la catégorie de méthodes la plus accessible, la méthode d'apprentissage la plus importante, les ressources numériques les plus utilisées, la méthode d'évaluation des connaissances des étudiants la plus utilisée, l'énoncé d'évaluation le plus approprié et l'équilibre des outils d'évaluation, de mesure et de test). En résumé, les répondants des deux pays (N - 182) choisissent le choix en face à face, comme le meilleur format d'enseignement et de tests sur papier photographiés et transmis, comme la méthode la plus utilisée pour évaluer les connaissances des élèves. Les différences résident dans la perception des stratégies d'apprentissage et dans la méthodologie d'enseignement pour les résultats tout au long de la vie. Des recherches futures pourraient améliorer la compréhension de ces problèmes psychopédagogiques.

Mots-clés: *pandémie COVID-19, éducation, enseignement à distance, problèmes psychopédagogiques, connaissances.*

ВЛИЯНИЕ COVID-19 НА ПСИХО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ЗАДАЧИ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ. СРАВНИТЕЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ МОЛДОВА - НИГЕРИЯ

С наступлением пандемии COVID-19 и учителя, и ученики были вынуждены приобретать навыки дистанционного обучения в среде онлайн-обучения. Данная статья направлена на исследование влияния COVID-19 на результаты обучения в Молдове и Нигерии с точки зрения педагогической психологии. На основе комплексных вопросов онлайн-опроса, проведенного на румынском и английском языках, была установлена шкала для измерения результатов обучения при дистанционном обучении. Шкала состоит из восьми измерений (лучший формат обучения, лучший метод обучения для современного студента, наиболее доступная категория методов, самый важный метод обучения, наиболее используемые цифровые ресурсы, наиболее используемый метод оценки знаний студентов, наиболее подходящее заявление об оценке и баланс инструментов оценки, измерения и тестирования). Таким образом, респонденты из обеих стран (N = 182) выбрали очный вариант как лучший, а бумажные тесты с фотографией и передачей - как наиболее распространенный метод оценки знаний студентов. Различия состоят в восприятии стратегий обучения и методики обучения для достижения результатов на всю жизнь. Будущие исследования могли бы улучшить понимание этих психо-педагогических вопросов.

Ключевые слова: *пандемия COVID-19, образование, дистанционное обучение, психо-педагогические вопросы, знания.*

Introduction

In 2020 began one of the most severe global health crises ever declared by the World Health Organisation, known as COVID-19. The COVID-19 pandemic has affected people regardless of nationality, level of education, and income. However, as was noted by Christian Lowe [1], students from privileged backgrounds, supported by their parents and able to learn, could find their way past closed school doors to alternative learning opportunities, but those from disadvantaged backgrounds often remained shut out when their schools shut down. As a result, disruption to schooling stemming from the COVID-19 epidemic will cause a skill loss that could result in a 1.5% drop in global economic output for the rest of this century.

The COVID-19 crisis has exposed the many inadequacies and inequities in all education systems around the world – from access to the broadband and computers needed for remote learning and the supportive environments needed to focus on learning, up to the misalignment between resources and needs. While the community has made concerted efforts to maintain continuity during this period, children and students have had to rely more on their resources to continue learning remotely through the Internet, television, or radio.

School closure affected students and teachers in third-world countries. In the Republic of Moldova, where online teaching, learning, and assessment were not an innovation, the only downside was "to celebrate" socially distant in specific situations. For Nigeria, especially in its rural areas, students left school and stayed home, putting a pause on their learning and waiting for Internet access. In most successful situations, remote learning was a sort of new experience in sense of having the classes online via Google Classroom, Zoom meeting, Duo meets, and Skype. Moreover, the country has its educational system built around the premise of face-to-face education, so the pandemic has exposed these flaws in the system.

The ***goal*** of this article is to analyze the impact of COVID-19 on learning outcomes. It offers an in-depth look at the results of an online survey conducted in Moldova and Nigeria to gain a better understanding of how well remote teaching and innovative models of assessment are adopted by both teachers and students. This will allow identifying issues facing the global situation of remote learning and solutions for future trends. The online survey was conducted during a time when the COVID-19 epidemic was spreading over the world.

Rising a new model of research in digital learning

Research in digital learning has been to respond to the COVID-19 pandemic with "emergency eLearning" protocols, allowing remote teaching, learning, and assessment. "The campus closure and sudden switch from in-person face-to-face education to remote instructions is just a baby step experiment in the long journey to offering online education which includes effective student engagement tools and teacher training. This may pave for stronger bonds between universities, online education companies, and technology providers post-pandemic. The universities will need to pay serious attention to having educators trained and equipped with digital technology for a smooth teaching-learning process" [2].

Yu [4] notes that disadvantages of online learning exist in learner engagement, academic success, and time consumption, despite that numerous studies have reported the effectiveness of online learning compared with traditional learning. Many teachers still resisted the use of innovative pedagogical approaches recommended for online learning environments and believed that online learning could decrease the engagement of students. On the

other hand, digitalization of teaching, interactive assessment, and remote communication may become a norm for the post-pandemic period. The problem is that pandemic has exposed the vulnerabilities and shortcomings of the current digital learning models and knowledge management systems and focus on digital competence development, but not on psychological aspects of learning in digital environments. Such aspects as interest, motivation, curiosity, creativity, intelligence, cognition, metacognition, cognitive ergonomics, and others remain under the focus of training programs.

A not less important problem is poverty. Children entering school in 2019 and 2020 in the future need to abandon the idea that educational resources are limited for those from third-world countries. They will live in the more and more globalized and technologized world and, therefore, "they will need to be responsible and empowered, placing collaboration above division and sustainability above short-term gain. In the face of an increasingly volatile, uncertain, complex and ambiguous world, education can make the difference as to whether people embrace the challenges they are confronted with or whether they are defeated by them" [3].

COVID-19 pandemic lockdown affected the learning outcomes. First, remote teaching helps to keep the students up and running with an opportunity for self-study. Second, the learning process is in other conditions emplacing the importance of ergonomic learning spaces. However, the main challenge remote education faces is how to give lessons in an online/offline environment with everyday stressful news. Therefore, at least two more issues appear in teacher training: *content delivery* or/and *learning outcomes*. Due to the prevalence of remote teaching, educational activities have been limited in time. Concerns are being raised, but attempts are being taken to ensure that the academic year does not be interrupted by changing to a remote online manner.

For this investigation, from the best of our knowledge, it was established the scale of measurement of the learning outcomes in forced remote teaching, learning, and assessment, which is composed of eight dimensions:

- the best teaching format
- the best teaching method for a contemporary student
- the most comprehensive category of methods
- the most important method of learning
- the most used digital resources
- the most used method to evaluate students' knowledge
- the most appropriate statement of assessment
- balance of assessment, measurement, and testing tools.

Nevertheless, few previous studies have examined the effect of COVID-19 on learning outcomes, the specifics of logotherapy, and the effectiveness of online assessment in new conditions [4; 5]. This study, centering on the impact of the COVID-19 pandemic on learning outcomes and the psychological and pedagogical aspects of a remote teaching in the global education context, is thus considered meaningful and important.

Method of research

This investigation adopted a mixed-design research method to analyze both quantitative and qualitative data obtained from two online surveys, developed in Romanian and English. The dependent variable is learning outcomes, and the independent ones are effective methods for teaching, the most comprehensive category of methods, the most important method of learning, digital resources used to convey the teaching messages in the pandemic period, psychological and pedagogical aspects of online assessment protocol, and self-evaluation of the learning experience.

Respondents of online survey (N=64) were re-

cruited via Social Media. Google Form questionnaire worksheet was utilized for data gathering and statistical analyses. The research instrument is an online survey consisting of 16 questions, as follows:

1. General questions

1.1. Are you a pre-university student, a university student, a college student, or a teacher?

1.2. How old are you?

1.3. What is the last stage of school completed?

1.4. Where do you do the core activity?

2. Specific questions

2.1. In what format are you currently teach/learn?

a) face- to face (school classroom)

b) remote learning

c) flipped learning

2.2. In your opinion, what is the best teaching method for a contemporary student?

a) working with the textbook in real school setting

b) comprehensive reading

c) teacher's lecture

d) interactive discussion with peers

Other

2.3. Which, in your opinion, is the most comprehensive category of methods?

a) methods of acquiring and transmitting knowledge

b) methods of exploring reality (based on direct or indirect contact with reality)

c) action-based methods (role play, project, etc.)

d) scheduled training/evaluation

Other

2.4. What, in your opinion, is the most important method of learning?

a) story telling

b) practical work

c) description

d) experiment

Other

2.5. What digital resources were used to convey the teacher's message?

a) simulations with educational software

b) video/audio files

c) images from Internet

d) photos/videos made personally

Other

2.6. How was evaluated the student's activity in a situation of remote teaching?

a) tests on paper photographed and transmitted

b) computer interactive tests

c) oral communication

Other

2.7. Which of the following statements, in your opinion, is the most appropriate for the pandemic situation?

a) assessment measures the learning outcomes

b) assessment measures the quality of the teaching process

c) assessment is a unique opportunity to construct learning

2.8. Educational assessments are fair if they are

a) correct - sensitive to the psycho-pedagogical characteristics of students

b) accurate - the measurement error of competencies is minimized

c) valid - obtains and provides the same results for all situation

2.9. The assessment, measurement, and testing tools are balanced if

a) are based on the principles of coherence, comprehensiveness, and continuity

b) the state and schools work together for the most successful strategies

c) include diagnostic activities as well as a formative and summative assessment.

2.10. How do you evaluate your learning experience within COVID-19?

a) interesting
b) stressful
c) challenged
2.11. How do you rank the impact of educational strategies, methodologies, and practices on learning outcomes within COVID-19? (from 1 to 5).

Results

In this section, it is presented responses for specific questions answered through two online surveys, with respondents from Moldova and Nigeria (Table 1).

Table 1. Eight dimensions of learning outcomes in forced remote teaching/learning

Questions	Responses	
	Republic of Moldova	Nigeria
the best teaching format	face-to face (school classroom)	face- to face (school classroom)
the best teaching method for a contemporary student	interactive discussions with peers	working with the textbook in the real school setting
the most comprehensive category of methods	action-based methods (i.e. role-play, project-based learning, etc.)	methods of exploring reality (based on direct or indirect contact with reality)
the most important method of learning	problematization	practical work
the most used digital resources	video / audio files	video / audio files
the most used method to evaluate students' knowledge	tests on paper photographed and transmitted	tests on paper photographed and transmitted
the most appropriate statement of assessment	assessment measures learning outcomes	assessment measures the quality of the teaching process
the assessment, measurement, and testing tools are balanced if…	are based on the principles of coherence, comprehensiveness, and continuity	are based on the principles of coherence, comprehensiveness, and continuity

Source: developed by the authors.

According to the table, in both countries, online learning is under the full comprehension of their users. The most of respondents prefer face-to-face in the classroom even digital technologies offer interesting opportunities for interactive teaching, learning, and assessment. This idea is proved by choosing the most used method to evaluate students' knowledge in the form of tests on paper photographed and transmitted.

Limitations of study

There are at least two limitations to this study. First, the respondents were limited to the Republic of Moldova and Nigeria. Second, this investigation was conducted during the COVID-19 pandemic and some of the respondents may be under stress, fear, or panic. This finding might not be generalizable to global contexts.

Conclusions

The COVID-19 has created an opportunity to explore online learning as an alternative to the classical face-to-face model. The conducted study revealed that although the Governments of Moldova and Nigeria have taken important steps to ensure the continuity of the didactic process in the context of the COVID-19 pandemic, there is still a long way until we have successfully implemented an effective online educational system.

The research gave a clear prediction to the future of education impacted by global context and based on lifelong learning methods. The established scale for the measurement of the learning outcomes in forced remote teaching, learning, and assessment and its eight dimensions could be an important tool for investigation for emerging situations in learning processes.

Bibliographical references

1. LOWE, C. (2020). *Skills lost due to COVID school closures will hit output for generations: OECD. Reuters.* – https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-education-impact-idUSKBN25Z1BC (accesat - noiembrie 2021).
2. RASHID, S., YADAV, S. (2020). *Impact of Covid-19 Pandemic on Higher Education and Research. //* In: Indian Journal of Human Development. https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0973703020946700 (accesat - noiembrie 2021).
3. OECD. (2018). *The future of education and skills. Towards the future 2030.* – https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20(05.04.2018).pdf (accesat - noiembrie 2021).
4. YU, Z. (2021). *The effects of gender, educational level, and personality on online learning outcomes during the COVID-19 pandemic*. // In: International Journal of Educational Technology in High Education 18, 14. – https://doi.org/10.1186/s41239-021-00252-3 (accesat - noiembrie 2021).
5. RAILEAN, E., PAVALACHI, D. (2021). *Studying the syndrome of Meaning In Life during the pandemic*. // In: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe ale Educaţiei). pp. 172-182. DOI: http://doi.org/10.5281/zenodo.4889214. (accesat - noiembrie 2021).

CZU 378.091
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2021.4(95).07

ANALIZA SCHIMBĂRILOR ÎN CONCEPTUL STUDIILOR DOCTORALE. ABORDĂRI PRIN PRISMA POLITICILOR PROMOVATE LA NIVEL EUROPEAN

Stelian MANIC
Doctor în științe, conferențiar universitar, Universitatea Americană din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *stelianmanic@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0003-2140-0591

Gheorghe CUCIUREANU
Doctor habilitat în științe, Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *cuciureanu.gheorghe@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0003-2140-0591

Ludmila MANIC
Doctor în științe, Universitatea Americană din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *ludmilamanic@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0001-9418-4936

În prezentul articol sunt analizate aspecte ale tratării doctoratului la nivel european. Doctoratul a devenit parte a învățământului superior (ciclul III) la începutul anilor 2000 și de atunci este un element important al procesului de la Bologna și a dezvoltării Spațiului European al Învățământului Superior (EHEA). Comunicatele miniștrilor responsabili de învățământul superior din țările europene ca urmare a întrunirilor periodice a acestora prevăd diferite activități și pentru dezvoltarea unui cadru comun al studiilor doctorale la nivel european. Totodată, procesele de globalizare și de dezvoltare a unor economii bazate pe cunoaștere ridică un șir de provocări în fața procesului și finalității studiilor doctorale, care sunt pe larg dezbătute de către cercetători, experți și factorii de decizie. Experiența internațională poate fi utilă și necesită să fie luată în considerare în procesul de reformare a studiilor doctorale din Republica Moldova, mai ales în contextul implementării acțiunilor de integrare a învățământului superior național în EHEA.

Cuvinte-cheie*: studii doctorale, doctorat inovativ, procesul Bologna, EHEA, principiile Salzburg.*

ANALYSIS OF CHANGES IN THE CONCEPT OF DOCTORAL STUDIES. APPROACHES THROUGH THE PRISM OF POLICIES PROMOTED AT EUROPEAN LEVEL

The article analyzes the aspects of doctoral treatment at European level. The doctorate becames part of the higher education (cycle III) in the early 2000s and has been an important element of the Bologna process and the development of the European Higher Education Area (EHEA). The announcements of the ministers responsible for higher education

in European countries as a result of their regular meetings, provide various activities for the development of a common framework for doctoral studies at European leve as welll. At the same time, the processes of globalization and the development of knowledge-based economies pose a number of challenges to the process and purpose of doctoral studies, which are widely debated by researchers, experts and decision makers. International experience can be useful and needs to be taken into consideration in the process of reforming the doctoral studies in the Republic of Moldova, especially in the context of implementing actions to integrate national higher education in the EHEA.
Keywords: *doctoral studies, innovative doctorate, Bologna process, EHEA, Salzburg principles.*

ANALYSE DES CHANGEMENTS DANS LE CONCEPT DES ÉTUDES DOCTORALES. DES APPROCHES À TRAVERS LE PRISME DES POLITIQUES PROMUE AU NIVEAU EUROPÉEN

L'article analyse les aspects du traitement doctoral au niveau européen. Le doctorat a fait partie de l'enseignement supérieur (cycle III) au début des années 2000 et a depuis été un élément important du processus de Bologne et du développement de l'Espace européen de l'enseignement supérieur (EEES). Les communiqués des ministres chargés de l'enseignement supérieur dans les pays européens à la suite de leurs réunions régulières prévoient diverses activités et le développement d'un cadre commun pour les études doctorales au niveau européen. Dans le même temps, les processus de mondialisation et le développement d'économies fondées sur la connaissance posent un certain nombre de défis au processus et à l'objectif des études doctorales, qui sont largement débattus par les chercheurs, les experts et les décideurs. L'expérience internationale peut être utile et doit être prise en compte dans le processus de réforme des études doctorales en République de Moldavie, en particulier dans le contexte de la mise en њuvre d'actions visant à intégrer l'enseignement supérieur national dans l'EEES.
Mots-clés: *études doctorales, doctorat innovant, processus de Bologne, EEES, principes de Salzbourg.*

АНАЛИЗ ИЗМЕНЕНИЙ В КОНЦЕПЦИИ ДОКТОРСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ. ОЦЕНКИ ПРОДВИГАЕМОЙ ПОЛИТИКИ НА ЕВРОПЕЙСКОМ УРОВНЕ

В данной статье анализируются аспекты докторантуры на европейском уровне. Докторантура стала частью высшего образования (цикл III) в начале 2000-х годов и с тех пор является важным элементом Болонского процесса и развития Европейского пространства высшего образования (ЕПВО). Постоянно обнародованные коммюнике министров, отвечающих за высшее образование в европейских странах, в результате их регулярных встреч, предусматривают различные мероприятия и разработку общей основы для докторантуры на европейском уровне. Наряду с этим, глобализация и развитие экономики, основанной на знаниях, ставят ряд проблем перед процессом и целью докторантуры, которые широко обсуждаются исследователями, экспертами и ответственными лицами, принимающими решения. Международный опыт может быть полезен и его необходимо учитывать при реформировании докторантуры в Республике Молдова, особенно в контексте реализации действий по интеграции национального высшего образования в ЕПВО.
Ключевые слова: *докторантура, инновационная докторантура, Болонский процесс, ЕПВО, Зальцбургские принципы.*

Introducere

Procesele de globalizare și trecerea la economia bazată pe cunoaștere ridică noi cerințe în fața studiilor doctorale și, respectiv, necesită reforme a modului de organizare a acestora. Unele din cele mai ample schimbări în acest domeniu se atestă în spațiul european, stimulate și de necesitatea de a concura și de a nu admite decalaje în cunoaștere și utilizarea acestora față de Statele Unite ale Americii și Japonia. În acest context, ne-am propus în acest articol

să analizăm cadrul general de dezvoltare a studiilor doctorale la nivel european și internațional, în speranța că această experiență poate și trebuie să fie utilă Republicii Moldova, care se află în procesul de reformare a ciclului III al învățământului superior. Pentru această analiză, am utilizat prioritar documentele de politici care vizează dezvoltarea Spațiului European al Învățământului Superior (EHEA) și studiile / rapoartele Consiliului Asociației Europene a Universităților (EUA) pentru studii doctorale.

Evoluția doctoratului în contextul Procesului de la Bologna

Reforma învățământului superior, inclusiv la ciclul III – studii doctorale, este determinată / justificată adesea prin aderarea Republicii Moldova la procesul de la Bologna. Evoluția reformelor în sistemul național pare să urmeze, într-un fel și cu întârziere, dezvoltarea procesului de la Bologna în Europa. În acest sens, considerăm important să vedem cum sunt tratate lucrurile la nivel european.

În primii ani ai procesului de la Bologna eforturile factorilor de decizie europeni s-au concentrat asupra introducerii şi consolidării ciclului de licenţă şi de master. Ulterior, stabilirea unor obiective ambiţioase pentru Uniunea Europeană au determinat acordarea unei atenţii deosebite problemelor studiilor de doctorat. Acest interes se explică prin faptul că doctoratul este o sursă primară de noi cunoştinţe, care sunt cruciale pentru dezvoltarea unei societăţi prospere şi dezvoltate. Economiile dezvoltate se bazează pe cunoştinţe noi şi lucrători înalt calificaţi pentru a asigura un proces continuu de inovare. Ele se bazează, de asemenea, pe cetăţeni responsabili, instruiţi adecvat, care se pot adapta la mediul în schimbare şi pot contribui la binele comun, iar doctoratul îi pregătește cel mai bine pentru aceasta. În acest context au fost lansate un şir de iniţiative de identificare şi promovare a bunelor practici în studiile doctorale.

Comunicatul de la Berlin din 2003 a Conferinței Miniștrilor responsabili de învățământul superior (Procesul de la Bologna) pare să fie punctul de plecare în reformarea studiilor doctorale la nivel european. Comunicatul menţionează că doctoratul trebuie privit ca al treilea ciclu al Procesului de la Bologna şi este necesară reformarea acestuia pentru a creşte competitivitatea[2]. Studiile doctorale au fost recunoscute drept mijlocul principal de conectare al Spaţiului European de Cercetare (ERA) şi al Spaţiului European al Învăţământului Superior (EHEA).

Prin Comunicatul de la Bergen din 2005 se aprobă recomandările elaborate de către Asociaţia Europeană a Universităţilor (EUA) referitor la studiile doctorale [1]. Adoptarea acestui document a reprezentat concretizarea eforturilor de a contura o viziune consensuală, unitară asupra doctoratului: Un obiectiv, rute diferite, cadru comun. Aceste 10 recomandări, numite şi ***Principiile de la Salzburg*** [3], includ:

1. Componenta cheie a doctoratului este progresul cunoaşterii prin cercetare originală.
2. Programele şi pregătirea doctorală trebuie sa facă parte integrantă din politicile şi strategiile instituţionale.
3. Importanţa diversităţii de forme de pregătire doctorală.
4. Doctorandul este considerat cercetător la început de carieră, cu drepturi şi responsabilităţi comensurabile.
5. Recunoaşterea rolului crucial al supervizării şi evaluării.
6. Nevoia de a atinge masa critică în studiile doctorale şi de a folosi în acest scop experienţele bune (tip școală doctorală), testate în diferite locuri.
7. Durata potrivita: 3-4 ani.
8. Promovarea de structuri inovatoare pentru a veni în întâmpinarea nevoii de interdisciplinaritate şi de oferire de abilităţi transferabile.
9. Creşterea mobilităţii internaționale, interdisciplinare şi intersectoriale.

10. Recunoaşterea nevoii de finanţare adecvată şi sustenabilă.

Tot în anul 2005 au fost aprobate şi alte documente importante pentru reformarea educaţiei doctorale, cum ar fi Carta Europeană pentru Cercetători şi Codul de Conduită pentru Recrutarea Cercetătorilor, care se adresează atât cercetătorilor cât şi angajatorilor şi constituie un reper pentru politica UE privind cercetarea [6].

Prin Comunicatul de la Londra din 2007 se propune o corelare mai bună între EHEA şi ERA, se apreciază menţinerea diversităţii programelor doctorale şi evitarea suprareglementării, se accentuează nevoia de a îmbunătăţi statusul, finanţarea şi oportunităţile de carieră ale tânărului cercetător[8]. Instituţiile de Învăţământ superior sunt invitate să dezvolte strategii şi politici educaţionale care să includă în mod explicit programele doctorale. Se lansează de asemenea şi ideea Registrului European al Asigurării Calităţii pentru Învăţământul Superior. Registrul, lansat în martie 2008, contribuie la o mai mare transparenţă a mecanismelor de asigurare a calităţii contribuind la creşterea încrederii în învăţământul superior european şi contribuind la creşterea mobilităţii internaţionale.

Prin Comunicatul de la Leuven din 2009 s-a pus accent pe necesitatea de a promova, prin intermediul educaţiei, inovaţia şi creativitatea în societate. S-a menţionat necesitatea creşterii numărului absolvenţilor cu competenţe de cercetare, programele doctorale urmând să producă cercetare de înaltă calitate, să fie complementate de programe interdisciplinare şi inter sectoriale, iar autorităţile publice şi instituţiile de învăţământ superior să ofere posibilităţi de carieră academică şi de cercetare mai atractive[8]. În anul 2010, EUA a publicat ***Recomandările Salzburg II*** [14], care confirmă validitatea celor 10 principii şi le dezvoltă în 3 direcţii:

- Natura specifică a studiilor de doctorat,
- Factorii şi practicile care determină succesul programelor de doctorat (cum ar fi recrutarea, admiterea şi statutul doctoranzilor sau organizarea supervizării);
- Principalele obstacole şi probleme aferente educaţiei doctorale.

În raportul Comisiei Europene din 27 iunie 2011 dedicat doctoratului din Europa [13]se propune o abordare comună pentru a se asigura că următoarea generaţie de deţinători de grade ştiinţifice poate contribui în mod activ la Uniunea Inovării. Aceasta ar putea include următoarele *recomandări pentru studiile de doctorat*:

- a asigura o anumită masă critică;
- a include formarea competenţelor transferabile;
- să respecte principiile Cartei Europene a Cercetătorului şi a Codului respectiv;
- să conducă doctoranzii de a dobândi capacitatea de a trece peste hotarele disciplinelor ştiinţifice;
- să încurajeze doctoranzii să-şi petreacă timp de cercetare în străinătate;
- să încurajeze doctoranzii să-şi petreacă timp de cercetare în industrie sau alte sectoare relevante private / publice.

În Comunicatul de la Bucureşti din 2012 se pune un accent deosebit pe asigurarea calităţii, întărirea mobilităţii, deschiderea internaţională şi alte aspecte care ar îmbunătăţi şi procesul de studii doctorale [4].

În 2015 a avut loc a 9-a Conferinţă ministerială europeană în domeniul învăţământului superior, rezultatul căreia este stabilirea, prin *Comunicatul de la Yerevan*, a 4 priorităţi pentru următorii ani [17]:

1) a îmbunătăţi calitatea învăţării şi predării;
2) a creşte nivelul de angajare a absolvenţilor;
3) a face sistemul mai incluziv;
4) a implementa reforme structurale convenite.

Chiar dacă comunicatul nu face nicio referinţă specială la studiile doctorale, multe din angajamentele asumate în document au importanţă pentru ciclul III – promovarea mobilităţii şi a portabilităţii granturilor, asigurarea cu competenţe necesare angajării în

câmpul muncii, urmărirea carierelor după absolvire, asigurarea recunoaşterii reciproce a calificărilor ş.a.

Consiliul pentru Educaţie Doctorală a Asociaţiei Europene a Universităţilor (EUA-CDE) a publicat, în 2016, un nou set de recomandări denumit de dezvoltare a studiilor doctorale în contextul principiilor Salzburg [16]. Aceste recomandări se bazează pe o consultare largă, în care au fost implicate peste 200 de universități din 39 de țări. Documentul prevede linii directoare pentru implementarea strategică a reformelor în educația doctorală, bazându-se pe Principiile și Recomandările Salzburg, dar, de asemenea, luând în consideraţie noile provocări cu care se confruntă universitățile din Europa.

În ultimele decenii, universitățile europene au reformat şi şi-au asumat responsabilitatea instituțională pentru calitatea educației doctorale. Conceptul educației doctorale structurate și școlile doctorale au fost introduse pe scară largă. A venit timpul de a reflecta asupra a ceea ce s-a realizat până în prezent și a evalua dacă universitățile sunt adecvate scopului în termeni de dimensiuni şi atribuții, precum și dacă activitățile lor sunt "largi, sistematice și favorabile incluziunii", în opoziţie cu acţiunile limitate, ad-hoc și exclusive. Dacă nu, universităţile ar putea să nu fie în măsură să facă față noilor provocări și să realizeze întregul potențial al Principiilor și Recomandărilor Salzburg.

Documentul argumentează că reforma educației doctorale ar trebui să continue și include recomandări pentru a face structurile mai coerente. El mai analizează provocările ce ţin de etică, digitalizare şi globalizare, care au câștigat în importanță și ar avea nevoie de o atenție deosebită în cadrul noilor reforme [16].

Comunicatul de la Paris din 2020 prevede noi măsuri pentru dezvoltarea Spațiului European al învățământului superior în perioada 2018-2020. Printre cele 3 angajamente cruciale pe care se vor axa statele europene pentru consolidarea și susținerea calității și cooperării se regăsesc un sistem cu trei cicluri compatibil cu cadrul general al calificărilor din învățământul superior european, respectarea Convenției de recunoaștere de la Lisabona și asigurarea calității în conformitate cu standardele și orientările pentru asigurarea calității în Spațiul european al învățământului superior [11], toate cu impact asupra dezvoltării studiilor doctorale

Evoluţia parcursă de doctorat ca ciclul al 3-lea al învăţământului superior din Europa se reflectă nu doar în comunicatele şi deciziile oficiale menţionate mai sus. Aceste comunicate se bazează pe un şir de rapoarte analitice, date ale sondajelor, evaluări ale acţiunilor de reformare a doctoratului şi alte materiale extrem de utile pentru oricine doreşte să contribuie la structurarea şi dezvoltarea doctoratului pe principii europene [5; 9; 10]. Chiar dacă nu avem mult timp de când reformăm doctoratul, avem la dispoziţie toată experienţa europeană şi nu ne rămâne decât să aplicăm cu bună știință principiile şi mecanismele care s-au dovedit a fi utile şi sustenabile.

Aspecte ale studiilor doctorale discutate la nivel european

Procesele de globalizare se manifestă pe larg în cercetare şi învăţământ şi, în consecinţă în doctorat, care este interfaţa celor două domenii. De aceea impactul acestora asupra doctoratului constituie un subiect important al discuțiilor la nivel internațional. Posibilităţile de comunicare au favorizat dezvoltarea colaborării la nivel mondial într-un mod în care nu a fost posibil anterior. Pe de altă parte, multe din provocările ştiinţifice nu pot fi rezolvate într-un cadru naţional. Termenul de societate a cunoaşterii este pe larg acceptat în întreaga lume, indiferent de nivelul de dezvoltare economică şi socială, iar investiţiile în educaţie şi cercetare sunt considerate absolut necesare în găsirea soluţiilor pentru problemele locale şi globale. Drept consecinţă, numărul persoanelor care au obţinut titluri ştiinţifice a crescut puternic în ul-

timii ani pe toate continentele (din păcate nu şi în Republica Moldova), universităţile sunt tot mai mult orientate spre cooperarea internaţională, instituţiile cu activităţi de cercetare din numeroase ţări dezvoltă reţele de alianţe, programe comune şi filiale externe, detaşându-se într-un fel de sistemele şi priorităţile naţionale şi angajându-se într-o competiţie globală pentru talente şi resurse.

Aceste tendinţe comportă atât oportunităţi, cât şi riscuri majore. Fără îndoială că aceste procese contribuie la extinderea frontierelor cercetării. Dacă însă cei mai importanţi cercetători vor fi concentraţi în anumite instituţii, situaţia respectivă ar putea restrânge comunitatea ştiinţifică competitivă la un număr redus de organizaţii, amplasate într-un număr limitat de regiuni. În aşa caz riscul pentru dezvoltarea ţărilor care nu fac parte din aceste regiuni şi pentru dezvoltarea talentelor în toată lumea este evident. Există, de asemenea, riscul ca să fie investigate doar problemele relevante pentru grupurile de cercetare din regiunile dezvoltate şi ignorarea necesităţilor celorlalte regiuni.

Experții Consiliului EUA pentru Educaţie Doctorală consideră că următoarele principii ar trebui să fie respectate pentru a face faţă provocărilor şi riscurilor ce decurg din procesele de globalizare:

1) calitatea înaltă a cercetărilor este cheia succesului pentru o comunitate ştiinţifică prosperă la nivel mondial şi esenţială pentru educaţia doctorală. Universităţile trebuie să asigure dezvoltarea capacităţilor lor de cercetare prin investiţii în capacităţile proprii, infrastructură, colaborări şi concentrarea acestora pentru a atinge masa critică de cercetare necesară asigurării educaţiei doctorale;

2) cercetarea va fi cu adevărat globală doar dacă incluziunea şi accesul sunt considerate priorităţi. Universităţile ar trebui să se angajeze într-o gamă largă de colaborări cu parteneri diferiţi în efortul de a asigura cea mai largă participare a candidaţilor la doctorat din instituţii în diferite părţi ale lumii;

3) pentru a asigura calitatea cercetării, incluziunea şi accesul, universităţile trebuie să se angajeze în colaborări pentru soluţionarea atât a nevoilor globale, cât şi a celor locale. Astfel de colaborări ar trebui să prevadă un angajament puternic din partea tuturor partenerilor, inclusiv a administraţiilor instituţiile individuale şi a utilizatorilor finali locali ai rezultatelor cercetării;

4) colaborările necesită o înţelegere comună a principiilor fundamentale, cum ar fi etica de cercetare, calitate în formarea cercetătorilor şi buna guvernare instituţională. Ele ar fi facilitate de practici comune şi de coordonare din partea părţilor implicate în asigurarea calităţii şi finanţării studiilor doctorale [15].

Un alt subiect mult discutat la nivel internațional se referă la ***ce este mai important în doctorat: teza sau candidatul?***

Opiniile privind rezultatul prioritar al studiilor doctorale s-au schimbat semnificativ în ultimii ani în lume. Chiar dacă titlul ştiinţific este conferit în continuare în urma prezentării unei cercetări riguroase, sub formă de teză, drept rezultat principal al studiilor doctorale este recunoscut absolventul de doctorat – o persoană care a dobândit anumite competenţe şi mod de gândire ca urmare a învăţării prin cercetare. Deoarece doar o mică parte din deţinătorii de titluri ştiinţifice urmează o carieră tradiţională în cercetare, devin relevante competenţele obţinute în procesul de soluţionare a problemelor intelectuale şi practice ale proiectului de cercetare: creativitatea, calităţile de lider, rigoarea şi capacitatea de a face faţă diferitor tipuri de provocări. Cu toate acestea, teza rămâne dovada unui proiect de cercetare de succes şi o reflectare a capacităţilor de cercetător al deţinătorului gradului. Ea poate avea diferite forme (monografie sau o serie de lucrări), dar trebuie să fie o contribuţie originală şi, eventual, să ducă la inovare în toate sectoarele societăţii.

Pornind de la aceste constatări, experţii dezbat şi încearcă să răspundă la astfel de întrebări ca: Ce se

înțelege prin gândire de cercetător? Ce valoare aduc societăţii absolvenţii de doctorat? Ce formă trebuie să aibă teza şi limbajul acesteia? Cum trebuie să aibă loc susţinerea tezei? Cum putem aprecia dacă un candidat la doctorat a atins gândirea de cercetător? Cum stabilim că acesta a adus o contribuţie originală şi inovatoare la cunoaşterea umană? Una din cele mai importante platforme aceste dezbateri este Consiliul EUA pentru Educaţie Doctorală, care îşi propune să contribuie la dezvoltarea, promovarea şi îmbunătăţirea educaţiei doctorale şi a formării în domeniul cercetării în Europa, prin organizarea de conferinţe, seminare de formare şi alte evenimente pe teme de interes pentru membrii săi, cercetări şi analize, furnizarea de informaţii şi diseminarea de bune practici, care vizează îmbunătăţirea procesului de supervizare, structurarea programelor doctorale, cariera cercetătorilor, mobilitatea şi colaborarea internaţională şi intersectorială în educaţia doctorală, sprijinirea traseului individual al doctoranzilor, programele doctorale interdisciplinare ș.a. În continuare, sintetizăm unele din ideile mai importante expuse în cadrul acestei platforme referitor la finalitatea studiilor doctorale [12].

Rezultatele studiilor doctorale pot fi privite în termeni de satisfacţie generală, bunăstare, finalizare cu succes, eficacitate înaltă de cercetare, publicaţii, perspective de carieră ş.a. Studiile arată că satisfacţia generală a doctoranzilor de la procesul de cercetare afectează pozitiv susţinerea cu succes a tezei, iar cel mai important factor pentru obţinerea satisfacţiei este supervizarea calificată. Totodată cel mai de încredere prezicător al finalizării cu succes a studiilor este disciplina. Experienţa arată că doctoranzii în ştiinţe şi medicină au mai multe şanse de a finaliza tezele decât cei din ştiinţele umanistice şi sociale.

Dar rămâne teza de doctorat o bază solidă pentru evaluarea competenţelor în condiţiile când tot mai mulţi deţinători de grade se angajează în afara academiei? Răspunsul rămâne încă pozitiv dacă se apreciază obținerea abilităților analitice și sintetice, calităţilor de conducere, creativitatea şi originalitatea, orientarea internaţională şi integritatea. Evaluarea competenţelor prin intermediul tezei şi a susţinerii orale este validă dacă se îndeplinesc două condiţii:

1) Contribuție decisivă a doctorandului în rezultatele prezentate. Aceasta înseamnă ca el să aibă rolul decisiv în redactarea tezei şi să fie suficient implicat în planificarea activităţilor de cercetare din cadrul tezei (inclusiv la stabilirea tematicii acesteia). Ultima necesitate reiese din faptul că deseori conducătorul ştiinţific stabileşte designul cercetării reieşind din interesele ştiinţifice proprii.

2) Examinatori competenţi şi independenţi. Este important de evitat conflictele de interese şi de respectat standardele internaţionale, inclusiv prin implicarea experţilor de peste hotare şi redactarea tezelor în engleză.

Totodată, considerăm necesar de avut în vedere trei aspecte importante în procesul de evaluare a tezelor:

1) *Clasificarea tezelor*. Există diferite opţiuni pentru evaluare – de la lipsa diferenţierii tezelor susţinute la acordarea a 3-6 calificative. Discuţiile care au avut loc s-au axat pe întrebările dacă standardele de calitate pot fi făcute obiective şi dacă calificativul acordat reflectă nivelul gândirii de cercetător şi se corelează cu cariera ulterioară a absolventului. Exemplele aduse demonstrează că absolvenţii cu calificativul *Cum laude* rămân pentru o perioada mai lungă în cercetare, iar bune practici sunt standardele de calitate transparente şi efectuarea unor interviuri cu conducătorii de doctorat în procesul de acordare a calificativelor.

2) *Rolul susţinerii publice.* Se apreciază că în multe ţări susţinerea publică (*viva*) este un „ritual" şi decizia nu poate fi decât pozitivă. Cu toate acestea procedura este importantă în sine deoarece demonstrează alte abilităţi ale doctorandului decât cele din

teză: cunoaşterea tematicii de cercetare şi abilităţi intelectuale şi de comunicare.

3) *Evaluarea competențelor interdisciplinare, profesionale şi a cunoştinţelor profunde dobândite.* O întrebare esenţială este cum pot fi evaluate aceste competenţe, care se obţin din studierea literaturi, participare la cursuri, ateliere şi conferinţe, prezentări, predare şi cercetare. Se consideră drept o idee bună de a anexa la sfârşitul tezei lista cursurilor frecventate şi altor activităţi, CV-ul doctorandului şi lista publicaţiilor.

În unele ţări, există şi o tendință difuză de a trece la acordarea titlului ştiinţific de la formatul tradițional al tezei la o colecţie de articole, cerinţele pentru care variază după discipline și instituții. Această tendință este dictată de modificările în cultura de evaluare, influenţată tot mai mult de cuantificarea producției științifice şi utilizarea indicatorilor bibliometrici. Există o presiune concurenţială asupra publicaţiilor în era digitală determinată de apariţia unor modalităţi de comunicare rapide şi concise, deşi oamenii de știință sunt conștienți de faptul că gândirea, creativitatea şi inovarea necesită mai mult decât implicarea şi contribuţia în reţelele de comunicare. Un caz interesant ce ţine de formatul tezei este cel practicat în cadrul Programului doctoral comun european/internaţional în domeniul reprezentărilor sociale şi comunicare, care funcţionează încă din 1993. Teza se publică în două formate: „raport complet”, sub formă de carte, care are de obicei între 250 şi 480 pagini, şi „versiunea scurtă” a tezei, sub formă de articol, lungimea căruia trebuie să corespundă standardelor unei reviste internaţionale în domeniu. Această ultimă versiune trebuie să fie evaluată de către Consiliul Internaţional de Evaluare (Juriul final), pentru a fi gata să fie trimisă la reviste internaţionale şi acceptată de către recenzenţi calificaţi.

Pe larg este dezbătut în lume și ***conceptul originalităţii în doctorat***. Sunt propuse un set de criterii pentru stabilirea unor aspecte specifice:

- originalităţii și / sau contribuției la cunoaștere;
- nivelului academic și a rigorii intelectuale;
- calităţii datelor și a analizei lor;
- abordării metodologice;
- cunoașterii și înțelegerii (propriei cercetări şi a domeniului de studiu);
- publicării și „publicabilităţii” rezultatelor;
- capacităţii candidatului de a analiza critic propria activitate şi de a-şi apăra poziţia;
- calităţii tezei și dreptului de proprietate asupra lucrării.

Această abordare şi setul argumentat de criterii sugerează că, pentru a stabili calitatea doctoratului, nu este suficient de utilizat formulare de evaluare ce se referă doar la teză, ci este necesar de elaborat fişe prin care s-ar aprecia integral rezultatele obţinute în cadrul doctoratului.

Un rezultat tot mai apreciat al studiilor doctorale este obținerea unor competențe de lucru interdisciplinare și multidisciplinare. Se apreciază că aceste competenţe oferă mai multe oportunităţi de finanţare, de angajare şi de colaborare pe viitor.

Asigurarea calității rezultatelor doctoratului reprezintă şi o modalitate de a promova integritatea cercetării. În majoritatea universităţilor europene sunt aprobate coduri de bune practici în cercetare care se aplică şi doctoranzilor. Factorii de decizie din universităţile europene consideră că sunt responsabili pentru formarea unei noi generaţii de oameni de ştiinţă integri, astfel îmbunătățind încrederea societăţii în știință.

Concluzii

Doctoratul nu este un simplu ciclu de învățământ, ci o îmbinare a învățământului cu cercetarea, ultima având o importanță deosebită. Totodată, absolvenții studiilor doctorale nu mai urmează, ca înainte, doar o carieră în cercetare, deoarece devin foarte căutați în alte activități umane, datorită competenţelor obţinute în procesul de soluţionare a problemelor intelectuale

şi practice ale proiectului de cercetare: creativitatea, calitatea de lider, rigoarea şi capacitatea de a face faţă diferitor tipuri de provocări. În acest sens, este foarte important ca și în Republica Moldova doctoratul să fie privit ca soluție în dezvoltarea economiei și societății, să fie dezvoltate politici și mecanisme care să răspundă la întrebările:

- Cum să atragem în studiile doctorale tinerii talentați?
- Ce am putea face ca să stimulăm mai mult obținerea competențelor și nu doar a unor rezultate științifice?
- Cum am putea crește internaționalizarea studiilor doctorale?
- Ce metode şi indicatori noi am putea utiliza ca să diminuăm formalismul procesului, să eliminăm fraudele ştiinţifice şi să stimulăm creativitatea, gândirea de cercetător şi excelenţa în studiile doctorale?

In final, ținem să mentionam că activitatea de doctorat reprezintă un element cheie în dezvoltarea Uniunii Europene, determinat de faptul că acest ciclu al învăţământului superior reprezintă o sursă primară de noi cunoştinţe, care sunt cruciale pentru dezvoltarea unei societăţi prospere şi dezvoltate.

Referințe bibliografice

1. *Bergen* Communiqué: *Achieving* the *Goals. Communique* of the *Conference* of *European Ministers Responsible* for *Higher Education*, *Bergen*, *19-20 May 2005.* Disponibil: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/2005_Bergen_Communique_english_580520.pdf (accesat - 26.04.2020)

2. *Berlin Communiqué: Realising the European Higher Education Area*. Communiqué of the Conference of Ministers Responsible for Higher Education in Berlin on 19 September 2003. Disponibil: https://enqa.eu/wp-content/uploads/2013/03/BerlinCommunique1.pdf (accesat - 26.04.2020)

3. *Bologna Seminar on 'Doctoral Programmes for the European Knowledge Society*', Salzburg, 3-5 February 2005. Conclusions and Recommendations. Disponibil: http://www.eua.be/Libraries/cde-website/Salzburg_Conclusions.pdf?sfvrsn=0 (accesat - 26.04.2020)

4. *Bucharest Communiqué: Making the Most of Our Potential: Consolidating the European Higher Education Area.* Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, 26-27 April 2012. Disponibil: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/Bucharest_Communique_2012_610673.pdf (accesat - 26.04.2020)

5. *Doctoral education in Europe today: approaches and institutional structures***.** European University Association, 2019. Disponibil: https://eua-cde.org/downloads/publications/online%20eua%20cde%20survey%2016.01.2019.pdf (accesat - 26.04.2020)

6. *European Charter for Researchers and a Code of Conduct for the Recruitment of Researchers*. European Commission. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2005. Disponibil: https://cdn2.euraxess.org/sites/default/files/brochures/am509774cee_en_e4.pdf (accesat - 26.04.2020)

7. *Leuven/Louvain-la-Neuve Communiqué: The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade*. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvainla-Neuve, 28-29 April 2009. Disponibil: http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/2009_Leuven_Louvain-la-Neuve/06/1/Leuven_Louvain-la-Neuve_Communique_April_2009_595061.pdf (accesat - 26.04.2020)

8. *London* Communiqué: Towards the European Higher Education Area: responding to challenges in a globalised world. *Communique* of the *Conference* of *European Ministers Responsible* for *Higher Education, London, 18 May 2007.* Disponibil: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/2007_London_Communique_English_588697.pdf (accesat - 26.04.2020)

9. *Maintaining a quality culture in doctoral education: At research-intensive universities*. LERU, 2016. Disponibil: https://www.leru.org/publications/maintaining-a-quality-culture-in-doctoral-education-at-research-intensive-universities (accesat - 26.04.2020)

10. MONTUORI, A., DONNELLY, G. *Creative*

Inquiry and Scholarship: Applications and Implications in a Doctoral Degree. // In: The Journal of Global Education, 2013, 69:1, 1-19 http://dx.doi.org/10.1080/02604027.2013.748575

11. *Paris Communiqué*. Communiqué of the the EHEA Ministerial Conference in Paris, 24-25 May 2015. Disponibil: http://ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/EHEAParis2018_Communique_final_952771.pdf (accesat - 26.04.2020)

12. *Rapoarte și publicații ale EUA-CDE*. European University Association, 2020. Disponibil: https://eua-cde.org/reports-publications.html (accesat - 26.04.2020)

13. *Report of Mapping Exercise on Doctoral Training in Europe "Towards a common approach"*. European Commission, 27 June 2011. Disponibil: https://sisu.ut.ee/sites/default/files/doktorikool.humanitaarteadused/files/report_of_mapping_exercise_on_doctoral_training_in_europe.pdf (accesat - 26.04.2020)

14. *Salzburg II – Recommendations European universities' achievements since 2005 in implementing the Salzburg Principles*. European University Association, 2010. Disponibil: https://eua.eu/resources/publications/615:salzburg-ii-%E2%80%93-recommendations.html (accesat - 26.04.2020)

15. *Statement of the Global Strategic Forum for Doctoral Education*. European University Association, 2013. Disponibil: https://eua.eu/Libraries/cde-website/Final-Global_Strategic_Forum_2013_statement.pdf?sfvrsn=0 (accesat - 15.04.2015)

16. *Taking Salzburg Forward – Implementation and New Challenges*. European University Association, 2016. Disponibil: https://www.eua-cde.org/downloads/publications/2016_euacde_doctoral-salzburg-implementation-new-challenges.pdf (accesat - 26.04.2020)

17. *Yerevan Communiqué*. Communiqué of the EHEA Ministerial Conference in Yerevan, 14-15 May 2015. Disponibil:http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/2015_Yerevan/70/7/YerevanCommuniqueFinal_613707.pdf (accesat - 26.04.2020)

CZU 37.091(478)
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2021.4(95).08

SISTEMUL DE CALITATE AL MANAGEMENTULUI EDUCAȚIONAL PREUNIVERSITAR DIN REPUBLICA MOLDOVA: APRECIERI ȘI PERSPECTIVE

Diana DUCA
Doctorandă, Școala Doctorală în Științe Economice și Ecologie,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *dianaduca79@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0003-3407-2291

Prezentul articol conține o analiză în domeniul managementului educațional preuniversitar, în special a direcțiilor strategice, a priorităților și a modalităților de dezvoltare, prin care se conturează sistemul de calitate al managementului educațional preuniversitar din Republica Moldova. Necesitatea analizei se impune de perioada de independență de 30 de ani, în care educația a trecut mereu prin reforme, unele „mai bune”, altele „mai rele”, toate fiind implementate în scopul de a îmbunătăți viața tuturor actorilor educaționali: elevi, părinți, cadre didactice și manageriale, etc. În studiul nostru, ne propunem să răspundem la întrebarea: Care sunt acei piloni, ce au stat, de-a lungul timpului, la baza educației și rămân cu rol de punte spre o educație de viitor? Or, determinarea impactului rezultant în urma implementării acestor reforme este unul primordial în vederea asigurării calității în educație.

Cuvinte-cheie: *autoevaluare, evaluare, direcții strategice, leadership partajat, management educațional, sistem de calitate.*

QUALITY SYSTEM OF PRE-UNIVERSITY EDUCATIONAL MANAGEMENT IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: APPRECIATIONS AND PERSPECTIVES

This article contains an analysis in the field of pre-university educational management, especially the strategic directions, priorities and development modalities that outline the quality system of pre-university educational management in the Republic of Moldova. The need for analysis is imposed by the period of independence of 30 years, in which education has always undergone reforms, some „better” others, others more „bad”, all being implemented in order to improve the lives of all educational actors: students, parents, teachers and managers, etc. In our study, we aim to answer the question: What are those pillars, which over time have been the basis of education and remain as a bridge to a future education? However, determining the impact resulting from the implementation of these reforms is a key one in order to ensure quality in education.

Keywords: *self-evaluation, evaluation, strategic directions, shared leadership, educational management, quality system.*

SYSTÈME DE QUALITÉ DE GESTION DE L'ENSEIGNEMENT PRÉ-UNIVERSITAIRE EN RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA: APPRÉCIATIONS ET PERSPECTIVES

Cet article contient une analyse dans le domaine de la gestion de l'éducation pré-universitaire, en particulier les orientations stratégiques, les priorités et les modalités de développement qui décrivent le système de qualité de la gestion de l'éducation pré-universitaire en République de Moldavie. Le besoin d'analyse est imposé par la période d'indépendance

de 30 ans, au cours de laquelle l'éducation a toujours subi des réformes, certaines «meilleures»autres,d'autres plus «mauvaises», toutes mises en œuvre afin d'améliorer la vie de tous les acteurs de l'éducation: les étudiants, les parents, les enseignants et les gestionnaires, etc. Dans notre étude, nous cherchons à répondre à la question: Quels sont ces piliers qui, au fil du temps, ont été la base de l'éducation et restent un pont vers une éducation future? Cependant, déterminer l'impact résultant de la mise en œuvre de ces réformes est essentiel pour assurer la qualité de l'éducation.

Mots-clés: *auto-évaluation, évaluation, orientations stratégiques, leadership partagé, gestion pédagogique, système de qualité.*

СИСТЕМА КАЧЕСТВА МЕНЕДЖМЕНТА ДОУНИВЕРСИТЕТСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА: ОЦЕНКИ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Данная статья содержит анализ в области управления довузовским образованием, особенно стратегические направления, приоритеты и способы развития, которые определяют систему качества управления довузовским образованием в Республике Молдова. Необходимость анализа обусловлена 30-летним периодом независимости, на протяжение которого образование всегда претерпевало реформы, некоторые из которых были «лучше», некоторые более «неудачные», но все они были реализованы для улучшения жизни всех субъектов образования: студентов, родителей, учителей, менеджеров и т. д. В нашем исследовании, мы имели цель ответить на вопрос: Что это за столпы, которые, во времени, были опорой образования и остались мостом для будущего образования? Однако определение воздействия, полученного в результате реализации этих реформ, является ключевым для обеспечения качества образования.

Ключевые слова: *самооценка, оценка, стратегические направления, совместное лидерство, менеджмент образования, система качества.*

„O cultură corespunzătoare a evaluării, în care evaluatorul să nu fie privit ca un duşman, ci ca un „prieten critic”, este o condiție absolut necesară a implementării reale a sistemelor de calitate”.

Şerban Iosifescu, director ARACIP (România) în anii 2005-2020

Introducere

Termenul „calitate” presupune totalitatea însușirilor și laturilor esențiale în virtutea cărora un lucru este ceea ce este, deosebindu-se de celelalte lucruri. În acest context, sistemul de calitate al managementului educațional preuniversitar din Republica Moldova, „ar fi” un sistem cu un rol decisiv în prezentarea tabloului general al educației în ce privește progresul și argumentarea necesității schimbării, actualizării sau îmbunătățirii direcțiilor de dezvoltare pe termen mediu și lung. Așadar, să analizăm premisele principale care stau la baza acestui sistem de calitate:

Direcții prioritare ale educației vizate în actele normative

Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2014 – 2020 „Educația-2020” a fost aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 944 din 14.11.2014, în vederea soluționării principalelor probleme din educație, astfel încât sistemul educațional să devină principalul factor de progres economic și social al țării. După cum stabilește Strategia, acest scop

urma a fi atins prin realizarea a 7 direcţii strategice:

1. Sporirea accesului și a gradului de participare la educație și formare profesională pe parcursul întregii vieți.

2. Asigurarea relevanței studiilor pentru viață, cetățenie activă și succes în carieră.

3. Integrarea eficientă a tehnologiilor informaționale și de comunicare (TIC) în educație.

4. Dezvoltarea, sprijinirea și motivarea cadrelor didactice pentru asigurarea educației de calitate.

5. Proiectarea și instituționalizarea unui sistem eficient de evaluare, monitorizare și de asigurare a calității în educație.

6. Îmbunătățirea managementului resurselor în educație.

7. Asigurarea coeziunii sociale pentru oferirea unei educații de calitate [6, p. 40-52].

În conformitate cu această strategie „Educația-2020", *Planul de acţiuni consolidat al Guvernului pentru anii 2016-2018* a inclus următoarele acțiuni:

1. Evaluarea şi acreditarea instituţiilor de învăţământ general.

2. Elaborarea şi publicarea fişelor şcolii pentru toate instituţiile de învăţământ general.

3. Publicarea bugetelor tuturor instituţiilor de învăţământ general [2, p. 5; 8].

Politicile educationale ale Ministerului Educației și Cercetării (MEC) al Republicii Moldova cuprind orientările strategice ce vizează domeniul educaţiei şi formării profesionale, racordate la tendinţele naţionale şi internaţionale moderne de dezvoltare social-economică, care să asigure egalitatea de şanse tuturor cetăţenilor ei, fără discriminare. Prin finalitatea cu succes a studiilor, care va continua toată viaţa prin cursuri de formare continuă în fiecare domeniu de activitate, fiecare cetăţean trebuie să aibă șansa de a-şi valorifica propriul potenţial, participând prin dezvoltarea personală şi profesională la dezvoltarea economiei naţionale, facand-o competitivă în contextul fenomenului de globalizare, la a cărui construcţie asistăm.

Procesul de elaborare a *Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2030"* a demarat în conformitate cu Planul de acțiuni pe anii 2016-2018 pentru implementarea Strategiei privind reforma administrației publice pentru anii 2016-2020 și în scopul optimizării și operaționalizării unui sistem de planificare strategică riguros. Prioritar, Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2030", urma să se axeze pe Agenda de Dezvoltare Durabilă 2030 și prevederile Acordului de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană [5, p. 5].

Considerând educaţia, cercetarea şi cultura ca factori strategici ai dezvoltării, Programul de Guvernare privind învăţământul preuniversitar precizează faptul că investiţia în educaţie şi în formarea oamenilor este cea mai rentabilă pe termen lung. Calitatea educaţiei influentează major atât viaţa persoanei cât si viaţa societăţii în ansamblu.

Codul Educaţiei asigură cadrul juridic pentru realizarea obiectivelor reformei învăţământului preuniversitar, care vizează, in esenţă:

a) satisfacerea cerinţelor educaţionale ale individului şi societăţii;

b) formarea potenţialului uman pentru a asigura dezvoltarea durabilă a ţării, calitatea vieţii şi bunăstarea poporului;

c) dezvoltarea culturii naţionale;

d) formarea pe tot parcursul vieţii.

O provocare, este dimensiunea europeană a educaţiei, care implică sarcini didactice ce vizează dezvoltarea spirituală, morală şi culturală a elevilor şi pregatirea lor pentru oportunităţile, responsabilităţile şi experienţele vieţii ca cetăţean european care a învăţat să coopereze, să comunice, să participe, să acţioneze, să respecte drepturile şi libertăţile omului, pluralismul şi statul de drept, să abordeze intercultural diversitatea într-o uniune de civilizaţii.

În contextul actual, în care se fac eforturi susţi-

nute pentru compatibilizarea învăţământului din Republica Moldova cu cel european, documentele de politică educaţională prevăd acţiuni specifice menite să asigure:

a) dreptul fundamental la educaţie, indispensabil pentru exercitarea celorlalte drepturi ale omului;

b) mecanismul de bază de formare şi dezvoltare a capitalului uman;

c) realizarea idealului şi a obiectivelor educaţionale, formarea conştiinţei şi identităţii naţionale, promovarea valorilor general-umane şi a aspiraţiilor de integrare europeană ale societăţii.

Autonomie, politică proprie și comunitate locală

Descentralizarea sistemului de invăţamânt, ca prioritate a reformei educaţionale, implică transferul autorităţii decizionale şi a răspunderii publice de la nivel central la nivel local şi /sau al unităţii şcolare. În acelaşi timp, descentralizarea implică şi creşterea influenţei comunităţii locale asupra unităţii şcolare. Instituţia şcolară se aflã în slujba elevilor şi a comunităţii locale, astfel că elaborarea ofertei curriculare este dependentă de nevoia şi cererea educaţională exprimată de comunitate. În acest mod se creează o strânsă interdependenţă între şcoală şi comunitatea locală, atît în ceea ce priveşte opţiunile educaţionale strategice cât şi resursele materiale şi umane care pot fi atrase către activitatea educaţională.

Având în vedere descentralizarea sistemului de învăţământ, şcoala işi dobîndeşte o largă autonomie, având sarcina de a-şi concepe o politică proprie în domeniile curricular, financiar şi al resurselor umane.

Prin aceste premise, managementul unităţii de învăţământ devine deosebit de important, înlesnind trecerea de la simpla gestionare şi monitorizare a procesului educaţional la definirea propriei identităţi a unităţii şcolare, realizând şi promovând oferta educaţională şi prezentând atractivitate şi necesitate pentru comunitatea locală, prin intermediul proiectului instituţional.

Având o valoare strategică, proiectul instituţional al unităţii de învăţământ este conceput pentru o perioadă de 5 ani. Prin el sunt definite concepţii şi orizonturi clare pentru activitatea instituţiei, inclusiv priorităţile în alocarea resurselor.

Proiectul instituţional al unităţii şcolare are două componente:

- ✓ componenta strategică (misiunea, ţintele şi opţiunile strategice ale unităţii şcolare);
- ✓ componenta operaţională (programele şi activităţile concrete prin care se ating ţintele şi se realizează misiunea propusă).

Ambele componente ating toate domeniile funcţionale: curriculum, resurse materiale, financiare, umane, relaţii cu comunitatea.

Obiective posibile ale unui Proiect instituţional bine gândit:

- analiza şi diagnoza activităţii manageriale si educaţionale dezvoltarea şi perfecţionarea unui circuit informaţional eficient;
- dezvoltarea mediului şcolar într-un mediu educaţional prietenos;
- asigurarea educaţiei de bază;
- creşterea calităţii în domeniul educaţiei şi diversificarea serviciilor educaţionale;
- compatibilizarea sistemului educativ naţional cu sistemele europene de educaţie;
- dezvoltarea formării profesionale a personalului;
- promovarea unui nou tip de parteneriat social.

Proiectul instituţional mai poate conține diferite Planuri operationale și un Program de muncă al comisiei de asigurare a calităţii.

Autoevaluare și leadership partajat

Un rol aparte, foarte important în managementul şcolar îl deține autoevaluarea. În opinia noastră, punctele forte ale autoevaluării sunt:

- identificarea ariilor problematice;

- trasarea și implementarea măsurilor de îmbunătățire.

Rezultatele autoevaluării trebuie comparate an de an, identificând performanțele, dar și prioritizând obiectivele.

Totodată, educația, la fel ca orice alt domeniu al vieții, are nevoie de lideri, adică de persoane, care sunt în stare să creeze o viziune asupra dezvoltării, cu care să îi molipsească și pe alții, care pot stabili obiective călăuzindu-i pe alții cu pricepere în atingerea lor, care sunt ghizi și conducători. Ce fel de persoane ar trebui să fie acestea? Ce trăsături și abilități ar trebui să aibă, prin ce atitudini și ce experiență ar trebui să se distingă? Ne naștem lideri sau învățăm să jucăm acest rol? La aceste întrebări se străduiesc să răspundă atât cei care analizează procesele sociale, cât și managerii.

O întrebare asemănătoare a fost folosită în studiile lor de către James M. Kouzes și Barry Z. Posner. Ea sună astfel: Care sunt calitățile pe care le cauți la persoana pe care ești dispus/-ă să o alegi ca lider? 75 de mii de persoane din întreaga lume au participat la acest studiu. Respondenții au fost nevoiți să aleagă 7 dintre cele 20 de calități propuse de cercetători. S-a dovedit că 4 din aceste trăsături au obținut întotdeauna peste 60% din totalul de voturi. Aceste trăsături au fost: *onestitatea, perspectiva largă, abilitatea de a-i inspira pe alții, competența* [11, p. 37].

Pe lângă competențele universale amintite mai sus, importante sunt și acelea care sunt legate în mod direct cu sfera în care acționează liderul educațional, adică învățământul și tot ceea ce îl influențează. Nu ne referim aici numai la cunoașterea tendințelor și schimbărilor globale din învățământ, a politicii educaționale și legilor care reglementează activitățile educaționale, ci și la cunoașterea condițiilor socio-politice și economice. Adăugăm și competențele legate în mod direct de specializarea într-o aumită materie, adică de cunoașterea domeniului și abilitățile de predare necesare pentru conducerea eficientă și operativă a procesului de educare.

Cercetările efectuate asupra leadership-ului educațional dovedesc că liderii din școală au cel mai mare impact asupra elevilor nu în mod direct, ci prin influențarea altor adulți care lucrează zi de zi cu copiii și tinerii.

De aceea este important a sprijini nu doar dezvoltarea elevilor, dar și a altor persoane implicate în educație (învățătorilor, personalului non-didactic, autorităților publice locale, instituțiilor de control educațional, părinților), pentru a deveni profesioniste.

Andrew Hargreaves, profesor la Carroll School of Management din Boston College (SUA), consilier al primului-ministru și al ministrului educației din provincia Ontario, Canada, menționează: „Multe din calitățile liderilor sunt comune pentru diverse domenii – crearea în comun a viziunii sau indicarea politicii de acțiune, implicarea oamenilor în colaborare, perseverența în menținerea standardelor morale și profesionale ridicate; rezistență, ajutorare și curaj în confruntarea problemelor; cunoașterea și evaluarea corespunzătoare a co-lucrătorilor ș.a.m.d. Există însă trei elemente ale leadership-ului corespunzătoare numai educației. ***În primul rând***, liderii din învățământ slujesc tinerilor care nu sunt complet independenți și nu pot să se apere singuri față de lume. Este o mare responsabilitate. ***În al doilea rând***, munca într-o școală publică sau finanțată de stat, este un serviciu prestat pentru binele public. De aceea liderii educaționali trebuie să înțeleagă responsabilitatea lor morală pentru interesul public și binele comun, văzute în perspectiva mai largă a viitorului. Aceste două priorități diferențiază în mod semnificativ funcția de conducere din învățământ de aceeași funcție din afaceri sau sport. ***În al treilea rând***, liderii din școală trebuie să înțeleagă cât de exigentă și extenuantă este munca depusă de învățători și profesori" [14, p. 22].

Același autor, Andrew Hargreaves, în interviul

acordat revistei „Directorul Școlii. Revistă Lunară adresată Conducerii Personalului din Învățământ" accentuează că liderii educaționali eficienți trebuie:

1. Să pună în aplicare o viziune nouă, care să-i inspire pe alții;
2. Să-i ajute pe alții să se dezvolte și să-i sprijine pentru a putea percepe oportunitățile care apar în mediul aflat în continuă schimbare;
3. Să găsească răspunsurile la următoarele întrebări:

a. De ce și în ce domenii echipele conduse de ei acționează în mod neeficient și cum se poate combate acest lucru?

b. Care sunt punctele tari ale instituției și cum ar putea fi refolosite pentru a face față provocărilor viitorului? [14, p. 23].

Liderii educaționali sunt acele persoane ale căror eficacitate și eficiență depind în mare măsură de abilitatea de autogestionare. La baza acestei calități stă cunoașterea de sine, cunoașterea propriilor nevoi și posibilități, precum și capacitatea de stabilire a priorităților și de a le gestiona. „Liderii sunt acele persoane – după afirmațiile lui P. Drucker – care nu se pot supraveghea în mod strict și detaliat. Putem numai să le oferim ajutorul. Ei însă trebuie să-și ghideze singuri acțiunile, să tindă spre obținerea unor rezultate satisfăcătoare, să-și joace rolul important de aducere a propriei contribuții, adică de a fi eficienți" [9, p. 291].

Din partea liderilor se așteaptă ca ei să știe cum să privească și să analizeze mediul, precum și efectele acțiunilor întreprinse. Că vor ști să treacă cu ușurință de la stadiul de conștientizare a imperfecțiunilor la formularea și punerea în aplicare a strategiilor de recuperare și de evaluare obiectivă a acestora. „Eficiența nu este o calitate înnăscută – este un obicei, un sistem de practici și exerciții; se poate deci învăța și perfecționa, la fel ca majoritatea calităților legate de management".

Una din cele mai mari provocări pentru liderii educaționali moderni este, deci, necesitatea de a fi lideri pentru ei înșiși și de a-și perfecționa continuu competențele. Drucker a formulat o serie de recomandări pentru perfecționarea propriilor acțiuni. Consideră că deosebit de importantă este concentrarea asupra punctelor tari și perfecționarea calităților personale. Mult mai multă energie și mult mai mult efort trebuie depus pentru a ajunge de la incompetență la mediocritate, decât de la rezultatele excelente la perfecțiune. Însemnătatea perfecționării este subliniată și de Richard Boyatzis. Acesta afirmă că esența perfecționării abilităților de conducere este auto-dezvoltarea (self-directed learning). În procesul de auto-dezvoltare orientat pe schimbări permanente, oamenii:

- descoperă cine doresc să fie, cine sunt, care sunt punctele lor tari și slabe;
- își elaborează un plan de perfecționare care prevede măsuri pentru dezvoltarea punctelor tari și reducerea însemnătății punctelor slabe;
- implementează planul de perfecționare și construiesc relații care permit efectuarea de schimbări în domeniul dezvoltării.

Problemei eficienței profesionale i-au acordat multă atenție și economiștii James A.F. Stoner și Charles Wankel. Ei au elaborat o listă de factori care determină eficiența unei persoane cu funcție de conducere și care sunt prezentați în Tabelul 1.

Multitudinea de schimbări și provocări pe care ni le aduce lumea modernă împiedică exercitarea funcției de lider fără împărțirea ei cu alții. Leadership-ul partajat, împărțit, distribuțional (termeni care provin din englezescul Distributed Leadership) devine un atribut indisolubil al liderilor de astăzi. De aceea este deosebit de importantă abilitatea de distribuire a autorității, fără prea multe formalități, dând altora posibilitatea de a acționa. Această democratizare a procesului de conducere permite utilizarea potențialului existent în echipe și în același timp duce la creșterea satisfacției avute din acțiunile comune.

Tabelul 1. Factorii care determină eficiența unui lider

Factori	Observații
Personalitatea, cunoștința, aptitudinile de lider	Fiecare persoană preferă o anumită formă de a acționa, de a se comporta, și de aceea adesea educatorii aleg stilul în care se simt cel mai bine. Alegerea stilului de conducere este influențată și de experiențele anterioare și de cunoștințele cu privire la eficacitatea unui lider.
Așteptările și comportamentul superiorului	Stilul de conducere al superiorilor are o mare influență asupra alegerii stilului de către lider, întrucât intervine aici nu numai procesul de modelare, dar și nevoie de acceptare și de apreciere.
Trăsăturile, așteptările și comportamentul subalternilor	Este unul din cei mai importanți factori care determină alegerea stilului de conducere, întrucât tocmai acest comportament al. subalternilor determină în mare măsură eficiența unui lider.
Cerințe, sarcini	În funcție de specificul lucrării care trebuie efectuată, unele stiluri sunt mai mult sau mai puțin potrivite. De ex. stilul autoritar nu este deloc potrivit în cazul lucrărilor care necesită multă creativitate și ingeniozitate.
Cultura și regulile de funcționare a organizației	Cultura organizațională influențează atât așteptările subalternilor cât și comportamentul superiorilor. În cazul în care accentul se pune în principal pe rezultate, liderii vor avea tendința de a folosi mai multe proceduri de control decât în cazul în care, de ex. accentul s-ar pune pe sprijinirea dezvoltării angajaților.
Așteptările și comportamentul conlucrătorilor	Impactul comportamentului altor conducători (lideri) este și el unul însemnat. Pentru că se găsesc în situații asemănătoare, sunt de regulă un grup destul de coerent, cu modele de comportament similare.

Sursă: Stoner J.A.F., Wankel Ch., *Funcția de conducere,* PWE, Varșovia 1996 [14, p. 25].

„O condiție necesară pentru conducerea partajată (distribuțională) este percepția altora ca pe niște surse unice de cunoștință, experiență, înțelepciune, lucru care permite implicarea lor în crearea unei viziuni comune a școlii, realizarea ei în echipe și inițierea unor astfel de schimbări care să contribuie la ridicarea calității procesului de predare și învățare, precum și la progresul elevilor. Tocmai de aceea, în învățământ, putem avea mai mulți lideri, iar sarcinile de conducere se pot încredința nu doar persoanelor cărora li s-au atribuit funcții de conducere (director, director adjunct, șeful centrului de supraveghere post-școlară, șeful lucrărilor practice, etc.). Conform opiniei autorului Danuta Elsner, în virtutea ideii de conducere distribuțională, fiecare poate deveni un lider, chiar dacă ar fi responsabil numai cu dirijarea propriei activități, inclusiv elevii" [7, p. 106].

Danuta Elsner a formulat o serie de recomandări pentru liderii, care doresc să implementeze ideea de conducere distribuțională. Este importantă încuraja-

rea altora de a-și prezenta propria opinie, susținerea schimbărilor propuse de jos, crearea condițiilor prielnice pentru funcționarea tuturor membrilor instituției, grija pentru crearea relațiilor de parteneriat în cadrul echipei.

Așa cum am amintit mai devreme, majoritatea dintre manageri și teoreticieni este convinsă că putem învăța arta de a conduce, întrucât „liderii nu se nasc, ci se formează”. Prin urmare, este foarte importantă perfecționarea și cunoștința de sine. Caracterul social al rolului de conducător determină de asemenea tipul de competențe, deosebit de importante pentru orice lider. Efectele acțiunilor liderilor depind în mare măsură de modul în care acționează asupra altora. Liderii lucrează cu oameni și prin intermediul oamenilor.

Concluzii

În încheiere, putem cu promtitudine afirma, că toate actele normative de nivel superior conțin direcții de îmbunătățire a sistemului educațional (codul Educației, Planurile de acțiuni ale Guvernului pentru anii 2016-2018, 2019-2020, 2020-2023; Strategia națională de dezvoltare „Moldova -2020”, Proiectul Strategieu naționale de dezvoltare „Moldova -2030”), inclusiv cu referire la managementul resurselor umane și evaluarea în vederea asigurării calității în educație. Dar ***apare o problema pentru cercetare***: Oare, nu cumva, sub paravanul reformării, au fost stopate toate inițiativele care ar aduce sistemul educațional preuniversitar din Republica Moldova în albia sistemelor educaționale europene, care cu adevărat adeveresc/oglindesc indicatorii incluși în actele normative stipulate? De exemplu: scindarea ministerelor, eliminarea unor instituții cu rol major în asigurarea calității și/sau reorganizarea lor, care necesită timp și instruire și care, de altfel, sunt un lux pentru Republica Moldova.

Totodată, pentru viitorul apropiat, este necesar de aplicat o nouă abordare în ceea ce privește activitatea de îmbunătățire a calității educației, în sensul reorientării spre aspecte esențiale ca:

❖ responsabilizarea unităţilor de învăţământ privind rolul decisiv al autoevaluării;

❖ revizuirea unor standarde care oferă probabilitate înaltă de intervenție a unor situații în care, pe parcursul evaluării apar dificultăți în aprecieri și măsurare;

❖ simplificarea și debirocratizarea activității de evaluare internă și externă a calității educației;

❖ sprijinirea şcolilor în vederea eliminării caracterului formal al activităţilor de asigurare a calităţii;

❖ sancționarea surselor de prezentare/expunere a datelor false;

❖ implementarea sistemului de management al calității după modelul european.

Aceste aspecte vor da un nou suflu educației în Republica Moldova și cel puțin o speranță sau o încercare de a opri emigrarea familiilor cu copii spre țările europene, în vederea obținerii unui trai mai bun, ceea ce presupune inclusiv o educație de calitate.

Referințe bibliografice

1. Codul educaţiei al Republicii Moldova, nr.152 din 23.11.2014.
2. Planul de acțiuni consolidat al Guvernului pentru anii 2016-2018.
3. Planul de acțiuni al Guvernului pentru anii 2019-2020.
4. Planul de acțiuni al Guvernului pentru anii 2020-2023.
5. Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova -2030”.
6. Strategia de dezvoltare a educaţiei pentru anii 2014-2020 „Educaţia -2020”.
7. DANUTA E. *Rețele de cooperare și autoeducație. Teorie și practică*. ABC a Wolters Kluwer business. Editura: Wolters Kluwer Polska, 2013. ISBN-978-83-264-6083-8, 244 pag.
8. DORCZAK R. *Modele de cooperare a școlilor în mediul local.* // În: Mazurkiewicz G. (red.), Calitatea

educației. O varietate de perspective. Editura Universității Jagiellone, Cracovia, 2012. ISBN 978-83-233-3296-1, 415 pag.

9. DRUCKER, P. F. *Ideile fundamentale ale lui Drucker.* Varșovia, 2002.

10. JUREWICZ, A., TOŁWIŃSKA-KRÓLIKOWSKA, E. *Ghidul profesorului. Cooperarea cu consiliul părintesc și instituțiile locale, MEN și FRDL.* Varșovia, 2015. – www.szkolawspopracy.pl.

11. KOUZES, J. M., POSNER, B. Z. *Liderii și provocările lor*. Cracovia, 2010.

12. LENART, R. *Cooperarea eficientă cu mediul*. // În: Directorul Școlii. Publicație lunară a cadrelor de conducere în învățământ, 10/2015.

13. PIOTROWSKA-GROMNIAK, E., SIENKIEWICZ, P. *Ghidul părintelui. Participarea în viața școlii și deciziile comune*, *MEN și FRDL*. Varșovia, 2015. – www.szkolawspopracy.pl.

14. POMIANOVSKI, D., POMIANOVSKA, M. *Bun management*. Varșovia, 2016.

15. STONER, J. A. F., WANKEL, Ch. *Funcția de conducere*. Varșovia, 1996.

16. CIVIS POLONUS. *Educația civică a tineretului. Bune practici*. Varșovia, 2009. – http://bibliotekawolontariatu.pl/biblioteka/e-book/550/.

17. PIOTROWSKI, D. *Voluntariatul – cum ajutăm prin acțiune?* Centrul Educației Civice. – http://www.ceo.org.pl/pl/sejmmlodziezy/news/wolontariat-jak-pomagac-dzialajac.

CZU 336.71(478+498)
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2021.4(95).09

STUDII COMPARATIVE ALE CULTURII ORGANIZAŢIONALE ÎN SISTEMELE BANCARE DIN REPUBLICA MOLDOVA ȘI ROMÂNIA

Georgeta MELNIC
Doctor în economie, conferenţiar universitar,
Academia de Studii Economice din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *melnicgeorgeta@mail.ru*
https://orcid.org/0000-0003-3876-5394

Cultura organizațională reprezintă unul din domeniile managementului cu o istorie relativ scurtă. Astfel, preocupările diferitor autori pentru a defini cultura organizațională, a fundamenta rolul acesteia în succesul sau eșecul unei organizații/bănci sunt destul de recente, băncile reprezentând o componentă importantă a sistemului financiar, care contribuie în mod direct la configurarea dimensională, structurală şi calitativă a finanţării economiei. Interesul față de cultura organizațională în sistemul bancar a crescut exponențial ca rezultat al influențelor atât din interiorul acestuia, cât şi din exterior, care solicitau o cunoaştere mai profundă şi o creștere a competitivității băncilor pentru a reuşi să supraviețuiască şi să se dezvolte în condiţiile noi pe piață. Expansiunea conceptului de cultură organizațională în sistemul bancar atât din Republica Moldova, cât și din România, a fost favorizată şi de creșterea rolului resurselor umane în dezvoltarea unei organizaţii/bănci, astfel autorul a considerat necesară o analiză comparativă a culturii organizaționale a acestor două sisteme bancare.
Cuvinte-cheie: *cultură organizațională, bancă, sistem bancar, elemente ale culturii organizaționale, misiunea organizației, valorile.*

COMPARATIVE STUDIES OF THE ORGANIZATIONAL CULTURE IN THE BANKING SYSTEMS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND ROMANIA

The organizational culture is one of the fields with a relatively short story of management. Thus, the preoccupations of various authors in defining the organizational culture, in describing its role in an organization's/bank's success or loss, are moderately recent, the banks forming a major component of the financial system, which directly contributes to a dimensional, structural and qualitative configuration of the economic financing. The interest regarding the organizational culture in the banking system has increased exponentially because of changes in the system itself, but also in its environment, which require a deeper overall understanding and an increase in banks'competitiveness, to survive and develop considering the current market rules. The expansion of the concept of organizational culture in the banking system in both the Republic of Moldova and Romania was also, positively influenced by the increased role of human ressources in the development of organization/banks, thus, the author has decided that a comparative analysis, of the organizational culture in the two banking systems, is necessary.
Keywords: *organizational culture, bank, banking system, elements of the organizational culture, organization's mission, organization's values.*

ÉTUDES COMPARATIVES DE LA CULTURE ORGANISATIONNELLE DANS LES SYSTÈMES BANCAIRES DE LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA ET DE LA ROUMANIE

La culture organisationnelle représente un des domaines d'une histoire relativement courte du management. Ainsi, les préoccupations des différents auteurs pour définir la culture organisationnelle, pour fonder son rôle dans le succès ou l'échec d'une organisation/d'une banque, sont suffisamment récentes, les banques représentant une composante importante du système financier, qui contribue directement à la configuration dimensionnelle, structurelle et qualitative du financement économique. L'intérêt pour la culture organisationnelle dans le système bancaire connaît une croissance exponentionelle, résultat influencé par l'état intérieur, mais aussi par celui extérieur, qui nécessitaient des connaissances plus approfondies et la crossaince de la compétitivité entre les banques dans le but de survivre et de se développer en prenant en considération les nouvelles règles du marché.L'expansion du concept de culture organisationnelle dans le système bancaire en Moldova, mais aussi en Roumanie, a été conditionné, aussi, par la croissance de l'importance du rôle du domaine des ressources humaines dans le développement d'une organisation/d'une banque, ainsi, l'auteur a jugé nécessaire d'effectuer une analyse comparative de la culture organisationnelle de ces deux systèmes bancaires.

Mots-clés: *culture organisationnelle, banque, système bancaire, éléments de la culture organisationnelle, la mission de l'organisation, les valeurs de l'organisation.*

СРАВНИТЕЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ОРГАНИЗАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ БАНКОВСКИХ СИСТЕМ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА И РУМЫНИИ

Организационная культура – одна из областей менеджмента с относительно непродолжительной историей. Таким образом, попытки разных авторов определить организационную культуру, обосновать ее роль в успехе или неудаче организации/банка возникли совсем недавно, поскольку банки являются важным компонентом финансовой системы, который непосредственно способствует размерной, структурной и качественной конфигурации финансирования экономики. Интерес к организационной культуре в банковской системе рос в геометрической прогрессии в результате влияний как изнутри, так и извне, что требовало более глубокого познания и повышения конкурентоспособности банков для выживания и развития в новых условиях рынка. Расширению понятия организационной культуры в банковской системе как в Республике Молдова, так и в Румынии способствовала возрастающая роль человеческих ресурсов в развитии организации/банка, поэтому автор счел необходимым провести сравнительный анализ организационной культуры этих двух банковских систем.

Ключевые слова: *организационная культура, банковское дело, банковская система, элементы организационной культуры, миссия организации, ценности.*

Introducere

Cultura organizaţională în sistemul bancar, în opinia noastră, constituie un complex de valori, credinţe, tradiţii şi comportamente ale angajaților unei bănci care influențează funcţionarea şi performanţele realizate de aceasta, altfel spus relaţionarea băncii respective cu mediul intern şi cel extern al acesteia.

Banca joacă un rol multiplu în economie, ca instituție specializată organizează și realizează diverse servicii bancare, având ca obiect de activitate principal gestionarea mijloacelor bănești, obiectivul final constituind obtinerea profitului bancar.

Metodologia de cercetare folosită. Pentru obținerea unui studiu relevant, autorul a utilizat un șir de metode de cercetare eficiente prin destinația lor, cum ar fi: metoda analizei, metoda sintezei, metoda cognitivă, metoda deducției, metoda empirică, totodată, pe tot parcursul lucrării, fiind consultate opiniile unor autori autohtoni și străini notorii din domeniu.

Expunerea conținutului de bază. În esență, banca reprezintă o instituție financiară care are ca scop mobilizarea resurselor financiare disponibile, finanțarea și creditarea persoanelor fizice și juridice, de asemenea atragerea de depozite sau echivalente ale acestora și utilizează aceste mijloace bănești în mărime totală sau parțială pentru acordarea de credite sau pentru efectuarea de investiții pe cont și risc propriu.

Astfel, conform definiției furnizate de Wikipedia, banca este o instituție financiară care are ca obiect principal de activitate atragerea de depozite și acordarea de credite [11].

Conform opiniei cercetătorului Gheorghe Manolescu, *băncile* reprezintă o componentă determinantă a *sistemului financiar*, acestea contribuind direct la configurarea dimensională, structurală și calitativă a *finanţării economiei,* instrumentele, tehnicile, consistenţa şi finalităţile finanţării depinzând hotărâtor de caracteristicile sistemului bancar, de completitudinea reglementativă şi organizaţională a sistemului, de coerenţa şi compatibilitatea funcţională ale entităţilor sistemului, precum şi de capacităţile şi abilităţile subiecţilor din cadrul sistemului [12].

Sistemul bancar, conform opiniei prof.univ.dr. Mariana Mureşan, constituie liantul elementelor componente ale ansamblului economic, reprezentând, la rândul său, un element primordial al acestuia fără de care existenţa sa ar fi de neconceput [12, p. 4].

Pe măsura evoluției sistemului bancar, factorii de decizie implicaţi înţeleg tot mai mult – forţaţi şi de creşterea concurenţei, de clienţii tot mai exigenţi – nevoia de a construi niște relaţii bancă – client care au la bază anumite principii, valori şi norme de etică, astfel conturându-se tot mai proeminent necesitatea fundamentării unei culturi organizaționale în sistemul bancar.

Citând părerea cercetătorilor Deal si Kennedy și a profesorului Ovidiu Nicolescu, expuse de Roșca Dorina, Mihailă Oana în lucrarea ”Cultura organizațională - premisă a structurii organizatorice”, principalele forme de manifestare ale culturii organizaționale, care sunt aplicabile și în activitatea bancară din Republica Moldova, sunt prezentate schematic în Figura 1:

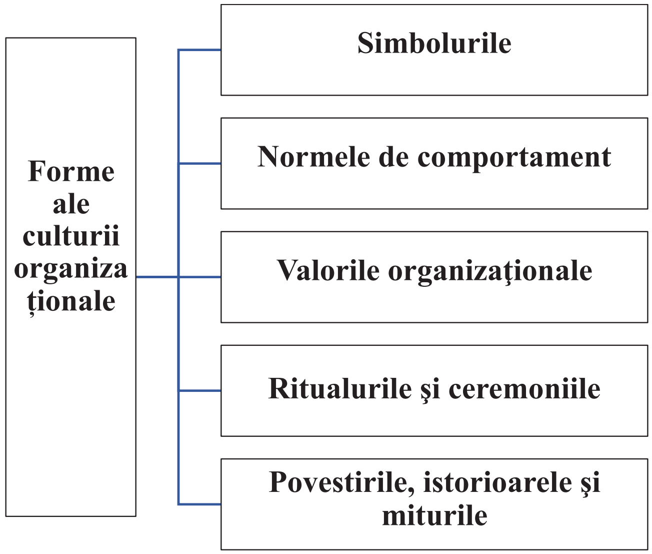

Figura 1. Forme ale culturii organizaționale

Sursa: Elaborat de autor în baza [7].

1) Simbolurile

Noțiunea de simbol, conform opiniei autorului cărții „*Cultura organizațională și managerială”*, Năstase Marian, este folosită în scopul explicării unor fenomene organizaţionale şi a manifestărilor acestora la diverse nivele, astfel acestea fiind utilizate adeseori în relaţionarea cu diverse alte culturi în scopul evidențierii unor asemănări sau diferenţe [6].

Simbolurile, deci, reprezintă niște instrumente necesare pentru combinarea unor experienţe concrete cu anumite concepte abstracte, astfel se formează o platformă de manipulare mentală şi comunicare remarcabilă.

Conform opiniei D.Roșca, O.Mihailă ”simbolurile culturale servesc pentru exprimarea anumitor concepții, promovarea anumitor valori și comportamente în organizație, ele putând fi reprezentate de obiecte, evenimente sau formule prin care se transmite un mesaj cu o anumită semnificație în organizație, de asemenea ele relevă filosofia, valorile, idealurile, credințele sau așteptările angajaților din organizație” [7, p. 4].

Ca exemple de simboluri pot servi: denumirea organizației, logo-ul acesteia și chiar limbajul oficial sau jargonul.

O cultură organizațională reprezintă o totalitate de simboluri având ca obiectiv păstrarea ordinii şi creşterea funcţionalităţii acesteia.

O latură importantă în cadrul culturii organizaţionale, o constituie funcţia de ***reprezentare*** a simbolurilor, însemnând că acestea au o semnificație puțin diferită sau mai proeminentă decât însăşi simbolul dat, astfel, simbolul reflectând într-o anumită manieră economică şi socială, relaţiile organizaţionale complexe, care sunt dificil de a fi exprimate sau comunicate în mod direct, cum ar fi cele emoţionale, estetice, cognitive, etc.).

Simbolurile pot îmbrăca următoarele forme, prezentate în Figura 2.

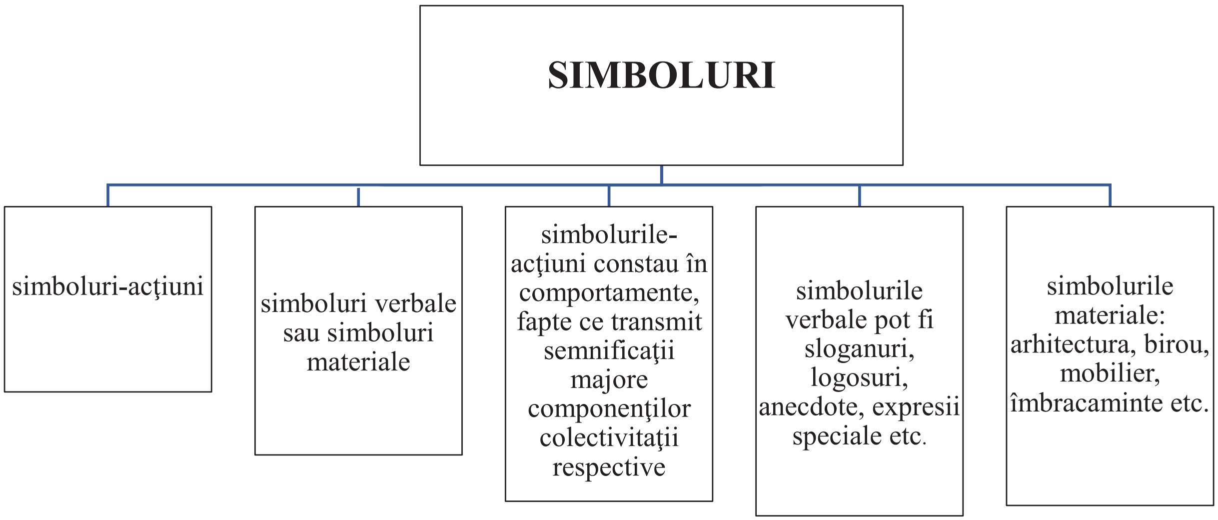

Figura 2. Tipuri de simboluri

Sursa: Elaborat de autor în baza [7].

Este necesar de menționat că simbolurile diferă atât ca complexitate, cât și ca grad de acoperire al acestora.

Descrierea unui exemplu practic de simboluri, adică cele 10 postulate folosite ca ghiduri informale de conduită în firma American Bankers Insurance Group din SUA, ce sunt gravate în piatră la intrarea în sediul central și afișate în numeroase locuri în cadrul său, îl găsim la cercetătorul O. Nicolescu (Figura 3).

1.Niciodată nu vei avea necazuri pentru că ai făcut ceva, ci numai pentru că nu ai realizat nimic. Ai dreptul să spui: am greşit.
2. Ține-te de-o parte de zona centrală de manifestare a concurenței și excelează în inovarea produselor și marketing.
3. Pentru a obține profit trebuie să urmezi regula ABC: sistem de premiere adecvat, mai bună soluționare a reclamațiilor și finanțare bazate pe bunul simț.
4. Nu uita ca într-un dolar sunt 100 de cenți; învată să-i multiplici.
5. Cea mai importantă persoană într-o companie este cea care reușește să vândă produsele.
6. Conducerea executivă are sarcina și responsabilitatea să întrebe pe oricine despre orice.
7. Când faci o afacere pune-ți întrebarea: de ce sunt atât de norocos ?
8. Devenind şef nu primeşti autoritate, ci responsabilitate.
9. Pentru a realiza operații de calitate și la un cost redus ai nevoie de salariați productivi bine pregătiți și puternic motivați.
10.Cele mai importante calități personale sunt integritatea și perseverența.

Figura 3. Cele 10 postulate folosite ca ghiduri informale de conduită în firma American Bankers Insurance Group din SUA

Sursa: Elaborat de autor în baza [7].

Ca un simbol cu efect puternic asupra membrilor acesteia poate fi evidențiată și misiunea organizației, în cazul nostru a băncii.

Actualmente, mulți manageri atât a firmelor de succes, cât și a băncilor de top, sunt preocupați tot mai activ de ideea de a efectua o simbioză dintre identitatea firmei sau băncii, adică percepţia angajaților firmei sau băncii asupra acesteia şi imaginea firmei sau băncii, adică cum este percepută aceasta din exterior, având la bază ipoteza că imaginea firmei sau băncii corespunde culturii sale unice, care se manifestă în modul în care aceasta își desfășoară activitatea.

În continuare, vom analiza câteva exemple de formulare a misiunii băncilor comerciale din Republica Moldova și România.

Astfel, misiunea băncii BC Mobiasbanca – OTP Group S.A. rezidă în sprijinirea dezvoltării sustenabile a societății, păstrarea patrimoniului cultural și creșterea gradului de educație financiară. BC Mobiasbanca – OTP Group S.A. este de asemenea un actor social important, implicat în comunitate prin proiecte și programe sociale dedicate activităților educative, culturale și sportive [9].

Misiunea băncii BC Moldindconbank SA constă în acordarea serviciilor şi produselor bancare calitative şi moderne, orientate spre dezvoltarea clienţilor şi creşterea valorii pentru acţionari [8].

BC „Victoriabank" S.A. are ca misiune de a asigura continuitatea activităţii sale în condiţii financiare optime pentru creştere şi de a satisface cererile şi nevoile clienţilor, angajaţilor, acţionarilor şi ale societăţii, oferind în acelaşi timp protecţia intereselor acestora. Dezideratul Băncii este construirea uneia dintre cele mai bune instituţii bancare ale sistemului financiar naţional prin consolidarea unui brand apreciat de toate categoriile de clienţi şi a unei reputaţii corporative favorabile şi durabile [10].

Astfel se pune în evidenţă importanţa băncii pentru creşterea economică a ţării, valoarea şi rolul acesteia în

societate pentru garantarea încrederii, stabilităţii şi securităţii în sistemul bancar autohton. Pentru BC „Victoriabank" S.A. este foarte important să-şi îndeplinească cu succes scopul ambiţios expus de misiune – de a deveni prima bancă din Moldova în toate domeniile de activitate ale instituţiei. Acest lucru va fi posibil doar prin realizarea scopurilor personale şi profesionale ale angajaţilor băncii, prin formarea unei echipe cu viziuni, principii şi valori comune, ale căror prevederi vor fi urmate de fiecare membru al echipei [10].

Misiunea de bază a Alpha Bank România este formulată astfel: ”Credem în evoluție. Suntem optimiști. Vrem ca oamenii să ajungă oricât de departe își propun și suntem aici pentru a face ca aceste lucruri să se întâmple. Chiar dacă, aparent, lucrăm doar cu cifre și bani, ancorați fiind în rațional, munca noastră înseamnă și să fim un catalizator pentru cei care își doresc să evolueze. Ne dorim să mergem mai departe, împreuna cu ei [16].

Principala preocupare a Băncii Românești este să respecte și să protejeze relația cu clienții săi. Activitățile băncii sunt orientate spre client și asigură ca toți clienții sunt tratați în mod egal și că interesele lor sunt protejate în mod egal. Serviciile sunt oferite tuturor părților implicate în tranzacții în mod egal în ceea ce privește furnizarea de date complete, atenție și corectitudine. Relația personal - clienți se bazează pe transparență, onestitate, confidențialitate și încredere reciprocă. În acest context, banca sprijină dezvoltarea și oferirea de produse și servicii pe baza caracteristicilor comune care definesc grupurile de clienți și astfel previne orice tratament discriminatoriu al clienților [17].

Strategia generală de dezvoltare durabilă a *BRD - Groupe Société Générale* pune în centrul preocupărilor clientul și nevoile sale. Prezența pe piața persoanelor fizice, a întreprinderilor mici și mijlocii și a marilor corporații, BRD dispune de o ofertă inovatoare și cuprinzatoare de produse și servicii. Banca respectă și protejează drepturile consumatorilor prin produse și servicii de un înalt nivel calitativ și la nivelul exigențelor pieței [18].

”Banca noastră a făcut până acum istorie pentru că are în ADN spiritul antreprenorial. Ca bancă locală, am avut dintotdeauna capacitatea de a acţiona rapid şi de a optimiza permanent modelul de business. Îndrăzneţi şi precauţi, optimişti şi inovatori – aşa am fost noi, la Banca Transilvania, în aceşti 27 de ani" afirmă Horia Ciorcilă Preşedinte, Consiliul de Administraţie şi fondator *Banca Transilvania*. ”Avem curaj să schimbăm lucrurile. Dar, pentru a le schimba, vrem să schimbăm gândurile cu care construim orice, zi de zi. Gândurile despre ce avem în jurul nostru: oameni, mediu, transparenţă, etică şi responsabilitate. Gândurile despre ce lăsăm în urmă şi mai ales despre ce va urma. Aceasta este matematica noastră: *mai mult decat banking* " [19].

2) Normele de comportament

Dezvoltarea unui sistem de norme de comportament care să ghideze acţiunile membrilor unui grup este necesară în scopul menţinerii unui sistem de valori acceptabile din punct de vedere social pentru acest grup. Astfel normele de conduită formatează atitudinile şi comportamentele care sunt aşteptate de la salariaţi în interiorul băncii şi în afara ei şi stabilesc acele recompense/sancţiuni ce vor fi aplicate în cazul nerespectării acestora.

Normele comportamentale organizationale, în opinia cercetătorului Gary Johnson, sunt ”aşteptări colective și este nevoie de doi sau mai mulți oameni pentru ca ele să existe" [3].

Normele de comportament se clasifică în formale și informale (Figura 4).

formale	stabilite prin reglementări oficiale de catre managementul băncii;
informale	stabilite neoficial de membrii colectivității respective sau a subgrupurilor din bancă.

Figura 4. Tipuri de norme comportamentale organizationale

Sursa: *Elaborat de autor în baza* [3].

Tot în această categorie putem include și obiceiurile, care sunt acele elemente, obținute în rezultatul unor acceptări pasive, ce se pot manifesta sub forma unor convenţii cu care sunt de acord un număr suficient de membri ai băncii și sunt susţinute de anumite valori explicite.

3) Valorile organizaţionale

Cultura organizaţională a băncii cuprinde ca elemente componente o multitudine de credinţe, valori şi norme comportamentale, ce constituie platforma de bază a percepţiei de către angajaţi a modului de derulare a lucrurilor în cadrul băncii, în ceea ce privește faptul ce este acceptat şi dorit şi ceea ce ar constitui o ameninţare.

Atât teoreticienii, cât şi practicienii din domeniul managementului folosesc în scopul descrierii explicite a totalității de credinţe şi valori a băncii așa concepte ca: filosofia, ideologia băncii.

Astfel, ***valorile*** și ***normele*** în cadrul băncii induc necesitatea unei perceperi colective faţă de ceea ce este important, pozitiv şi de dorit în cadrul bancii, fiind ca niște idealuri, comportamente care sunt așteptate de la angajații acesteia.

Noţiunea de valoare este una importantă pentru cultura organizaţională a băncii.

Conform opiniei cercetătorului Felicia C. Macarie prezentată în lucrarea ”Politica de gen în organizaţiile publice”, ”valorile sunt preferinţe sau opţiuni estetice şi morale ale grupului faţă de nevoile sociale” [5, p. 48].

Deci, valoarea reprezintă un concept conform căruia un anumit mod de conducere sau atingere a unui anumit rezultat la nivel personal sau social predomină asupra unui alt mod, opus, de conducere sau existență.

Credențele şi valorile le găsim ca componente atât a viziunii băncii, cât și a liderului acesteia. Astfel, fondatorii unei bănci, încă de la momentul fondării acesteia, dispun de un set de valori proprii, care le regăsim ulterior în formularea misiunii și a obiectivelor acesteia.

Valorile recunoscute şi promovate de către bancă pot proveni fie fiind promovate de cultura naţională, fie din mediul social, fie din experienţa de viaţă a angajaților acesteia, referindu-se la următoarele aspecte importante cum ar fi: atitudinea faţă de muncă, respectul faţă persoanele în etate, atitudinea manifestată faţă de femei.

Este necesar de menționat că în anumite momente ale activității băncii trebuie să se efectueze o prezentare, o explicare a celor mai importante valori ce vor ghida pe viitor deciziile şi acţiunile angajaților băncii, atât în interacţiunile de pe plan intern, cât şi cele externe, în scopul ca aceste valori să fie cunoscute, respectate şi însuşite de către toți angajații băncii,

Explicarea valorilor care vor sta la baza activității viitoare a angajaților băncii sunt niște evenimente majore în viaţa acesteia, fiind asociate, de regulă, cu anumite acţiuni de amploare sau schimbări majore din cadrul băncii.

Astfel, valorile sunt tratate atât de grup, cât şi de mediul extern ca puncte forte sau slabe ale băncii.

Vom prezenta în continuare pentru exemplificare valorile corporative ale unor bănci din Republica Moldova şi România.

BC Victoriabank SA aderă la cele mai înalte standarde etice, prin adoptarea unui Cod de Conduită, conceput pentru a promova un comportament onest şi responsabil al angajaţilor, care transformă principiile etice în norme de conduită pentru tot personalul. Un sistem bine pus la punct de guvernare corporativă contribuie la creşterea valorii băncii prin crearea de mecanisme eficiente de gestionare şi de adoptare a unor decizii fundamentale. Valorile intrinseci sistemului de guvernare corporativă al băncii sunt:

- competenţă, înalta calificare a managementului superior, vector de transmitere a valorilor băncii;
- originalitate – banca îşi propune să fie unică şi inedită faţă de celelalte bănci;
- corectitudine şi transparenţă - relaţii oneste cu

clienţii şi partenerii noştri, sistem adecvat de raportare a informaţiilor conforme cu realitatea;

- responsabilitate – asumarea integrală a riscurilor care decurg din activitatea băncii;

- orientare spre client - clienţii noştri sunt pe primul loc în tot ceea ce facem;

- eficienţă – creşterea raportului dintre rezultatele obţinute şi efortul depus;

- lucru în echipă - colaborarea eficientă şi continuă între angajaţi, contribuţia fiecărei persoane este esenţială pentru succesul băncii;

- motivarea personalului - promovarea şi recompensarea angajaţilor în funcţie de performanţe;

- viziune şi perspectivă – perfecţionarea profesională continuă a personalului şi a proceselor bancare în vederea dezvoltării şi furnizării de produse, servicii şi soluţii utile şi inovatoare;

- răspundere socială – banca este implicată activ în viaţa economică şi socială a Rapublicii Moldova [10].

BC Moldindconbank SA pornind de la premisa că succesul unei organizaţii şi gradul de competitivitate al acesteia sunt reflectate în primul rînd de angajaţi, iar politica de resurse umane reprezintă cheia pentru identificarea, motivarea şi dezvoltarea lor, acordă o atenţie deosebită procesului de formare a colectivului, dezvoltării carierei profesionale şi promovării angajaţilor [8].

La BC Moldindconbank SA este format dintr-un mediu de lucru dinamic şi flexibil, unde fiecare angajat este susţinut să se dezvolte, să dobândească şi să îţi perfecţioneze aptitudinile esenţiale pentru a se putea dezvolta profesional.

Beneficiile oferite de BC Moldindconbank SA [8]:

- Program individual de dezvoltare profesională şi avansare în carieră;
- Se apreciază rezultatele prin salariu atractiv şi bonus de performanță;
- Se oferă prime colective, de sărbători și ajutoare materiale pentru diverse situații personale;
- Se manifestă grijă de echipa noastră și se organizează cluburi de interes și team building;
- Se promovează produsele băncii şi se oferă condiții avantajoase angajaților.

Valorile promovate de *Alpha Bank România* sunt [16]:

- Evoluție prin flexibilitate.
- Evoluție prin inteligență.
- Evoluție prin onestitate.
- Evoluție prin siguranță.

Cele cinci valori ale brandului Alpha Bank se reflectă și în politica de resurse umane a băncii. "Sunt cuvinte pe care le folosim cu toţii în viata de zi cu zi, însă pentru noi au valenţe speciale. Preţuim onestitatea, pentru ca numai într-o atmosferă de încredere putem evolua. De aceea suntem direcţi şi transparenţi. Preţuim siguranţa, pentru că ea reprezintă baza oricărei evoluţii. Preţuim inteligenţa, pentru că numai astfel putem intui ceea ce urmează. Preţuim inovaţia, pentru ca modul nostru de a gândi este revoluţionar. Chiar și atunci când suntem pe un drum bătătorit, îndrăznim să redescoperim noutatea și valoarea. Și, nu în ultimul rând, preţuim flexibilitatea, pentru că fiecare om este diferit, are personalitate și percepţii diferite. De aici, atitudinea noastră flexibilă față de fiecare membru al echipei. Iar pentru a putea susţine acest brand, avem nevoie de profesionişti" [15].

Banca Românească acționează în conformitate cu următoarele valori:

1. Integritate și onestitate.

1. Respect și sinceritate față de clienții Băncii.

2. Personal de calitate înaltă și servicii de calitate înaltă.

3. Spiritul de echipa.

4. Acționând proactiv, Banca ține pasul cu evoluția.

5. Transparența în relații.

6. Angajamentul corporativ.

7. Nivel inalt al guvernanței corporative și al conformității.

8. Responsabilitate socială corporativă [17].

Una dintre expresiile folosite în BRD - Groupe Société Générale este "diversificarea talentelor". Ea este una dintre principalele surse de valoare adăugată pentru clienţii noştri. Ca să folosesc o comparaţie care ţine de domeniul sportului, dar care are o puternică forţă ilustrativă, se poate spune că BRD - Groupe Société Générale se aseamănă cu o echipă de rugby: jucătorii au calităţi diferite, dar complementare, coechipierii poartă acelaşi tricou şi lucrează pentru acelaşi scop - victoria. De aceea folosesc această ocazie pentru a le spune celor ce doresc să lucreze la BRD - Groupe Société Générale că împreună cu noi, au în faţă o carieră şi un viitor foarte promiţătoare [15].

Printre valorile susținute de *Banca Transilvania* putem evidenția următoarele:

- Finanțăm sustenabil: susţinem proiecte de eficiență energetică în agricultura, medicină, economia circulară, afacerile mici, proiecte de energie regenerabilă și eficiență energetică, achiziţia de maşini electrice sau hibrid.
- Suntem atenţi la dimensiunile sociale, etice şi de mediu pe care le are abordarea eco, pentru protejarea mediului şi a resurselor naturale.
- Focus pe produse prietenoase cu mediul și pe soluții sustenabile, etc. [19].

4) Ritualurile şi ceremoniile

Ritualurile şi ceremoniile sunt nişte modele colective de comportament uzuabile preponderent în unele situaţii ce poartă un caracter mai mult formal.

Conform opiniei D.Roșca, O.Mihailă "un ritual reprezintă activități planificate, dramatice și intenționate să conducă unele valori culturale ale membrilor organizației, iar ceremoniile sunt un sistem de ritualuri executate în legatură cu o singură ocazie [7, p. 5].

Ritualurile şi ceremoniile, de regulă, sunt relativ stabile în timp purtând un important bagaj simbolic, fiind una dintre cele mai vizibile forme ale manifestarii comportamentului simbolic în cadrul băncii.

Prin ritualuri şi ceremonii are loc procesul de exprimare şi fundamentare a valorilor şi credinţelor şi joacă un rol decisiv pentru supravieţuirea şi dezvoltarea băncii.

Felicia C. Macarie, în lucrarea sa *"Politica de gen în organizaţiile publice"*, clasifică ritualurile şi ceremoniile în mai multe tipuri (Figura 5).

a. ritualuri de trecere care marchează o modificare a poziţiei sau statutului unei persoane (promovări, numiri pe funcţie).
b. ritualuri de delimitare a frontierelor organizaţiei care se organizează pentru a retrage puterea acordată unei persoane care nu s-a ridicat la nivelul aşteptărilor organizaţiei.
c. ritualuri de realizare care se organizează pentru a marca performanţele obţinute de oamenii organizaţiei prin acordarea de premii, diplome şi alte recompense.
d. ritualuri de depăşire a conflictelor care se organizează pentru a restabili bunele relaţii între părţi aflate temporar în conflict (cumpărător-vânzător, patronat-salariaţi, acţionari-management etc.).
e. ritualuri integratoare care se desfăşoară cu diverse ocazii festive (Crăciun, Anul Nou, Ziua de 8 Martie, Ziua de Naştere) şi care se organizează pentru a da prilejul oamenilor organizaţiei să se destindă într-un cadru plăcut şi vesel, să se cunoască mai bine, să comunice mai puţin formal.

Figura 5. Tipuri de ritualuri şi ceremonii

Sursa: Elaborat de autor în baza [5, p. 42].

Ritualurile, deci, reprezintă nişte activitaţi colective caracterizate printr-un anumit grad de formalism, marcând momentul iniţierii sau finisării unei anumite etape, a unui anumit proces organizaţional.

Ca exemplu poate servi ritualul pentru dezvoltarea băncii, ce reflectă etapa de inițiere a unui proces prin care o parte sau toți angajații acesteia, tind să obțină noi realizări, să înregistreze noi roluri pentru

ei şi pentru organizaţie. Aceasta poate fi participarea unui grup de angajați ai băncii la un seminar de leadership sau inițierea elaborarii/implementarii unei strategii diferite pentru bancă.

În concluzie, deci, ritualurile reprezintă o totalitate de acţiuni cu conţinut emoţional, planificate, ce combină diferite modalitaţi de manifestare a culturii organizaţionale, care confirmă şi reproduc anumite modele sociale, având adesea atât o finalitate simbolică, cât şi practică.

Iar ceremonia este o manifestare formală şi solemnă, colectivă, o expresie a tradiţiei şi istoriei băncii, o celebrare a valorilor culturale de bază ale băncii; un eveniment de expresie a culturii organizaţionale, care încorporează niște momente pe care oamenii şi le vor aminti pe viitor.

5) Povestirile, istorioarele şi miturile

Una dintre atribuțiile de bază ale culturii organizaţionale consistă în modelarea comportamentului angajaților asigurând un model mental colectiv conform căruia fiecare salariat îşi va conştientiza rolul şi poziţia în cadrul băncii ca scopul păstrării unei anumite ordini sociale în cadrul băncii.

Prin intermediul istorioarelor organizaţionale se asigură un grad mai înalt de înţelegere a culturii organizaţionale prin descifrarea înţelesurilor atribuite diferitelor evenimente organizaţionale de către angajații băncii. Astfel, istorioarele au drept obiectiv de a facilita pentru noii angajați înţelegerea semnificaţiei anumitor evenimente ce se desfășoară în bancă.

În aceeași ordine de idei, poveştile organizaţionale reprezintă niște relatări bazate pe evenimente adevărate, cu integrarea şi a unor elemente de ficţiune în conținut. Este necesar de menționat că istorioarele au drept obiectiv de a crește dimensiunea culturală, umană a băncii, conţinând teme majore ca: valoarea egalitaţii, cum ajută banca angajaţii şi le ofera siguranţă, cum depaşesc salariaţii obstacolele interne sau externe etc.

Povestirile, miturile şi istorioarele au drept caracteristică faptul că se transmit dintr-o generaţie în alta, conţinând întâmplări, fapte, anumite situaţii ce s-au petrecut în trecutul băncii, marcând astfel evoluţia acesteia, constituindu-se într-un folclor al organizaţiei/băncii care furnizează angajaților anumite modele de urmat. Iar pe parcursul activității organizației/ băncii la aceste fapte se plusează noi elemente, întărind astfel imaginea de modele de urma și majorând valoarea celor la care se referă.

În opinia lui O. Nicolescu, autorul manualului ”*Management*”, citat de D. Roşca şi O. Mihailă, ”istorioarele şi miturile organizaţionale contribuie la conturarea anumitor trăsături ale culturii organizaționale și la celebrarea „eroilor firmei“ [7, p. 5].

Unii autori privesc miturile, povestirile şi istorioarele ca un singur element al culturii organizaţiei, iar alţii sunt de părerea că este necesară o delimitare între povestiri/istorioare și mituri, astfel povestirile presupunând un grad mai ridicat de respectare a adevărului/realităţii istorice, dar au acelaşi scop ca şi miturile: transmiterea în mod eficient a unui mesaj puternic spre membrii organizaţiei/băncii“ [5, p. 42].

Prin esența sa, ***istorioarele*** sunt prezentate în forme uşor memorabile şi au ca obiectiv transmiterea de informaţii, valori și morală, generalizând principale idei şi transmițând niște mesaje destul de simple, dar cu valoare semnificativă pentru salariaţi.

Istorioarele sunt utilizate pentru a prezenta istoria băncii în evoluție, concentrându-se pe probleme de socializare, morală şi legitimitate, reflectând şi consolidând credinţa în forţa organizaţiei, ele conţin anumite poveşti de succes sau de eşec ale unor membri ai băncii, iar de-a lungul timpului, fiind îmbogaţite cu diverse glume sau expresii de jargou, contribuie la consolidarea principiilor și ideilor principale ce stau la baza activitaţii băncii.

Istorioarele sunt similare în mare parte legendelor, referindu-se la niște evenimente speciale dintr-o anu-

mită perioadă de timp, fiind accentuate acţiunile întreprinse de unii eroi ai organizaţiei, care sunt ca simbol a valorilor și normelor aplicabile în cadrul acesteia.

Unul dintre conceptele mai greu de corelat cu faptele reale din activitatea băncii îl reprezintă *mitul,* un complex ce reflectă un sistem colectiv de credinţe privind mecanismul de funcţionare a mediului înconjurător şi elementele definitorii pentru obținerea succesului.

J. Martin (1983) a evidențiat 7 categorii de mituri grupate în 3 teme principale mari, care sunt următoarele:

- tema generală a egalităţii-inegalităţii între membrii organizaţiei,
- tema securităţii-insecurităţii salariaţilor,
- tema situaţiei de criză [5, p. 42].

În literatura de specialitate sunt identificate patru funcţii de bază ale miturilor şi ale povestirilor (Zorleţean et all, 1996, p. 198) [5, p. 44] – Figura 6.

Funcţia explicativă	prin care acestea reconstituie şi explică orice fenomen şi găsesc rezolvarea oricărei probleme. Diferite practici şi ritualuri ale organizaţiei capătă sens cu ajutorul acestora
Funcţia sociologică	de unificare a credinţelor, convingerilor şi aşteptărilor angajaţilor. Ele devin astfel un gaj pentru unitatea socială a organizaţiei, ajută la crearea identităţii organizaţiei şi la autoidentificarea indivizilor ca membrii ai organizaţiei
Funcţia psihologică	prin care acestea exprimă în plan verbal coerenţa şi logica acţiunilor şi ordinea în virtutea căreia funcţionează organizaţia. Repetând, conştient sau inconştient, anumite naraţiuni în care binele învinge, miturile acţionează ca ordonatori ai valorilor sociale
Funcţia antologică	prin care se elimină angoasele angajaţilor legate de existenţa lor în cadrul organizaţiei prin explicarea cauzelor existenţei şi menţinerii organizaţiei. Mesajul transmis de multe mituri se referă la continuitatea şi importanţa organizaţiei în societate

Figura 6. Funcțiile miturilor

Sursa: Elaborat de autor în baza [5, p. 44].

Eroii reprezintă acele *personaje care se identifică cu valorile organizaţiei/băncii şi amplifică forţa acesteia*, astfel unii lideri în scopul motivării susţinătorilor, folosesc eroii și relatările despre aceştia. În postură de eroi deseori pot apărea fondatorii organizației, managerii de top sau angajați simpli, aceștia prin comportamentul lor, reliefează o serie de valori fundamentale ale organizației.

O cultură organizaţională se consideră puternică, cu o tradiţie evidentă în contextul de afaceri respectiv, dacă este bogată în istorioare şi mituri.

Coform opiniei citate de Felicia C. Macarie în lucrarea sa *”Politica de gen în organizaţiile publice”,* ”cultura organizaţională în dependență de gradul de percepţie şi flexibilitate faţă de schimbare, cuprinde două nivele de percepţie: prima parte cea care accesibilă și vizibilă imediat pentru percepţie şi o a doua parte cea invizibilă. Partea vizibilă şi accesibilă a culturii organizaţionale cuprinde: produsele artificiale, actorii, eroii şi perspectivele organizaţiei şi a indivizilor din organizaţie. Partea invizibilă a culturii organizaţionale are un rol esenţial în constituirea culturii şi în modificarea acesteia şi este formată din concepţiile de bază, valorile, credinţele şi normele promovate în organizaţie” [5, p. 40] – Figura 7.

Denumirea	Caracteristica
Produsele artificiale	sunt concrete, vizibile şi cu ele se relaţionează direct la contactul cu organizaţia. Cuprind: produsele fizice, comportamentele şi produsele verbale
Actori şi eroi	persoanele care lucrează sau au lucrat în organizaţie având roluri mai mult sau mai puţin importante dar care sunt în general uitaţi de memoria colectivă
Perspective	conţine ideile împărtăşite de oamenii organizaţiei care îi determină şi motivează să acţioneze şi reacţioneze adecvat în anumite situaţii
Tabuuri, credinţe, valori, norme şi concepţii de bază	în organizaţii se constituie grupuri în care oamenii îşi modelează o concepţie comună despre lume şi viaţă care le permite să lucreze împreună şi să înţeleagă şi interpreteze fenomenele şi procesele la care participă sau la care sunt martori

Figura 7. Componența culturii organizationale

Sursa: Elaborat de autor în baza [5, p. 40].

În majoritatea cazurilor, partea preponderentă dintre elementele componente ale culturii organizaţionale sunt nescrise și intangibile, dar având o influenţă deosebit de mare.

Concluzii

Cultura organizațională este indispensabilă în orice organizație, atât din sistemul bancar din Republica Moldova, cât și din cel din România, deoarece ghidează direcţia băncii şi modul în care ea ar trebui să fie gestionată, tratamentul aplicabil față de angajați, clienți și societate în ansamblu.

Cultura organizațională reprezintă un element definitoriu ce ne vorbește despre stabilitate și continuitate în activitatea organizatiei/băncii, fiind clădită pe parcursul existenţei acesteia cu utilizarea unor norme, valori, obiceiuri și mentalități.

De asemenea, este necesar de menționat că cultura organizațională actualmente constituie unul dintre criteriile fundamentale pe care se bazează decizia candidaților, potențialilor angajați în momentul selectării locului de muncă, concomitent fiind un aspect important și pentru angajații deja existenți ai organizației, pentru aceștia reprezentând un instrument de o importanță majoră, ce impulsionează dezvoltarea unui sentiment puternic de apartenență.

Referinţe bibliografice

1. CERTO, C. S. *Management modern.* Editura Teora, 2002, 784 p.
2. BRUMA, V. *Cultura organizațională.* // În: Conferința Tehnico-Științifică a Colaboratorilor, Doctoranzilor și Studenților, Universitatea Tehnică a Moldovei, 20 – 21 octombrie, 2014. Chişinău, 2015, vol. 1, pp. 218-220. ISBN 978-9975-45-249-6. ISBN 978-9975-45-381-3 (Vol.1).
3. JOHNSON, G. *Comportament organizațional.* Editura Economica, 1998, 664 p. ISBN: 9735900424
4. JUC, V., NISTIRIUC, I. *Conceptul de cultură organizațională: general și particular.* // În: Revista de Filosofie, Sociologie şi Ştiinţe Politice, nr. 1(161) / 2013. ISSN 1957-2294. Disponibil: bn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Conceptul%20de%20cultura%20organizationala%20general%20si%20particular.pdf
5. MACARIE, F. *Politica de gen în organizaţiile publice.* Disponibil: https://www.researchgate.net/profile/Felicia-Macarie/publication/313106570_Politica_de_gen_in_organizatiile_publice/links/58908ba5a6fdcc2351c0a44e/Politica-de-gen-in-organizatiile-publice.pdf
6. NĂSTASE, M. *Cultura organizațională și managerială.* Editura ASE, Bucureşti, 2005, 370 p. ISBN**:** 9735944510
7. ROȘCA, D., MIHAILĂ, O. *Cultura organizațională ca premisă a structurii organizatorice.* // În: ANNALS

OF THE ORADEA UNIVERSITY. Fascicle of Management and Technological Engineering" Journal. Volume XIV (IV), 2005. DOI: 10.15660/AUOFMTE.2005.165. Disponibil: https://imt.uoradea.ro/auo.fmte/files-2005/MIE_files/Dorina%20Rosca%201.pdf

8. https://www.micb.md/ (accesat 18.11.21)

9. https://www.mobiasbanca.md/(accesat 20.11.21)

10. https://www.victoriabank.md/(accesat 15.11.21)

11.https://ro.wikipedia.org/wiki/Banc%C4%83_(institu%C8%9Bie_financiar%C4%83 (accesat 12.11.21)

12. *https://www.academia.edu/6741402/1Banci_si_credit_-_Gheorghe_Manolescu_2006* (accesat 21.10.21)

13. https://www.academia.edu/39147505/Conta_bancara_suport_curs_IDD (accesat 08.11.21)

14. https://www.academia.edu/7229198/Contabilitatea_Bancara (accesat 10.11.21)

15. https://biblioteca.regielive.ro/proiecte/banci/rolul-culturii-organizationale-in-activitatea-bancara-13075.html (accesat 24.10.21)

16. https://www.alphabank.ro/ (accesat 18.11.21)

17. https://www.banca-romaneasca.ro/ (accesat 28.11.21)

18. https://www.brd.ro/ (accesat 20.11.21)

19. https://www.bancatransilvania.ro/files/app/media/relatii-investitori/prezentari-roadshows-ri/Prezentari%20generale/BT-liderul-pietei-bancare-in-Romania.pdf (accesat 22.11.21)

COMPARTIMENTUL

MASS-MEDIA ȘI COMUNICARE

CZU 378.091:070
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2021.4(95).10

CREATIVITATEA ȘI PROCESUL DE CREAȚIE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR MOLDOVENESC DE PROFIL JURNALISTIC DIN PERIOADA TOTALITARISTĂ[1]

Georgeta STEPANOV
Doctor habilitat în științe ale comunicării, profesor universitar,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *stepanovgeorgeta@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0002-7884-8453

Articolul este consacrat examinării principiilor de organizare a învățământului superior de profil jurnalistic din RSSM, în special, cercetării activităților academice orientate spre formarea și dezvoltarea competențelor și abilităților de creație a viitorilor jurnaliști. Identificarea și descrierea, din perspectivă conceptuală și funcțională, a acestor activități, precum și urmărirea dinamicii dezvoltării lor, oferă posibilitatea conturării unei noi viziuni, pragmatice, asupra instruirii universitare din perioada totalitaristă. Or, această abordare pragmatică, spre deosebire de cea ideologică, pune în valoare bunele practici existente la acel moment, care, în timp, au format modele de instruire jurnalistică, ce au stat la baza învățământului superior moldovenesc contemporan de profil jurnalistic. În opinia autorilor, unul dintre obiectivele de bază ale acelei instruiri era dezvoltarea creativității jurnalistice, care se realiza prin formarea, iar ulterior și prin amplificarea gândirii divergente, flexibilității, fluenței și originalității viitorilor jurnaliști. Și așa cum procesul de creație nu urmează un tipar unic, strategiile, tehnicile, tacticile, în general, modalitățile de formare, de dezvoltare și de modelare a competențelor și abilităților de creație ale studenților de la specialitatea Jurnalistică erau foarte variate; acestora le revenea un loc central în planul de învățământ și în procesul didactic, fiind studiate pe parcursul tuturor anilor de studenție. Anume activitățile orientate spre formarea competențelor și abilităților de creație, în pofida caracterului ideologic și profund îndoctrinat al învățământului superior din perioada sovietică, confereau caracter funcțional-pragmatic și distinctiv instruirii universitare de profil jurnalistic.

***Cuvinte-cheie**: învățământ superior de profil jurnalistic, RSSM, student, proces de creație, creativitate, competență, abilitate.*

CREATIVITY AND CREATIVE PROCESS IN MOLDOVAN HIGHER JOURNALISM EDUCATION IN THE TOTALITARIAN PERIOD

The article is devoted to the examination of the principles of organization of higher journalistic education in the MSSR, in particular, to the study of educational activities aimed at the formation and development of skills and creative abilities of future journalists. The identification and description these activities from a conceptual and functional perspective, as

[1] Acest articol a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare *Patrimoniul academic universitar din RSS Moldovenească: investigarea și valorificarea bunelor practici* (Programul de stat 2020-2023).

well as the follow-up of the dynamics of their development, offers the possibility to outline a new, pragmatic vision on the university education in the totalitarian period. This pragmatic approach, as opposed to the ideological one, highlighted the good practices existing in that higher education system. Over time, these practices have formed models of journalistic training, which have been the basis of contemporary Moldovan higher journalism education. According to the authors, one of the basic objectives of that education was the development of creative skills, which was achieved by the training and later by amplifying the divergent thinking, flexibility and originality of students. And just as the creative process does not follow a single pattern, the strategies, techniques, tactics, in general, the ways of formation, development, modeling, etc. of the creative skills and abilities of future journalists were very varied; they had a central place in the curriculum and in the teaching process, being studied throughout the training. Exactly the activities aimed at training creative skills and abilities, despite the deeply ideological nature of higher education in the Soviet period, gave a functional-pragmatic and distinctive character to university journalistic training.

***Keywords**: journalistic higher education, MSSR, student, creative process, creativity, competence, ability.*

LA CRÉATIVITÉ ET LE PROCESSUS DE CRÉATION DANS L'ENSEIGNEMENT SUPÉRIEUR JOURNALISTIQUE MOLDAVE À L'ÉPOQUE TOTALITARISTE

L'article est consacré à l'examen des principes d'organisation de l'enseignement supérieur journalistique de la RSSM, en particulier à la recherche d'activités académiques orientées vers la formation et le développement des compétences et des capacités créatives des futurs journalistes. L'identification et la description, d'un point de vue conceptuel et fonctionnel, de ces activités, ainsi que le suivi de la dynamique de leur développement, offre la possibilité d'esquisser une vision nouvelle, pragmatique, sur la formation universitaire de la période totalitariste. Une telle approche pragmatique, par opposition à l'approche idéologique, met en évidence les bonnes pratiques existantes à cette époque, qui, au fil du temps, ont formé des modèles de formation journalistique, qui ont été à la base de l'enseignement supérieur moldave contemporain en journalisme. Selon les auteurs, l'un des objectifs de base de cette formation était le développement de la créativité journalistique, qui a été atteint par la formation, et plus tard en amplifiant la pensée divergente, la flexibilité, la fluidité et l'originalité des futurs journalistes. Étant donné que le processus créatif ne suit pas un schéma unique, les stratégies, techniques, tactiques, en général, les manières de former et de développer les compétences et les capacités créatives des étudiants en journalisme étaient très variées ; ils occupent une place centrale dans le programme et dans le processus d'enseignement, étant étudiés tout au long des années d'études. Ce sont les activités visant à former des compétences et des capacités créatives, malgré la nature idéologique et profondément endoctrinée de l'enseignement supérieur à l'époque soviétique, qui ont donné un caractère fonctionnel-pragmatique et distinctif à la formation journalistique universitaire.

***Mots-clés:** enseignement supérieur journalistique, RSSM, étudiant, processus de création, créativité, compétence, capacité.*

ТВОРЧЕСТВО И ТВОРЧЕСКИЙ ПРОЦЕСС В МОЛДАВСКОМ ВЫСШЕМ ЖУРНАЛИСТСКОМ ОБРАЗОВАНИИ В ТОТАЛИТАРНЫЙ ПЕРИОД

Статья посвящена рассмотрению принципов организации высшего журналистского образования в МССР, в частности исследованию учебной деятельности, направленной на формирование и развитие навыков и творческих способностей будущих журналистов. Идентификация и описание с концептуальной и функциональной точек зрения этих видов деятельности, а также отслеживание динамики их развития дает возможность наметить новое, прагматичное видение университетского обучения в тоталитарный период. Этот прагматичный подход, в отличие от идеологического, подчеркивает существование передовых практик, которые со временем сформировали модели журналистской подготовки, составившие основу современного молдавского высшего жур-

налистского образования. По мнению авторов, одной из основных задач обучения того времени было развитие творческих навыков, что достигалось формированием, а в дальнейшем и усилением дивергентного мышления, гибкости и неординарности будущих журналистов. В связи с тем, что творческий процесс не протекает по единой схеме, стратегии, приемы, тактики, и вообще пути обучения, развития и моделирования творческих способностей будущих журналистов были весьма разнообразны; они занимали центральное место в учебной программе/ в учебном процессе и изучались на протяжении всего обучения. Именно деятельность, направленная на формирование творческих навыков и способностей, несмотря на глубоко идеологизированный характер высшего образования в советский период, придавала университетской подготовке будущих журналистов функционально-прагматичный и самобытный характер.

Ключевые слова: *журналистское высшее образование, МССР, студент, творческий процесс, творчество, способность, умение.*

Introducere

Actul jurnalistic este constituit dintr-un şir de activități, orientate spre crearea produselor mediatice obiectiv-valorice, care să reflecte realitatea prin prisma indivizilor sociali şi grupurilor umane. Autorii actului jurnalistic au avantajul de a contacta direct cu realitatea, care urmează a fi mediatizată, dar au și obligația de a o prezenta neîntârziat şi obiectiv maselor. În pofida acestui fapt, fiecare jurnalist proiectează realitatea în spațiul public într-o manieră proprie, determinată de creativitatea acestuia. „Reacție, atitudine, angajare și participare directă sunt, de fapt, noțiunile-cheie care exprimă esența actului publicistic” [5, p. 5].

Calitatea actului jurnalistic propriu-zis și a finalităților acestuia depinde într-o măsură foarte mare de complexitatea personalității jurnalistului, precum și de măiestria lui profesională: capacitatea de a analiza și de a gândi critic, experienţa de viață și de muncă, cultura generală și cea profesională, abilitatea de a mânui instrumentele jurnalistice, sistemul de reprezentări sociale etc. „Toate aceste preocupări țin de competența, de spiritul de analiză, de capacitatea jurnalistului de a separa ceea ce este esențial de ceea ce este secundar, adică de a transpune gândurile într-un lanț logic de cuvinte și de propoziții, adică de creativitate” [3, p. 36].

Creativitatea generează performanțe în orice domeniu, inclusiv în jurnalistică. „Capacitatea de a interesa și de a emoționa publicul sunt condiții esențiale ale mass-mediei. În acest context, valoarea și noutatea devin două mari deziderate pentru creator. Ca urmare, jurnalistul încearcă să se distingă nu numai prin pasiune, ci și prin capacitate de dăruire și spirit de sacrificiu” [4, p. 3].

Creativitatea dintotdeauna a fost și rămâne o condiție de principiu a reușitei actului jurnalistic, fapt pentru care, activitățile orientate spre dezvoltarea acesteia au devenit elemente fundamentale ale oricărui proces didactic la specialitatea *Jurnalistică*, obținând, în timp, statut de discipline academice obligatorii. Învățământul superior de profil jurnalistic din RSS Moldovenească nu a fost o excepție în această ordine de idei: în planurile de învățământ la specialitatea *Jurnalistică* se regăseau activități curriculare care contribuiau la extinderea limitelor cunoaşterii și la formarea competenţelor și abilităților de creație, așa precum: gândire divergentă, flexibilitate, fluenţă şi originalitate. Creativitatea, inclusiv cea jurnalistică, nu este o capacitate psihică autonomă și nicio dimensiune în plus a personalităţii, ci, mai curând, o disponibilitate, o potenţialitate a personalităţii, care poate fi dezvoltată, modelată, orientată etc., întrucât este rezultatul organizării optime a unor factori de personalitate diferiţi, dar și efectul conlucrării unor

procese psihice variate în condiţii favorabile. „Creativitatea este alimentată atât de înclinările naturale, pe care le are, într-o măsură mai mare sau mai mică, fiecare dintre noi, cât și de formarea, de instruirea persoanei respective, inclusiv și în domeniul jurnalismului” [3, p. 36].

Ca urmare a eforturilor fizice şi psihice ale întregii personalităţi, creativitatea jurnalistică există sub anumite forme specifice, produsele ei fiind reprezentările jurnalistice, puse în circuitul informațional în forma unor materiale de diferite genuri de presă. „Actul de creaţie finalizează cu produse mediatice de tip predictiv, anticipativ, interpretativ, explicativ etc., care contribuie la elaborarea noilor modele, proiecte şi planuri ale acţiunilor sociale, în particular, şi a noilor configuraţii ale mediului înconjurător, realităţii sociale, în general” [7, p. 78].

În învățământul superior de profil jurnalistic din RSS Moldovenească, formarea competențelor și abilităților de creație erau obiective de bază ale activităților didactice, în cadrul cărora studenții învățau strategiile, tehnicile și instrumentele de realizare a materialelor jurnalistice. Instruirea universitară era concepută și organizată conform unor principii generale, proprii întregului sistem de învățământ de tip sovietic, dar și după anumite reguli particulare, care reieșeau din specificul domeniilor științifice și ale celor de formare profesională. Regulile particulare erau aplicate pentru organizarea conceptuală a procesului didactic și pentru gestionarea unităților de conținut, acestea conturând profilul identitar al oricărei instruiri universitare de profil. Specificul învățământului superior de profil jurnalistic din RSS Moldovenească reieșea din faptul acesta trebuia să formeze nu doar competențe profesionale, ci și de creație. Astfel, o parte însemnată dintre activitățile didactice și cele obștești erau dedicate proceselor de creație și creativității în jurnalism, creativitatea devenind, în timp, un însemn al instruirii universitare de profil jurnalistic.

Idei și discuții

Studiile universitare de profil jurnalistic în RSS Moldovenească se desfășurau în decursul a cinci ani, iar forma de organizare a acestora era doar cu frecvență. Logica organizării instruirii jurnalistice doar prin intermediul studiilor universitare cu frecvență a reieșit din considerentul că, competențelor de creație nu pot fi formate și dezvoltate „prin corespondență”, adică în cadrul studiilor cu frecvență redusă. Or, pe bună dreptate se considera, că competențele de creație pot fi formate în medii instructive speciale, prin contactul direct al formabililor cu realitatea înconjurătoare și cu formatorul – autor cu renume al unor produse de creație. Creativitatea, fie în mod explicit, fie în mod implicit, era parte constitutivă a tuturor activităților academice, care se desfășurau în cadrul procesului didactic la specialitatea *Jurnalistică*.

Studenții care decideau să-și facă studiile universitare la specialitatea *Jurnalistică* trebuiau să demonstreze că sunt creativi și talentați chiar la începutul itinerarului lor academic, în cadrul sesiunii de admitere. În general, la specialitatea *Jurnalistică* se intra greu, candidații în studenți fiind trecuți prin trei filtre sau trei etape de testare. Primul filtru era dosarul de creație – un element absolut obligatoriu al dosarului general, fără de care nu era posibil să fie înscris în concurs candidații în studenți. Dosarul candidaților înscriși în concurs la specialitatea *Jurnalistică*, trebuia să includă, de rând cu setul standard de documente (actul de studii, caracteristica de la locul de studii sau muncă, certificatul privind starea sănătății, formă 086 și patru fotografii ale candidaților, în format 3x4), încă trei acte, și anume: „dosarul de creație” al pretendentului, o scrisoare de recomandare de la o instituție de presă, cu care acesta a colaborat, și o caracteristică de la organizația comsomolistă primară din care el făcea parte.

„Dosarul de creație" reprezenta materialele publicistice, realizate de candidat, și editate în paginile publicațiilor periodice ale timpului; ea demonstra că acesta a colaborat cu diferite instituții de presă, are o anumită experiență jurnalistică și nu este străin domeniului de formare profesională pentru care a optat. Se considerau valide doar materialele avizate prin semnătura redactorului-șef al ediției și sigilate cu ștampila instituției de presă care le-a publicat. Pentru dosarul de creație nu exista un format anume, de aceea fiecare candidat improviza, cel mai des însă, în acest scop, erau folosite albumele pentru desen, pe paginile cărora erau încleiate articolele decupate din ziare și reviste.

Cel de-al doilea filtru prin care treceau candidații în studenți era așa-numita „proba de creație" – un fel test de aptitudini, constituit din două sau trei tururi, care avea menirea să identifice pretendenții talentați, cu gândire creativă. Pentru că nu se încadra în categoria examenelor de bază, acesta se organiza până la începutul sesiunii de admitere. Inițial, lucrările realizate în cadrul probei de creație erau evaluate doar cu calificativul „admis" sau „respins", ulterior, calificativul „admis" a fost substituit cu un sistem de punctaj de la 0 la 2 puncte: lucrările evaluate pozitiv puteau cumula cel mult 2 puncte și cel puțin 0 puncte, iar cele evaluate negativ primeau calificativul „respins". Abia cel de-al optulea deceniu al secolului trecut, lucrările au început a fi evaluate cu note, întrucât către acel moment, proba de creație a obținut statut oficial de „examen de aptitudini". Tot în aceeași perioadă, odată cu înființarea la Universitatea de Stat din Chișinău a Facultății de Jurnalistică, candidații în studenți, care dețineau titlul de laureat al concursului republican *Proba condeiului*[2], erau scutiți de susținerea probei scrise.

Candidații în studenți care picau acest test nu mai puteau continua itinerarul ales; ei își retrăgeau actele, pentru că nu erau admiși să susțină celelalte examene.

Examenul de aptitudini, pe care trebuiau să-l susțină tinerii înscriși în concursul de admitere la specialitatea *Jurnalistică*, includea două tururi: proba scrisă și interviul oral. La proba scrisă candidații trebuiau să realizeze câteva sarcini, printre care: să enumere evenimentele de rezonanță, care au avut loc în ultima perioadă de timp, să relateze despre un fapt de actualitate, să formuleze întrebări, titluri etc. Minuțios erau evaluate competențele lingvistice și gramaticale ale candidatului. Aceasta era una dintre cele mai dificile probe, la care pica circa o treime din tot contingentul de pretendenți.

Interviul era un fel de discuție în formă liberă dintre candidații în studenți și membrii comisiei de examinare, prin intermediul căruia cadre științifico-didactice de la Facultatea de *Jurnalistică* încercau să identifice gradul de cultură generală, dar îndeosebi, cel de pregătire ideologică a pretendenților. Astfel, cea mai mare parte din întrebări erau de natură ideologică, o altă parte era de cultură generală, iar cea de-a treia parte ținea nemijlocit de domeniul jurnalisticii.

Cel de-al treilea filtru îl constituiau examenele generale (în diferite perioade numărul acestora a variat între 6 și 4), pe care trebuiau să le susțină candidații în studenți la toate specialitățile, fără excepție. În funcție de notele acumulate, aceștia ori „treceau concursul", adică luau probele, și erau înscriși la studii, ori erau respinși.

Creativitatea era parte nu doar a activităților de testare a candidaților în studenți, ci și a activităților

---

[2] Concurs republican, organizat în anii `80 ai secolului trecut, de către publicația periodică *Tinerimea Moldovei* – organul de presă al comsomoliștilor din RSS Moldovenească, în scopul de a facilita admiterea tinerilor talentați la Facultatea de Jurnalistică. La concurs erau prezentate dosarele de creație ale participanților, în care erau incluse materialele realizate de aceștia și publicate în diferite ziare și reviste. Ulterior, dosarele erau evaluate de un juriu constituit din jurnaliști profesioniști. Învingătorii erau premiați și, în cazul în care depuneau actele la Facultatea de Jurnalistică, erau scutiți de a susține proba de creație în formă scrisă.

curriculare ale procesului didactic, una dintre acestea fiind practica. Studenții de la specialitatea *Jurnalistică* realizat câteva tipuri de practică: de licență, de vară (de inițiere, de producere) și curentă. Practica curentă se numea pasivă și se realiza pe parcursul întregului semestru. Procesul didactic la specialitatea *Jurnalistică*, spre deosebire de majoritatea specialităților din învățământul superior moldovenesc, nu se desfășura pe parcursul a șase zile din săptămâna, dar în cinci zile, cea de a șasea zi fiind rezervată în exclusivitate pentru activitățile de creație. Anume această zi era considerată drept zi de „practică pasivă" a studenților. Periodic, problema privind organizarea practicii pasive devenea subiect de referință la ședințele de catedră. Iată, bunăoară, ce informație cu referire la subiectul dat se regăsește în procesul verbal al ședinței Catedrei de Jurnalistică din 5 septembrie 1969:

„Постановили:

1. Одобрить метод проведения пассивной практики студентов отделения журналистки.

2. Пассивную практику проводить ежегодно, в течение учебных семестров.

3. Считать нецелесообразным составление отдельной программы для проведения пассивной практики, задачи для пассивной практики определяют преподаватели теории и практики журналистики по мере изучения газетных жанров и проблематики газетных выступлений.

4. Утвердить график пассивной практики студентов IV курса отделения журналистики.

5. Поручить старшему преподавателю Д. В. Ковалю составить график пассивной практики студентов" [1, f. 1-5].

(*„S-a decis:*

„ 1. A aprobai metodologia de desfășurare a practicii pasive pentru studenții de la secția de Jurnalistică.

2. A organiza practica pasivă anual, pe parcursul ambelor semestre academice.

3. A nu considera oportună întocmirea unui program (analitic – n.a.) separat pentru practica pasivă; sarcinile pentru practica pasivă fiind determinate gradual, de către profesorii de teorie și practică a jurnalisticii, pe măsură ce studenții vor studiază genurile de presă și problematica conținuturilor ziarelor.

4. A aproba graficul practicii pasive a studenților din anul IV ai secției de Jurnalistică.

5. A-l desemna pe lectorul superior D.V. Coval să întocmească graficul practicii pasive a studenților din anul III.").

Pe parcursul celor cinci ani, studenții de la specialitatea *Jurnalistică* realizau trei stagii de practică de vară, durata fiecăruia constituind, în medie, patru săptămâni. Primul stagiu de practică se realiza după anul I de studii și figura în planul de învățământ cu denumirea de „practică social-politică și de inițiere". Deși, *de jure*, era considerat de inițiere, *de facto*, acest stagiu de practică era de producție, studenții urmând să realizeze și să publice materiale în diferite genuri jurnalistice. După anul doi și trei urma practica de instruire și de producere, în cadrul cărora studenții se încadrau plenar în producția jurnalistică. După încheierea stagiului, studenții prezentau dosarele de practică la catedrele de profil și în primele două luni ale anului de studii, le susțineau public, în cadrul conferințelor de totalizare a stagiilor de practică.

Problema privind organizarea stagiilor de practică și susținerea publică a rezultatelor practici era dezbătură anual în cadrul ședințelor de catedră. Iată care a fost decizia unanimă a Catedrei de Jurnalistică pe marginea acestui subiect, adoptată la ședința din 5 septembrie 1969:

„Постановили:

1. Считать организацию защиты учебно-производственной практики одним из наиболее важных моментов учебно-воспитательной работы среди студентов отделения журналистики.

2. Рекомендовать всем руководителям учебно-производственной практики организовать публичную защиту практики в учебных группах с привлечением к обсуждению опубликованных материалов всех студентов курса.

3. Провести защиту летней учебно-производственной практики студентов II, III, IV и V курсов до 1 ноября с.г. Форму оценки практики установить дифференцированный зачёт. Обратить особое внимание преподавателей – руководителей практики на личную ответственность за объективность выставленных оценок" [1, f. 1-5].

(*„S-a decis:*

1. A considera organizarea susținerii practicii de producere drept unul dintre cele mai importante obiective ale muncii instructive-educative în rândul studenților de la secția de Jurnalistică.

2. A recomanda tuturor conducătorilor de practică să organizeze susținerea publică a rezultatelor stagiilor de practică în cadrul grupelor academice, cu implicarea în discuția materialelor publicate a tuturor studenților înscriși la același an de studii.

3. A desfășura susținerea publica a practicii de vară a studenților din anii II, III, IV și V până la data de 1 noiembrie a acestui an. Forma de evaluare a rezultatelor practicii este colocviul diferențiat. A atenționa în mod deosebit cadrele didactice despre responsabilitatea personală a fiecăruia pentru obiectivitatea notelor acordate").

În timpul ultimului an de studii, în cel de-al zecele semestru, studenții realizat practica de stat (de licență), orientată spre fortificarea competențelor de creație, precum și a celor de cercetare.

Competențele de creație și cele de cercetare ale viitorilor jurnaliști erau formate și prin intermediul tezelor de an, numite pe atunci „lucrări de curs". Pe parcursul unui ciclu universitar, studenții realizau cel puțin trei teze de an. Indiferent de tipul tezelor de an, realizarea acestora avea la bază două condiții de principiu: vigilenţa ideologică şi legătura învăţământului cu viaţa practică şi cu producţia. Un argument în favoarea afirmației respective poate servi decizia Catedrei de *Jurnalistică* pe marginea acestui subiect, adoptată în ședința din 5 septembrie 1969. În procesul verbal al ședinței se menționează:

„Постановили:

1. В связи с тем, что по плану студенты I, III и IV курсов пишут курсовые работы установить следующие направления тем этих работ:

а) на I курсе курсовые работы пишутся по разделам «Марксистко-ленинское учение о печати», «Система информации и пропаганды в СССР», «Организация и планирование работы редакции» и по жанрам «Информация» и «Корреспонденция».

б) Тематика курсовых работ для III курса включает историю русской и историю молдавской демократической журналистики.

в) На IV курсе студенты пишут курсовые работы по истории партийной и советской печати Союзной и молдавской.

2. Поручить членам кафедры, ведущим соответствующие курсы, разработать тематику курсовых работ до 20 сентября с.г., обратив особое внимание на ленинскую тематику работ" [1, f. 1-5].

(„S-a decis:

1. Dat fiind faptului că, conform planului (de învățământ – n.a.), studenții anilor II, III și IV realizează teze de an, pentru acest gen de lucrări se stabilesc următoarele direcții tematice:

a) la anul I de studii, tezele vor aborda prioritar subiecte dedicate: „Învățăturii marxist-leniniste despre presă" (Doctrina marxist-leninistă a presei – n.a.), „Sistemului informațional și propagandistic în URSS", „Organizării și planificării activității redacționale" și „Genurilor jurnalistice: știrii și corespondenței".

b) la anul II de studii, tezele se vor axa pe subiecte legate de istoria jurnalisticii democratice rusești și moldovenești.

c) la anul IV de studii, activitatea de cercetare a studenții va fi centrată pe problemele din domeniul istoriei presei de partid și sovietice, unionale și moldovenești.

2. A determina membrii departamentului, titulari ai cursurilor (de profil – n.a.), să elaboreze temele tezelor de an până la 20 septembrie a.c. și să acorde o atenție deosebită tematicii leniniste.”).

Tezele de an constituiau exerciții valoroase pentru realizarea celei mai importante lucrări din anii de studenție – teza de licență, numită în acele timpuri „lucrare de diplomă”. Studenții de la specialitatea *Jurnalistică* puteau alege să realizeze fie teze de licență de cercetare, fie teze de licență de creație. Realizarea lucrării de diplomă era precedată de procedura de aprobare a temei de cercetare şi a conducătorului ştiinţific. Temele pentru lucrările de diploma erau propuse de cadrele didactice de profil și aprobate în cadrul ședințelor de catedră. Un atare subiect a fost discutat la ședința Catedrei de *Jurnalistică* din 30 octombrie 1969. Procesul verbal al acelei ședințe a consemnat următoarele:

„Постановили:

Кафедра предложила пятикурсникам широкий выбор тем для дипломных сочинений. В результате обсуждения с каждымстудентом в отдельности избранной им из этого числа темы, кафедра утверждает следующую тематику дипломных работ:

1. Литературная критика в журнале «Дачия литерарэ».

2. Репортаж на страницах газет «Молдова сочиалистэ», «Тинеримя Молдовей» и «Култура».

3. Ленинское искусство убеждать.

4. В. И. Ленин – организатор газеты «Правда».

5. «Искра» в Молдавии.

6. Музыка в эфире (по материалам музыкальной Лениииаиы Молдавского радио).

7. Репортаж на сельскохозяйственную тему (по материалам газеты «Молдова Сочиалистэ» за период после ХХШ съезда КПСС).

8. Образные средства репортажа.

9. Корреспонденция – основной жанр советской печати.

10. Проблемный очерк (по материалам газет «Молдова сочиалистэ», «Тинеримя Молдовей» и «Култура»).

11. Молдавский советский фельетон.

12. Действенность проблемных выступлений печати.

13. Фильмы молдавской киностудии на страницах республиканской прессы.

14. Освещение жизни молодёжи на страницах комсомольских газет.

15. Антисоветская деятельность радиостанций «Би-би-си», «Свободная Европа» и «Голос Америки».

16. Публицистика Юлиуса Фучика.

17. Театральная рецензия на страницах республиканской прессы.

18. Публицистика Ильи Эренбурга.

19. Проблемы развития культуры и образования на страницах журнала «Албина ромынеаскэ».

20. Молдавия на страницах русской периодики первой половины XIX века.

21. Пропаганда передового опыта на молдавском радио.

22. Возникновение и развитие жанров советского радио [1, f. 11-14].

(*„S-a decis:*

Catedra a oferit studenților din anul V o gamă largă de subiecte pentru tezele de absolvire. Ca urmare a discuțiilor cu fiecare student în parte în privința temei lucrării de diplomă, selectată din lista de subiecte propuse, catedra aprobă următoarele teme ale lucrărilor de diplomă:

1. Critica literară în revista „Dacia literară”.

2. Reportajul în paginile ziarelor „Moldova Socialistă", „Tinerimea Moldovei" și „Cultura".

3. Arta leninistă de a convinge.

4. V. I. Lenin – organizator al ziarului „Pravda".

5. Ziarul „Iskra" în Moldova.

6. Muzică în eter (în baza materialelor din cadrul leniniadei muzicale de la radioul moldovenesc).

7. Reportajele pe teme agricole (în baza materialelor din ziarului „Moldova Socialistă" din perioada de după Congresul al XXIII-lea al PCUS).

8. Elemente figurative în reportaj.

9. Corespondența – principalul gen al presei sovietice.

10. Schița de problemă (în baza materialelor ziarelor „Moldova Socialistă", „Tinerimea Moldovei" și „Cultura"),

11. Foiletonul sovietic moldovenesc.

12. Eficacitatea abordării problemelor în presă,

13. Filmele Studioului moldovenesc de film pe paginile presei republicane.

14. Reflectarea vieții tineretului pe paginile ziarelor comsomoliste.

15. Activitatea antisovietică a posturilor de radio „BBC", „Europa Liberă" și „Vocea Americii".

16. Publicistica lui Julius Fucik.

17. Recenzia teatrală în paginile presei republicane.

18. Publicistica lui Ilya Erenburg.

19. Probleme de cultură și educație în paginile revistei „Albina românească".

20. Moldova în paginile periodicelor rusești din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

21. Propaganda experienței performante la radioul moldovenesc.

22. Apariția și dezvoltarea genurilor radiofonice sovietice).

Observăm că majoritatea temelor lucrărilor de diplomă aveau certe valențele ideologice, iar conținuturile acestor studii erau profund doctrinale.

În RSS Moldovenească a existat o practică, cu titlul de experiment, de a organiza susținerea publică a lucrărilor de diplomă în incinta instituțiilor mediatice, cu participarea membrilor colectivelor redacționale. Studenții care realizau lucrări de diplomă, obiectul de cercetare al cărora era jurnalismul de televiziune, susțineau aceste lucrări în incinta televiziunii republicane, iar cei care investigau jurnalismul radiofonic – în sediul postului republican de radio. Această practică era mult mai avantajoasă decât practica tradițională de organizare a susținerilor publice în incinta instituției de învățământ din care făceau parte autorii tezelor de licență. Or, aceasta, pe de o parte, oferea posibilitatea studenților să-și demonstreze cunoștințele, competențele și potențialul intelectual în fața viitorilor colegi de breaslă și, astfel, să-și înceapă a făuri cariera și reputația profesională, iar, pe de altă parte, conducătorii instituțiilor aveau posibilitatea să identifice, din rândurile absolvenților, tinerii talentați și să-i recruteze, pentru a-i angaja în serviciu.

Concluzii

În perioada totalitaristă, învățământul superior de profil umanistic, inclusiv cel jurnalistic, a fost expus unei cenzuri drastice, fiind încorsetat în mişcarea generală de făurire a omului nou, de tip socialist. „Procesul didactic a avut, în temei, un format static, astfel că, din punct de vedere conceptual și structural, învățământul universitar moldovenesc cu profil jurnalistic a rămas aproape intact până la începutul anilor '90 ai secolului al XX-lea, când RSS Moldovenească şi-a declarat independenţa faţă de URSS şi a devenit Republica Moldova. Totuși, importanța acestei perioade pentru dezvoltarea învățământului superior național de profil jurnalistic, în particular, și pentru dezvoltarea sectorului mediatic contemporan din RM, în general, nu poate fi neglijată, întrucât anume în acest răstimp au fost puse bazele învățământului universitar contemporan de profil

jurnalistic din RM, fiind proiectat profilului național, identitar al acestuia” [8, pp. 335-336].

Specificitatea instruirii universitare de profil jurnalistic din RSS Moldovenească reieșea din activitățile cirriculare, orientate spre formarea competențelor și abilităților de creație. Acestora le revenea un loc central în planul de învățământ și în procesul didactic, pentru că produsele mediatice, care formează creația jurnalistică propriu-zisă, apar doar în rezultatul acţiunilor de creație ale jurnalistului și grație creativității acestuia. Din aceste considerente, dezvoltarea competențelor de creație era un obiectiv de bază al instruirii universitare de profil jurnalistic. Și așa cum procesul de creaţie nu urmează un tipar unic, strategiile, tehnicile, tacticile, în general, modalităţile de formare, dezvoltare, modelare etc. a competenţelor de creație a studenților de la specialitatea *Jurnalistică* erau foarte variate. Anume activitățile orientate spre formarea competențelor și abilităților de creație, în pofida caracterului ideologic și profund îndoctrinat al învățământului superior din perioada sovietică, confereau caracter distinctiv instruirii universitare de profil jurnalistic.

Referinţe bibliografice

1. Arhiva Națională a Republicii Moldova, Fond 3186, inventar 1, dosar 813.

2. *Cercetări în domeniul științelor umanistice la Universitatea de Stat din Moldova (1974-1995). Contribuții bibliografice*. Coord. Gheorghe RUSNAC. Chișinău: Tipografia Centrală; 1996, pp. 52-76. ISBN 9975-923-11-9.

3. GUZUN, M. *Resursele creativității sau „chinurile” creației jurnalistice. //* În: Creativitatea în jurnalism. Vol. II. Chișinău: CEP USM, 2019, 133 p. ISBN 978-9975-149-29-7.

4. LESCU, M. *A fi creativ*. // În: Creativitatea în jurnalism. Chișinău: CEP USM, 2018, 184 p. ISBN 978-9975-142-34-2.

5. MORARU, V. *Reperele măiestriei. Experiența publicistică a lui Ion Druță*. // În: Creativitatea în jurnalism. Chișinău: CEP USM, 2018, 184 p. ISBN 978-9975-142-34-2.

6. ROTARU, L. *Politica sovietică în domeniul învățământului superior din RSS Moldovenească*. // În: Panorama comunismului în Moldova Sovietică. Context, surse, interpretări. Coord. Liliana Corobca. Iași: Polirom, 2019, pp. 477-492. ISBN 978-973-46-7846-4.

7. STEPANOV, G. *Bazele jurnalismului*. Chișinău: CEP USM, 2018. 194 p. ISBN 978-9975-142-74-8.

8. STEPANOV, G. *Învățământul superior de profil jurnalistic din RSS Moldovenească: evoluție și concept. //* În: Perspectivele şi problemele integrării în spaţiul european al cercetării şi educaţiei. Vol. VII. Coord. Sergiu Cornea. Cahul: US Cahul, 2020, p. 331-336. 471 p. ISBN 978-9975-88-061-9.

CZU 37.01
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2021.4(95).11

UNELE ASPECTE ALE ETICII COMUNICĂRII CA PREMISĂ DE PERFECȚIONARE A MANAGEMENTULUI CALITĂȚII ÎN DOMENIUL EDUCAȚIEI[1]

Tatiana GRIBINCEA
Doctor, conferenţiar universitar,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere",
Chișinău, Republica Moldova
e-mai: *tgribincea04@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0002-0460-3146

Victoria TROFIMOV
Doctor, conferenţiar universitar,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere",
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: *victoria.trofimov11@gmail.com*
https://orcid.org/0000-0001-6360-511X

Educația de calitate reprezintă un imperativ al timpurilor noastre. O componentă esențială a acestui proces este comunicarea eficientă a actorilor implicați. Abilitățile de interacționare şi posibilitatea de a profita de efectele benefice ale comunicării sunt competenţe extrem de importante într-o lume modernă, cu mijloace foarte diverse pentru comunicare. În acest context, în lucrare ne-am propus să analizăm contribuția comunicării la ameliorarea eticii profesionale și la detensionarea unor situații nefaste încă existente în domeniul educațional, cum este și fenomenul etichetării. Autorii au ajuns la concluzia că pentru ca demersul comun al actorilor implicați să fie eficient, este necesară adoptarea unor strategii de îmbunătățire continuă, a unui anumit mod de abordare şi rezolvare a sarcinilor concrete de instruire, fără a distorsiona personalitatea audientului. Scopul cercetării de față este de a identifica strategiile de optimizare a comunicării în calitate de bază a procesului de învăţare şi prin aceasta de îmbunățire a managementului calității în educație. Un aspect aparte a revenit evidențierii contribuției proiectelor europene la dezvoltarea calitativă a mediului educațional. Autorii au abordat o metodologie de cercetare care s-a axat pe studierea surselor bibliografice în domeniu, analiza și sinteza informațiilor obținute, extrapolarea și generalizarea datelor, ş. a.

***Cuvinte-cheie**: calitatea educaţiei, comunicare, etică, discriminare, etichetare, management, proiecte europene.*

[1] *Acest articol a fost elaborat în cadrul proiectului "QFORTE – Enhancement of quality assurance in higher education system in Moldova"* - 618742-EPP-1-2020-1-MD-EPPKA2-CBHE-SP, *finanțat de către programul Erasmus+ al Uniunii Europene, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Costantin Stere" fiind patener în cadrul proiectului menționat, iar autorii sunt membri ai echipei de implementare a proiectului*. - https://uspee.md/cooperare-internationala/proiecte/qforte

SOME ASPECTS OF COMMUNICATION ETHICS AS A PREMISE FOR IMPROVING QUALITY MANAGEMENT IN THE FIELD OF EDUCATION

Quality education is an imperative of our times. An essential part of this process is effective communication of the actors involved. Interaction and resilience skills and the beneficial effects of communication are extremely important in a modern world, with a wide range of communication means. In this context, in the paper we have focused on analyzing the contribution of communication to the improvement of professional ethics and to the relaxation of some, still existing situations in the educational field, namely the phenomenon of labeling. The authors conclude, that in order for the common approach of the actors involved to be effective, there is a need for a strategy of continuous improvement, a certain way of approaching and resolving the tasks of personal training without distorting the audience's personality. The purpose of the research is to identify strategies for optimizing communication as a basis for learning progress and thereby improving quality management in education. A special aspect was the highlighting of the contribution of European projects to the qualitative development of the educational environment. The authors approached a research methodology that focused on studying bibliographic sources in the field, analysis and synthesis of information obtained, data extrapolation and generalization, etc.

***Keywords**: quality of education, communication, ethics, discrimination, labeling, management, European projects.*

CERTAINS ASPECT DE L'ÉTHIQUE DE LA COMMUNICATION COMME PRÉMISSE D'AMÉLIORATION DE LA GESTION DE LA QUALITÉ DANS LE DOMAINE DE L'ÉDUCATION

Une éducation de qualité est un impératif de notre époque. Une composante essentielle de ce processus est la communication efficace des acteurs impliqués. Les compétences d'interaction et la capacité de tirer parti des effets bénéfiques de la communication sont des compétences extrêmement importantes dans un monde moderne avec des moyens extrêmement divers pour la communication. Dans ce contexte, l'article vise à analyser la contribution de la communication à l'amélioration de l'éthique professionnelle et pour pallier certaines mauvaises situations encore existantes dans le domaine éducatif et notamment le phénomène de l'étiquetage. Les auteurs ont conclu que pour que l'approche conjointe des acteurs impliqués soit efficace, il est nécessaire d'adopter des stratégies d'amélioration continue, une certaine manière d'aborder et de résoudre des tâches de formation concrètes, sans dénaturer la personnalité du public. Le but de la présente recherche est d'identifier des stratégies pour optimiser la communication comme base du processus d'apprentissage et ainsi améliorer la gestion de la qualité dans l'éducation. Un aspect particulier est revenu à la mise en évidence de la contribution des projets européens au développement qualitatif de l'environnement éducatif. Les auteurs ont abordé une méthodologie de recherche axée sur l'étude des sources bibliographiques dans le domaine , l'analyse et la synthèse des informations obtenues, l'extrapolation et la généralisation des données, etc.

***Mots-clés:** qualité de l'éducation, communication, éthique, discrimination, labellisation, gestion, projets européens.*

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ЭТИКИ КОММУНИКАЦИИ КАК ПРЕДПОСЫЛКИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УПРАВЛЕНИЯ КАЧЕСТВОМ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Качественное образование – это веление времени. Важным компонентом данного процесса является эффективная коммуникация вовлеченных субъектов. Интерактивные навыки и способность извлекать выгоду из полезных эффектов общения обретают исключительную значимость в современном мире с чрезвычайно разнообразными средствами коммуникации. В этом контексте, в представленной статье авторы сосредоточились на анализе вклада общения в улучшение профессиональной этики и в смягчение некоторых сложных ситуаций, которые все еще существуют в сфере образования, а именно феномена ярлыков. Авторы приходят к выводу, что для того, вовлечение задействованных акторов было эффективным, необходимо использовать стратегий

непрерывного совершенствования, и выбирать такие способы разрешения проблем, которые бы не подавляли обучаемого человека. Целью данного исследования является определение стратегий оптимизации коммуникации как основы обучения и, таким образом, улучшения управления качеством в образовании. Особым аспектом стало выделение вклада европейских проектов в качественное развитие образовательной среды. Авторы использовали методологие исследования, ориентированную на изучение существующих в данной области, библиографических источников анализ и синтез полученной информации, экстраполяцию и обобщение данных и т.д.

Ключевые слова: *качество образования, коммуникация, этика, дискриминация, ярлыки, управление, европейские проекты.*

Introducere

Educația de calitate reprezintă un imperativ al timpurilor noastre, indiferent la care nivel se produce ea – primar, secundar, universitar, sau chiar postuniversitar. O componentă esențială a acestui proces o reprezintă comunicarea eficientă a actorilor implicați – elevi, studenți, audienți, profesori, manageri. Abilitățile de interacționare şi posibilitatea de a profita de efectele benefice ale acestui proces sunt competenţe extrem de importante într-o lume modernă, cu mijloace extrem de diverse pentru comunicare. În acest context, lucrarea de faţă îşi propune să abordeze unele aspecte ale problematicii fenomenului comunicaţional din punct de vedere al managementului calității în cadrul sistemului educațional.

În orice comunitate, comunicarea este o modalitate esențială de interacţiune psihosocială, un schimb de mesaje între indivizi, destinat să realizeze legături interpersonale rezistente, prin care se poate influenţa menţinerea sau modificarea comportamentului individual sau de grup. Comunicarea este percepută ca o interacţiune, prin care indivizii fac schimb de mesaje, ating obiective specifice, dirijează şi controlează activitatea unei persoane sau a unui grup, se influenţează reciproc şi aşteaptă reacţii de răspuns.

În prezenta lucrare ne-am propus să analizăm contribuția comunicării la ameliorarea eticii profesionale și la detensionarea unor situații nefaste încă existente în domeniul educațional și anume fenomenul etichetării. În acest context, scopul cercetării de faţă este de a identifica strategiile de optimizare a comunicării în calitate de bază a procesului de învăţare şi prin aceasta de îmbunătățire a managementului calității în educație. În articol ne-am propus să abordăm un subiect de mare importanţă practică pentru actorii câmpului educaţional și anume etichetarea audienților în instituții de învățământ. Ceea ce ne-a preocupat în mod special, a fost realizarea unei cercetări având ca principal scop identificarea prezenţei fenomenelor de etichetare în relaţia profesor – audient, precum şi identificarea efectelor, în special celor negative, care influenţează obiectivitatea evaluării, dar și a soluțiilor de depășire a acestora.

Metodologia de cercetare s-a axat pe studierea surselor bibliografice în domeniu, analiza și sinteza informațiilor obținute, extrapolarea și generalizarea datelor și alte metode specifice de cercetare. Un aspect aparte în lucrare a revenit evidențierii contribuției proiectelor europene la dezvoltarea calitativă a mediului educațional.

Idei principale ale cercetării

Problematica managementului calității și culturii calității în școala superioară întotdeauna a reprezentat o preocupare majoră a cercetării științifice în domeniu și s-a bucurat de atenţia ei binemeritată, inclusiv în spațiul universitar de pe ambele maluri ale Prutului [1, 5, 7, 10, 12]. Printre componentele intrinseci ale unui management axat pe calitate se numără implicit calitatea și etica comunicării, care pot aduce un plus de performanță mediului acade-

mic. În studiul nostru ne-am bazat pe postulatul că o comunicare eficientă depinde în mare măsură de calitatea relațiilor dintre profesor și audienții săi. Sursele barierelor într-o comunicare ţin în mare parte de această relație și se confruntă cu astfel de factori ca necunoaşterea personalităţii audientului, calitatea mediului său social, obiectivism/subiectivism în apreciere, etc.

Prin realizarea acestei cercetări am dorit să evidenţiem că investigarea realităţii din sistemul educațional, şi în mod special a interacţiunii care se produce în auditor, prin metode interpretative, contribuie semnificativ la explicarea unor realități existente în câmpul educaţional.

Audientul nu devine inadaptat doar pentru că este „neatent" sau „uituc", „leneş" sau „lent". Analiza cazurilor de inadaptare în sistemul educațional dezvăluie o constatare cu valoare metodologică generală, în conformitate cu care orice efect are la bază mai multe cauze, care, la rândul lor, pot determina mai multe consecinţe. Una din ele o reprezintă subiectivismul în evaluare, acesta fiind un fenomen negativ ce încalcă normele etice, având potențial de a inversa valorile și de a erona justa apreciere. Mai mult decât atât, câte odată profesorii, categorizând un elev/student, au tendinţa de a utiliza "categoria" acestuia ca punct de referinţă pentru interpretarea comportamentului său de ansamblu și chiar de al extrapola pe viitor.

Considerații privind teoria etichetării

Teoria etichetării, apărută mai întâi în domeniul criminologiei şi mai târziu în sociologie şi psihologie, susţine teza conform căreia un comportament este deviant pentru că o persoană sau un grup cu autoritate, stabileşte că acesta este deviant.

Devianţa se manifestă și în spațiul educațional - prin respingerea controlului școlar, creșterea abandonului școlar, refuzul de a participa la activități didactice și educative, distrugerea bunurilor instituției, apariția zonelor de educație prioritară și altele. Indisciplina este, adeseori, efectul tratamentului injust al profesorilor, al problemelor sociale cu care se confruntă discipolii, al dorinței de a atrage atenția, de a-și impune controlul etc. Totodată, cu cât mai fragedă este vârsta audienților, se manifestă tendința că un astfel de comportament este mai pronunțat. Și lasă o amprentă mai puternică asupra personalității elevilor. Iar mediul în care acesta se produce are lacune în ceea ce privește calitatea sa.

Teoria etichetării a fost dezvoltată în mod notoriu de către Howard Becker în cartea sa apărută în 1963 "*Cei din afară: Studii de sociologie deviaționistă*". Lucrarea lui Becker, dar şi studiile altor cercetători din acea perioadă, au apărut pe fondul activismului civic din ce în ce mai intens şi al conştientizării crescânde a drepturilor civice în SUA. Teoria etichetării spune că "… deviaționist este acela, la care eticheta a fost aplicată cu succes; iar un comportament deviaţionist este comportamentul pe care îl etichetează astfel oamenii" [3, p. 9]. Cu alte cuvinte, teoria afirmă că un comportament "problemă" este acel comportament care a fost etichetat drept problematic. Adică, anume actul etichetării este factorul care creează problema, şi nu indivizii o creează.

Teoria etichetării continuă cu argumentarea că etichetele, de regulă, survin de la o persoană cu autoritate, formală sau informală. De exemplu, un profesor, un părinte sau o persoană importantă, inclusiv din mediul educațional, care repetă şi consolidează eticheta, o aduce până în punctual când aceasta devine ferm asociată unui individ. Teoria mai afirmă că, atunci când etichetele sunt ataşate oamenilor, poate fi dificil pentru un individ să mai scape de ele. Astfel, individul poate ajunge să le accepte, să le interiorizeze şi chiar să creadă că ele sunt adevărate.

Autorul D. Hargreaves [8, p. 23] aduce în atenție o metaforă utilă - conceptul "***eului oglindit***". Aceasta exprimă ideea că noi ne construim părerea despre noi înşine din felul în care se poartă alţii cu noi. D. Hargreaves a arătat cum poate fi aplicată etichetarea

în sistemul educaţional şi a observat că există moduri variate în care profesorii îşi folosesc experienţa pentru a eticheta şi categorisi discipolii: “Atunci când un profesor ia o clasă nouă, el va tinde să împartă clasa în trei categorii. În primul rând, copiii *“buni”* – cei care sunt conform aşteptărilor sale. În al doilea rând, elevii *“răi”* – cei care deviază. În al treilea rând, acei care nu se remarcă nici prin conformitate, nici prin deviere.

El menționează că numele elevilor din primele două categorii sunt memorizate imediat de către profesor. Iar numele celor din categoria a treia sunt memorate mult mai încet. Aceste concluzii pe care le face profesorul reieșind din comportamentul elevilor şi “procesul de categorizare” la care acestea conduc, acţionează ca o definiţie a situaţiei în care se află profesorii şi elevii înşişi. Această definiţie redă planul pentru toată interacţiunea viitoare dintre cele două părţi “.

David Hargreaves a constatat că odată ce profesorul a categorisit un discipol, el tinde să folosească “categoria” ca punct de referinţă pentru interpretarea comportamentului acestuia. De exemplu, dacă un elev a avut dificultăţi în completarea unei lucrări, iar el deja fusese clasificat ca “inteligent”, atunci profesorul este posibil să tolereze dificultatea lui la modul benign, oferindu-i ajutor şi îndrumare. Iar dacă un elev a fost clasificat anterior drept “prost” sau “leneş”, atunci profesorul este posibil să interpreteze aceeaşi comportare ca un indiciu că acesta “nu se străduieşte suficient” sau că “nu a ascultat”, când a fost explicată lecţia.

D. Hargreaves mai subliniază că, deoarece elevii (în special cei mici) se raportează la comportamentul celorlalţi faţă de ei pentru a obţine o imagine despre cât succes au, aceştia interiorizează imaginea pe care o primesc despre ei de la alte persoane importante, de exemplu profesorul. Cu toate că în asemenea situaţii, calitatea de persoane importante o pot avea chiar și colegii elevilor.

De cele mai dese ori, audienții se bazează pe profesori, pentru ca aceștea să le furnizeze un “concept despre sine”, să le spună cât sunt de buni sau cât de bine/rău se descurcă. Și un astfel de comportament este unul universal, adică se manifestă în oricare arii educaționale – începând de la grădiniță și ajungând la universitate. În plus, alţi semeni şi alţi profesori vor ajunge să recunoască eticheta pe care un audient şi-a atras-o şi se vor purta cu acesta pe baza aceleiași etichete deja existente. Deşi nu este imposibil pentru o persoană să scape de o etichetă, acest lucru devine totuși extrem de greu, odată ce eticheta este foarte cunoscută.

Destul de frecventă este și situația că profesorii compară părerile lor despre elevi şi aceasta consolidează și mai mult etichetele. Adică, un profesor care nu a predat niciodată unui anumit grup poate şti deja multe despre el, prin etichetele ataşate acestuia de alţi profesori. Dacă sunt interiorizate de elevi, aceste etichete au efecte în situaţii noi, altele decât cele din mediul educaţional, în care elevii vor putea eşua din nou. Un număr mare de audienți pot fi condamnați la insucces, deoarece au fost etichetați ca fiind incapabili să acumuleze cunoştinţe şi experienţe, din cauza provenienţei lor etnice sau sociale, ceea ce poate conduce la situația că eşecurile lor vor fi observate și marcate, iar progresele obținute vor fi minimizate sau trecute cu vederea.

În același sens trebuie privită și etica comunicării între profesori, care poate deveni o altă sursă de profeţii negative care se adeveresc, prin *efectul halo,* când opinia unor profesori despre un oarecare discipol se extrapolează și spre alt profesor. Sau de exemplu, când persoanele noi sunt etichetate pe motiv că numele lor sunt asociate cu un anumit grup etnic, cultural sau social.

De asemenea, se manifestă o percepţie subiectivă că aşteptările mici a priori conduc la realizări reduse. Dar o astfel de percepţie a fost contrazisă în special după publicarea unui studiu extrem de influent al lui

R. Rosenthal şi I. Jacobson „*Pigmalion in the classroom*". În acest studiu s-au acordat la întâmplare note total nejustificate la testele unor elevi. Profesorilor li s-a spus cine sunt "cei buni", de la care să se aştepte la progrese remarcabile în acumularea de cunoştinţe. Iar apoi s-a descoperit că anume aceşti elevi au fost remarcați ca având cu adevărat realizări semnificative. Astfel, s-a ajuns la concluzia că tot ce este necesar pentru ca un discipol să nu aibă eşec este ca profesorii să aibă aşteptări sporite faţă de el [11, p. 7].

Totuşi, toată această abordare prezintă câteva probleme importante. De exemplu, etichetele nu "se lipesc" întotdeauna - ele pot fi contrazise de alte etichete, sau respinse de discipoli, sau negate de persoanele autoritare pentru acesta. Astfel, D. Hargreaves [8, p. 19] sugerează că teoria etichetării se aplică numai în anumite circumstanţe, în principal atunci când etichetele sunt consolidate, consistente şi sunt aplicate de o "altă persoană importantă". De asemenea, aşteptările nu vor duce la "profeţii negative care se adeveresc" atunci, când persoanele care sunt etichetate resping eticheta atât de vehement, încât se decid să dovedească faptul că etichetatorul a greşit.

Din cele relatate mai sus este evident că subiectivitatea profesorului/evaluatorului reprezintă un fenomen absolut indezirabil și apt să compromită relevanța și calitatea evaluării. Ea are de cele mai multe ori cauze independente de voința profesorului care pot fi necunoaşterea îndeajuns a metodelor şi tehnicilor de evaluare sau folosirea inadecvată a acestora, lipsa de experienţă, contextul psiho-social manifestat prin presiunile exercitate asupra cadrului didactic, contextul pedagogic în care politica instituției tinde spre atingerea unei anumite promovabilităţi, particularităţile relaţiei profesor-discipol sau aşteptările celui care evaluează ş.a. [14, p. 48].

Ataşarea unei etichete negative de către un adult important poate crea rapid o imagine de sine distorsionată şi negativă vis-a-vis de un audient şi o imagine negativă a acestuia printre cei de vârsta lui, care ajung să accepte mai uşor eticheta decât individul propriu-zis. În acest sens, a devenit notoriu experimentul faimos realizat de către învăţătoarea Jane Elliot și supranumit "*Ochi albaştri, ochi căprui",* el fiind organizat după ce a fost ucis activistul pentru drepturile omului Martin Luther King. Experimentul practic pe care Jane Elliot l-a derulat ca să-şi sensibilizeze elevii din clasa a treia faţă de efectele discriminării, rămâne una dintre cele mai puternice demonstraţii ale modului în care operează etichetarea.

Astfel, Jane Elliot a început prin a propune elevilor săi că ar putea fi interesant să încerce să judece oamenii după culoarea ochilor: "Sună amuzant, nu? Deoarece eu sunt profesorul şi am ochi albaştri, cred că oamenii cu ochi albaştri trebuie să fie fruntaşi din prima zi." Ea a continuat să explice copiilor că "oamenii cu ochi albaştri sunt mai inteligenţi decât oamenii cu ochi căprui. Ei sunt mai curaţi decât cei cu ochi căprui. Și sunt mai civilizaţi decât oamenii cu ochi căprui." Apoi elevii cu ochi albaştri au primit recreaţii mai mari. Iar elevilor cu ochi căprui li s-a spus că nu au voie să se joace cu elevii cu ochi albaştri în curtea şcolii, deoarece ei nu erau "la fel de buni ca cei cu ochi albaştri". De asemenea, lor li s-au făcut aranjamente separate pentru a obţine apă de la fântâna şcolii [14, p. 164].

În ziua următoare, situaţia se inversează şi copiii cu ochi albaştri sunt etichetaţi negativ. Jane Elliot le spune copiilor că îi minţise în prima zi şi că, de fapt, copiii cu ochi căprui sunt superiori celorlalţi. După asta, performanţele copiilor cu ochi căprui s-au îmbunătăţit imediat, în comparaţie cu ziua anterioară. J. Elliot descrie felul în care copiii cu ochi căprui au folosit materialul didactic auxiliar în timpul orei de curs în cele două zile de experiment. "Am folosit un set de bileţele cu diferite cuvinte la citire, iar copiii cu ochi căprui erau la coada clasei în prima zi şi le-a luat cinci minute şi jumătate ca să efectueze exerciţiul. A doua zi, le-au trebuit doar două minute

şi jumătate. Singurul lucru care se schimbase era că acum ei erau cei superiori."

Și din contra, ea menționeazî că respectul de sine şi performanţa au scăzut printre copiii cu ochi albaştri, retrogradaţi de la statutul de ieri de "mai inteligenţi, mai curaţi şi mai civilizaţi" şi acum inferiori din punct de vedere social grupului celor cu ochi căprui din clasă.

Deși acest experiment a fost petrecut cu elevii clasei primare dintr-o şcoală din Iowa, SUA, el este absolut extrapolabil și la alte medii educaționale, deoarece demonstrează efectele puternice ale etichetării în situaţii sociale şi felul în care procesul de etichetare poate crea rapid imagini distorsionate despre sine, atât la cel care etichetează, cât şi la cei etichetaţi, ambele părţi ajungând să accepte eticheta [14, p. 156].

Comunicarea eficientă ca instrument de combatere a etichetării

Fenomenul de etichetare în relaţia professor - discipol și investigarea lui arată modul în care etichetarea pozitivă, respectiv cea negativă constituie o variabilă pentru succesul şcolar, motivaţia şcolară şi rezultatele şcolare, exprimate prin reușită. Prezenţa acestor fenomene are consecinţe negative asupra insuccesului şcolar. Profesorii recunosc că efectele etichetării negative produc un impact dur asupra elevilor, generând complexe de inferioritate pe care ei le vor depăşi cu greu sau poate nu le vor depăși niciodată.

Dar fenomenele de etichetare au efecte negative asupra calității în ansamblu a sistemului educational şi gradului de obiectivitate a evaluării. Există situaţii în care profesorii trec cu vederea peste erorile elevilor buni, însă nu o mai fac şi în cazul elevilor cu performanţe generale mai slabe la învăţătură. Inevitabil, apare problema de ce doar în cazul unui discipol "bun" sunt propuse strategii de ajutorare (cum ar fi discuţia cu el după ore, spijin acordat de professor etc.) sau de evitare a unei sancţiuni (de exemplu, se propune acordarea unui termen suplimentar pentru învățarea materiei nepregătite). Dar, în realitate, anume audientul cu rezultate mai slabe este cel care are mai multă nevoie de ajutor din partea profesorilor.

Astfel de realități care se pot produce în mediul educațional aduc cu ele consecințe nefaste și deteriorarea calității climatului academic. Audienții observă comportamentul părtinitor al profesorului evaluator faţă de discipolii despre care acesta are o impresie favorabilă. Uneori elevul nedreptățit se îndepărtează de profesor şi de cursul acestuia, văzând în etichetare o acţiune cu rezultate dinainte stabilite și care sunt în defavoarea sa, fapt ce diminuează sau chiar anulează motivaţia acestuia pentru învăţătură.

În continuare, expunem unele recomandări pentru profesori, ce i-ar ajuta să evite procesul și efectele negative de etichetare și care au potențial de ameliorare a calității mediului educațional. Aceste propuneri vizează corectarea mai multor aspecte din comportamentul profesorului evaluator, aspecte pe care le-am identificat ca forme de manifestare concretă a etichetării. Totodată, aceste recomandări provin și din dorința evaluaţilor de a se elibera de sentimentul de inferioritate, generat de etichetarea negativă. Propunerile noastre sunt, la prima vedere, relativ simple și vizează următoarele acțiuni:

- acordarea timpului necesar de gândire evaluatului;
- evitarea practicii de a solicita un alt audient să răspundă mai rapid (elevul evaluat percepând acest gest ca pe un semn de neîncredere a profesorului în potenţialul său şi chiar ca pe un mesaj de antipatie venit din partea profesorului);
- încetarea favorizării unor audienți pe criterii economice şi etnice;
- încetarea de a sugera ca exemplu de conduită un alt coleg.

În efortul de minimizare a efectelor etichetării negative, este util ca profesorul să îşi reconsidere

criteriile de evaluare, atunci când observă că i-a acordat unui discipol, succesiv, de mai multe ori, aceeaşi notă. Se presupune că, în procesul de etichetare, un cadru didactic are tendinţa de a conserva nota unui elev pe parcursul întregului an de studii. Drept rezultat, mulţi audienţi ajung să se considere prizonierii unei note, prestabilite încă de la începutul anului de studii, sau al semestrului, sau al cursului, de foarte multe ori pe criterii extrapedagogice.

O experiență utilă în perfecționarea continuă a proceselor de comunicare ca și elemente indispensabile ale mediului educațional este organizarea de traininguri periodice pentru diverși actori ai procesului de instruire, unde ar fi explicate și demonstrate regulile unei comunicări etice și eficiente ca parte integrantă a managementului calității în domeniul educational.

Prin adoptarea acestor practici relativ ușor de implementat poate fi îmbunătățită simțitor etica comunicării în mediul academic, fapt ce poate înclina pozitiv balanța calității în cadrul instituției din domeniul educației.

Proiectele europene în suportul calității în școala superioară

Un element important al economiei contemporane, dar și a sistemului educațional modern o reprezintă organizarea activității prin intermediul proiectelor [13, p. 72]. O experiență benefică în acest sens este și implementarea proiectului QFORTE – *Enhancement of quality assurance in higher education system in Moldova*" - 618742-EPP-1-2020-1-MD-EPPKA2-CBHE-SP, finanțat de către programul Erasmus+ al Uniunii Europene, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere" fiind partener în cadrul proiectului menționat**.** Obiectivul general al proiectului este să contribuie la integrarea mai profundă a Republicii Moldova în Spațiul European al Învățământului Superior (EHEA), prin îmbunătățirea asigurării calității în sistemul de învățământ superior național [15].

Drept rezultat al realizării acestui proiect, în care sunt implicate șapte universități din Republica Moldova, se va perfecționa managementul calității și cultura asigurării calității în domeniul academic în țara noastră, în baza modernizării cadrului legislativ național privind asigurarea calității. Totodată, la nivel de fiecare instituție de învățământ superior implicată în proiect, se va perfecționa managementul universitar de asigurare al calității și vor fi elaborate strategii universitare pentru dezvoltarea și îmbunătățirea continuă a calității. Una din direcțiile importante ale acestui proces de perfecționare a calității va aborda și aspectul de eficientizare a comunicării la nivel instituțional a tuturor actorilor implicați, bazat pe principii de etică și deontologie academică. Toate acestea vor conduce la stabilirea unui mediu academic mai deschis, mai transparent, mai prietenos și mai atractiv pentru comunitatea universitară în ansamblu.

Concluzii

La finele cercetării noastre, evidențiem ideea precum că comunicarea reprezintă un aspect foarte important pentru ca un mediu comunitar – mic sau mare, real sau virtual, omogen sau neomogen – să fie plăcut și să confere siguranță părților implicate. Pentru aceasta este necesar ca actorii participanţi ai procesului de comunicare să-şi autocenzureze comportamentul și să transmită mesaje nediscriminatorii față de alți parteneri, inclusiv să evite fenomenul etichetării.

Etichetarea în sine presupune încadrarea audienților în categorii de tipul "bun", "deștept", "slab", "leneş", "silitor", "turbulent", "intelligent", "tocilar" etc. Dar "categorisirea" lor în acest mod înseamnă, în acelaşi timp, trasarea de către persoanele cu autoritate – formală sau informală (de exemplu, profesor), a unor culuare rigide de afirmare a potenţialului real al discipolulului. Sau, altfel spus, are

capacitatea de predeterminare a traiectoriei carierei educaționale a acestuia. Astfel, prin etichetare, profesorul limitează oportunităţile elevului/studentului de a reuşi, în cazul în care îl subevaluează. Şi din contra, îi favorizează pe cei pe care îi supraevaluează. Și în primul, și în al doilea caz se manifestă un real subiectivism în procesul de evaluare.

Ideile expuse de către autori în prezenta lucrare au avut menirea să constituie un argument în sprijinul ideii că fenomenele de etichetare se produc în cadrul interacţiunii dintre profesori şi disciploli şi că ele ar trebui sistematic și îndeaproape studiate, întrucât ar putea anula eforturile de educare a egalităţii şanselor de acces - la intrarea în sistemul de învăţământ, perfecționarea managementului calității în sistemul de învățământ propriu-zis, cât şi a egalităţii şanselor de reuşită și afirmare - la ieşirea din sistemul de instruire.

Autorii au ajuns la concluzia că demersul comun al actorilor implicați va fi eficient doar atunci, când vor fi adoptate strategii de îmbunătățire continuă a calității comunicării și un mod de abordare şi de transmitere a mesajelor, care nu ar distorsiona personalitatea audienților sau altor actori implicați. În acest sens, în articol au fost propuse un șir de instrumente concrete de intervenție, care au potențialul de a eficientiza comunicarea și prin aceasta de a crește performanța calitativă a domeniului educațional.

Referinţe bibliografice

1. BACIU, S. *Managementul şi cultura calităţii în instituţiile de învăţământ.* / In: Analele ASEM. Revistă științifică recenzată, Categoria B. - Chisinau: Nr. 1, 2014. – Ch., 2014. - P. 84 -90.
2. BÎRZEA, C. *Reforme de învăţământ contemporane. Tendinţe şi semnificaţii*. - Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, 2008.
3. BLOOM, B. S. *Learning for mastery. //* In: Evaluation Comment, vol.1, No. 2, May 1968.
4. BONCU, S., ILIN, C., SULEA, C. *Manual de psihologie socială aplicată*. - Timişoara, Editura Universității de Vest, 2007.
5. Chină, R. *Managementul calității în educație. Suport de curs*. – București: Pro Universitaria, 2015.
6. CUCU, M. ș. a. *Calitate, cultură, etică.* / În: Tribuna calităţii, nr. 1-2, 2000. – Bucureşti, 2000. – P. 72-81.
7. HALLER, A. P., TROFIMOV, V. *Educaţia şi cultura – factori importanţi ai egalităţii de şanse, creşterii şi dezvoltării economico-sociale*. / Materiale conf. şt. intern.: Instruirea şi cercetarea: modalităţi de integrare. Chişinău, 2008. – Ch.: Ed. ASEM, 2008. - P.231-238.
8. HARGREAVES, D., H. *Deviance in the Classroom*. - London: Rutledge & Kegan Paul, 1975.
9. MARCHIS, G. *ABC-ul managementului calității*. – Galați: Editura Univ. Danubius, 2021.
10. OLARU M., ȘAVGA, L., ȚURCANU, Gh. *Ghid pentru implementarea unui sistem de management al calităţii în cadrul instituţiilor de învăţământ superior*. - Chişinău: Editura Iunie-prim, 2005.
11. ROSENTHAL, R., JACOBSON, L. *Pygmalion in the classroom, Teacher expectation and student.* – Harvard University Press, USA, 1968.
12. TROFIMOV, V. *European values of education and multiculturalism in the support of sustainable development*. / Economic and management assurance`s viability for sustainable development of the regional economy during the EU integration: Materiale conf. științifică intern., 15-16 sept. 2017, Bălţi // Universitatea de Stat „Alecu Russo”, Bălţi, R.Moldova, 2018.- P. 231-234.
13. TROFIMOV, V., MAXIMIUC, A. C. *Abordări conceptuale privind implementarea managementului bazat pe proiecte.* / In: Vector European. Revistă științifică recenzată, Categoria C. - Chisinau: *Nr. 3, 2019.* – Ch., 2019. - P. 69 -74.
14. http://sutliana.wordpress.coml-cadrelor-didactice/invatamant-primar/experimentul-la-clasa-ochi-albastri-ochi-caprui/ (vizitat la 12.12.2021)
15. https://uspee.md/cooperare-internationala/proiecte/qforte (vizitat la 20.12.2021)

CZU [070+659.3](478-29
DOI https://doi.org/10.52388/1812-2566.2021.4(95).12

ГАГАУЗСКИЕ МЕДИА В СОВРЕМЕННОМ СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКОМ КОНТЕКСТЕ

Галина ТЮФЕКЧИ
Докторант, Молдавский Государственный Университет,
Кишинэу, Республика Молдова
e-mail: *galina.tufekci1971@mail.ru*
https/orcid.org/ 0000-0002-5113-3001

В данной статье рассматривается роль СМИ в современном обществе. Тема раскрывается на примере развития системы местных медиа АТО Гагаузии. Исходя из того, что средства массовой информации являются неотъемлемым элементом общества, играющие особую роль во всех сферах государственной, политической и социальной жизни, в статье раскрываются факторы, обеспечивающие значение медиа в современной жизни, их развитие не только в плане контента, но и в совокупности проявлений и производимых эффектов. Особое внимание уделено анализу некоторых особенностей гагаузского медиапространства и его влияния на социально-политические процессы. Социально-политическое устройство концептуализируется как основа формирования конфигурации региональных медиа. Деятельность средств массовой информации отражает состояние социально-политических систем и процессов в обществе. Роль СМИ особенно значима в различные периоды общественного развития в политическом процессе. Под влиянием социальных, экономических, политических и иных проблем ускоряется поток политической информации, усиливается соперничество между социальными группировками, политическими партиями, отдельными политиками за фактический контроль над средствами массовой информации. Все это обусловливает повышение роли средств массовой информации в диалоге между различными социальными и политическими общностями, между властью и обществом в целом.

Ключевые слова*: медиа, АТО Гагаузия, общественное мнение, общественное сознание, социально-политический контекст.*

MASS-MEDIA DIN GAGAUZIA IN CONTEXTUL SOCIO-POLITIC MODERN

Articolul este consacrat evidenţieirii rolului mass-mediei în societatea contemporană. Subiectul este dezvăluit în baza exemplului dezvoltării sistemului mediatic local al UAT Găgăuzia. Pornind de la premisa că mass-media este un element integrant al societății, jucând un rol deosebit în toate sferele vieții statale, politice și sociale, articolul dezvăluie factorii care asigură importanța mass-mediei în viața modernă, elucidează dezvoltarea mass-media nu numai din punct de vedere al conținutului, dar şi în totalitatea manifestărilor şi efectelor produse. O atenție deosebită este acordată analizei unor trăsături ale spațiului mediatic al regiunii găgăuze și influenței acestuia asupra desfășurării proceselor socio-politice la nivel local. Structura socio-politică este conceptualizată ca bază pentru formarea configurației mass-mediei regionale. Activitățile mass-mediei reflectă starea sistemelor și proceselor social-politice din societate. Rolul mass-mediei este deosebit de semnificativ în anumite perioade de dezvoltare socială și ale proceselor politice. Sub influența problemelor sociale, economice, politice și de altă natură, fluxul de informații politice se accelerează, competitivitatea dintre grupurile sociale, partidele politice și politicienii individuali pentru controlul efectiv asupra presei se intensifică. Toate acestea conduc la o creștere a rolului mass-mediei în dialogul dintre diversele comunități sociale și politice, între guvern și societate în ansamblu.

Cuvinte-cheie*: mass media, UTA Găgăuzia, opinie publică, conştiinţă publică, context socio-politic.*

MASS MEDIA FROM GAGAUZIA IN THE MODERN SOCIO-POLITICAL CONTEXT

The article is dedicated to highlighting the role of the media in contemporary society. The subject is revealed based on the example of the development of the local media system of ATU Gagauzia. Assuming that the media is an integral element of society, playing a special role in all spheres of state, political and social life, the article reveals the factors that ensure the importance of the media in modern life, elucidates the development of the media not only from in terms of content, but also in all the manifestations and effects produced. Particular attention is paid to the analysis of some features of the Gagauz media space and its influence on the development of socio-political processes in the region. The socio-political structure is conceptualized as the basis for shaping the configuration of the regional media. The activities of the media reflect the state of the socio-political systems and processes in the society. The role of the media is particularly significant in certain periods of social development and political processes. Under the influence of social, economic, political and other issues, the flow of political information is accelerating, the competitiveness of social groups, political parties and individual politicians for effective control over the press is intensifying. All this leads to an increase in the role of the media in the dialogue between the various social and political communities, between the government and society as a whole.

Keywords: *media, UTA Gagauzia, public opinion, public conscience, social-political context.*

LES MÉDIAS EN GAGAOUZIE DANS LE CONTEXTE SOCIO-POLITIQUE MODERNE

L'article est consacré à la mise en évidence du rôle des médias dans la société contemporaine. Le sujet est révélé sur la base de l'exemple du développement du système de médias locaux de Gagauzia ATU. Partant du principe que les médias de masse font partie intégrante de la société, jouant un rôle particulier dans toutes les sphères de la vie étatique, politique et sociale, l'article révèle les facteurs qui assurent l'importance des médias de masse dans la vie moderne, élucide le développement des médias de masse non seulement en termes de contenu, mais aussi dans la totalité des manifestations et des effets produits. Une attention particulière est accordée à l'analyse de certaines caractéristiques de l'espace médiatique de la région de Gagaouze et de son influence sur le développement des processus sociopolitiques au niveau local. La structure sociopolitique est conceptualisée comme la base de la formation de la configuration des médias régionaux. Les activités des médias reflètent l'état des systèmes et processus sociopolitiques dans la société. Le rôle des médias est particulièrement important dans certaines périodes de développement social et de processus politiques. Sous l'influence de problèmes sociaux, économiques, politiques et autres, le flux d'informations politiques s'accélère, la compétitivité entre les groupes sociaux, les partis politiques et les politiciens individuels pour un contrôle efficace de la presse s'intensifie. Tout cela conduit à une augmentation du rôle des médias dans le dialogue entre les différentes communautés sociales et politiques, entre le gouvernement et la société dans son ensemble.

Mots-clés: *mass-media, Gagauzia ATU, opinion publique, conscience publique, contexte socio-politique.*

Введение

В последние десятилетия средства массовой коммуникации утвердились в качестве неотъемлемого феномена общественной жизни. Общепризнано, что в современном обществе действенной гарантией его стабильности, эффективности функционирования является наличие консолидированных, демократически организованных средств массовой коммуникации, всеобъемлюще освещающих факты и события действительности, способствующих необходимому информированию аудитории и обеспечивающих арену для развития социального диалога.

Именно режим социального диалога [1], все более настойчиво проводимый масс медиа, позволяет осуществлять конструктивное обсуждение насущных общественных проблем и содейству-

ет оптимизации социальных реалий, усилению социальной сплоченности общества [2]. Систематически работая над расширением своей аудитории, масс медиа усиливают свой авторитет в обществе, эффективно вовлекают граждан в участие в социальных процессах, способствуют их активизации в сфере социального взаимодействия. Последовательно приобретая черты важного социального института, масс медиа, как указывает известный исследователь и теоретик в данной области Дэнис МакКуэйл, „стали ассоциироваться со стремлением к свободе и демократии” [3, с. 13], с необходимым условием и реальным фактором внедрения фундаментальных принципов человеческого сосуществования, представленных свободой слова, равенством всех граждан и правовым государством.

Миссия масс-медиа в современном обществе

Специфические важные цели общественного развития требуют „широкой и эффективной передачи идей и информации, а также необходимости достижения определенного уровня социального консенсуса” [3, с. 70]. В таких обстоятельствах общество ожидает от средств массовой коммуникации поддержки усилий, направленных на развитие социума, на достижение успехов в реализации общественного национального интереса.

Развитие медиа не только в плане контента, но и в совокупности проявлений и производимых эффектов является процессом, интересующим государство в большей мере. Посредством медиа формируются основы общества, взгляды на политическое и общественное устройство. В наше время государству требуется системная разработка общественных политик в области масс медиа, необходимо более четко и продуманно прорабатывать процессы взаимодействия с различными целевыми аудиториями посредством медиа. На сегодняшний день государство, гражданское общество, различные социальные группы, да и каждый гражданин в отдельности являются бенефициарами информационных усилий медиа. Соответственно, требуется акцентировать главное внимание производителей медиа продукции на потребностях, интересах и ожиданиях активных получателей информации в обществе и стимулировать продуманную редакционную политику, которая „позволяет успешно продвигать на информационном рынке определенные идеи, влияющие на общественное сознание и формирующие модель социальной действительности” [4, с. 222]. Зачастую, и в последнее время преимущественно, медиа используются для влияния на общественное сознание в политическом контексте. Руководствуясь ориентацией на формирование интересов целевой аудитории, на которую рассчитывает то или иное издание, и, как следствие, политическими предпочтениями его самого или его владельцев, медиа разрабатывают общественную и медийную повестку дня, освещая разные события под определенным углом зрения, делая акцент на одних и игнорируя другие.

В последнее время СМИ приобрели ряд качеств, которые неоднозначно воспринимаются различными слоями общества, и поэтому необходимо искать пути решения этих проблем и заниматься разработкой политик в данной области, так как аудитории радио, телевидения, газет, журналов, интернета на основе индивидуального опыта сложно адекватно воспринимать противоречивые общественные процессы и выстраивать свое поведение, деятельность, принимать ответственные решения.

Развитие гагаузских медиа и каналов распространения информации, как и во всех остальных регионах Молдовы, происходит по мере объемности спроса, усиливающегося в период, когда в

обществе назревают перемены, связанные с социальным и политическим устройством региона. Ведь Гагаузия, как автономное территориальное образование, является зависящим от политических процессов, происходящих в Республике Молдовы. Но Гагаузия имеет свое управление, которое формирует свои ценности и цели развития региона посредством СМИ региона. Тем самым, как и любая власть, гагаузские административные органы заинтересованы в развитии медиа пространства. Однако, данная заинтересованность в развитии переходит в более жесткий формат контролирования и цензуры медиа пространства, в особенности при формировании определенных ценностно-смысловых моделей, которые, в интересах власти, понадобятся для усвоения обществом. Власть, таким образом, напрямую формирует позиции «главного», ведь тот, кто владеет медиа пространством, обладает главной силой – общественным мнением и сознанием.

В контексте медиа, СМИ формируют основу для социокультурного развития общества. Тем самым, государственное управление региона заинтересовано в контроле медиа для внедрения стратегии по распространению идеологии. Происходит это не только посредством формирования новых событий, но и с помощью отражения происходящих событий с уже сформированной оценкой и взглядом, которые аудитория, незаметно для себя, принимает в поданном ей «ключе», тем самым ассимилируя ценности и мнения относительно социально-политических отношений.

Основой заинтересованности в развитии СМИ в регионе Гагаузии послужили события формирования автономности региона. Администрация региона, как основополагающий управленческий орган, была заинтересована во внедрении своего социально-политического отношения в регионе посредством существующего на то время медиа пространства. Из-за небольшого выбора, источниками распространения информации на то время являлись традиционные источники, а именно такие виды СМИ как: печатная пресса, телевидение, радио.

Стоит учитывать, что регион, в период девяностых годов, не был достаточно развит в сфере медиа, по сравнению даже с другими населенными пунктами поблизости, не во всех городах автономной территории были установлены вышки для подключения к информационным телевизионным источникам. Выход из этой ситуации был лишь в оказании социально-политического давления на жителей региона и мобилизации своих сторонников для урегулирования негативных последствий. В медиа пространстве все больше и больше появлялись медиа личности в роли экспертов и других лидеров мнений, для предписания, навязывания «своей» позиции. Несмотря на это, жители автономии достаточно строго следовали позициям и устоям власти регионального правления.

На данный момент гагаузское медиа пространство заполнено как региональными, так и республиканскими организациями медиа, которые действуют как на основе государственного (регионального), так и частного управления. Следует отметить процесс перехода телевидения, как государственной организации, которая действовала на основе единого государственного управленческого строя, в статус общественного, так и появление медиа организаций, управляемых и подконтрольных частным интересам. В данном контексте, частное лицо является в большинстве случаев индивидуумом, который преследует свои частные интересы на социально-политической арене. Учитывая проявляющуюся борьбу региона с центральной властью во взглядах и реальное существование различных точек зрения, региональные СМИ, как основа медиа сферы в

Гагаузии, оказываются в ситуациях, требующих постоянной поддержки со стороны местной власти, как финансовой, так и социальной.

В связи с важностью роли социально-политических процессов, органы управления являются наиболее заинтересованным объектом в выстраивании коммуникаций с гражданами посредством медиа пространства, представляемого, в большинстве случаев, СМИ. Тем самым, процесс приобретает сложную цепочку основополагающих аспектов, которые включают в себя взаимоотношение адресата с адресантом, посредством формирования концепции. Для того, чтобы местная власть могла эффективно управлять коммуникационными процессами, выстраивается стратегия СМИ, на основе которой формируются ценности канала и цели, которые преследуются [5, с. 251].

Надо заметить, что медиа, как социальный институт информации, является не только субъектом социально-политического контекста развития, но и объектом, так как в их действиях прослеживается формирование определенного независимого вклада в конструкцию социальной реальности, выступая в большинстве случаях в роли посредника, а то и попытки взять на себя роль самостоятельного политического актора. Однако, успех этой деятельности основывается на доверии граждан к СМИ, и в социально-политическом контексте удается это не всегда, ведь собственно независимых СМИ в регионе на данный момент почти нет. Также, стоит отметить, в определенных случаях, непрофессионализм медиа операторов, который отражается на глубине раскрытия избранной тематики, предопределяя публикацию материалов, не имеющих никаких доказательств. В этом контексте отметим мнение исследователя М. Н. Губогло, который обратил внимание на то, что СМИ АТО Гагаузии не всегда представляло достоверную информацию [6]. На сегодняшний день, в большинстве случаев, все остается по-прежнему, региональные СМИ зачастую опираются на первоисточники, которую не всегда являются проверенными. Подтверждают данный факт и сведения, содержащиеся в работах К. П. Таушанжи, касающихся и деятельности СМИ АТО Гагаузии в девяностые годы прошлого века [7]. Во всяком случае, и по сегодняшний день журналистская деятельность, отмеченная поверхностностью, тесно связана с вопросом установления политической повестки действительности.

Впрочем, доверие к СМИ может зависеть от собственников организации, которые, таким образом влияют на политическую направленность медиа организации, на содержание издания или программ. Общеизвестна заинтересованность политических партий во владении средствами массовой информации, вернее средствами массовой пропаганды (понимаемой, как персуазивная коммуникация, ориентированная скорее на дезинформацию). Даже общественный телеканал Гагаузии (GRT) не исключение в этом смысле, только в данном случае отражение действительности телеканалом определяется составом участников наблюдательного совета, которые меняются с каждым новым приходом другой политической партии к власти.

Говоря о развитии региональных СМИ вообще, не только в АТО Гагаузии, необходимо констатировать, что сегодняшние медиа представляют собой образец реального инструмента политического менеджмента.

Заключение

Осмысливая общий фон развития медиа АТО Гагаузии, можно отметить, что, так или иначе, социальная функция проявляет себя как важная (может, в отдельных случаях, как ключевая) для местных СМИ, которые сообщают местные но-

вости, публикуют необходимую информацию регионального характера, а также справочную информацию, оповещают о предстоящих событиях и мероприятиях, информируют о деятельности различных местных служб и т. д. Наряду с этим, наблюдается присутствие большого количества «навязанных» материалов, с их ориентацией на предписание мнения при освещении как политических, так и социальных проблем. К сожалению, в СМИ АТО Гагаузии нет культа активного гражданина, принадлежащего к различным группам населения, который должен быть в центре внимания прессы, между тем в центре внимания представлен безликий субъект региональной власти.

В настоящее время проявляется существование двух направлений в плане освещения событий в СМИ АТО Гагаузии: одно, освещающее события с точки зрения существующей власти, и другое - совершенно противоположное, оппозиционное, находящееся в постоянном противодействии с официальными властями, во многих аспектах, в том числе и социально- политическом.

Особенности освещения социально-политических аспектов жизни региона тем или иным средством массовой информации напрямую определяется финансовой зависимостью и тем, чьи интересы они представляют. Это наиболее ярко проявляется во время избирательных кампаний. Вопрос же о том, насколько востребованы региональные и местные СМИ АТО Гагаузии, и какие возрастные категории какие именно СМИ предпочитают – это отдельная тема, требующая серьезного изучения и анализа. О творческой составляющей изданий и программ можно сказать то же самое.

В данных обстоятельствах очевидна необходимость комплексного исследования проблем, связанных со становлением и современным состоянием средств массовой коммуникации АТО Гагаузии, выяснения степени их интеграции в общую медиатическую систему Республики Молдова, осмысления различных аспектов функционирования местных и региональных медиа – задача, которую предстоит еще решить объединенными усилиями исследователей.

Библиографические ссылки

1. MORARU, Victor, STEPANOV, Georgeta, MANOLESCU, Mădălina. *Dialogul social: implicații mediatice.* – Chișinău: CEP USM, 2021. – 229 p. - (Inovații sociale). - ISBN 978-9975-152-80-8.

2. MORARU, Victor et al. (coord.). *Puterea politică și coeziunea socială în Republica Moldova din perspectiva integrării europene.* – Chișinău: Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei, 2010. – ISBN 978-9975-9742-3-3.

3. МАККУЭЙЛ, Дэнис. *Журналистика и общество.* – Москва: Медиа Мир, 2014. - 374 с. - ISBN 978-5-91177-068-6.

4. ОЛЕЙНИКОВ, С. В. *Инфокоммуникативные технологии и социокультурные тенденции в зеркале СМИ Приднестровья.* // В: Политическая экспертиза: ПОЛИТЭКС, 2014, Том 10, N 4, с. 216-223. – ISSN 1818-4499.

5. САМСОНОВА, Т. Н., НАУМОВА, Е. С. *Роль СМИ в политической социализации современной российской молодежи.* // В: Вестник Московского университета. Серия 18. Социология и политология, 2019, Том 25, N 4, с. 247-264. - ISSN 1029-3736.

6. ГУБОГЛО, М. Н. (сост. и отв. ред.). *Гагаузы в мире и мир гагаузов*. Том 1. – Комрат: Центр по изучению межэтнических отношений Института этнологии и антропологии РАН, Комрат. гос. ун-т, 2012. – 756 с. - ISBN 978-9975-53-101-6.

7. ТАУШАНЖИ, К. П. *Становление Гагаузской Автономии: События, факты, личности*. – Комрат: Балакрон, 2018. - ISBN 978-9975-66-700-5.

MOLDOSCOPIE

Publicaţie periodică ştiinţifico-practică

Tipul B

Anul 25 (2021), nr. 4 (95)

Bun de tipar 10.03.2022. Formatul 60x80 $^{1}/_{12}$.
Coli de tipar 20,0. Coli editoriale 16,6.
Tirajul 200 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chişinău, MD 2009